

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

**ЛЬВІВСЬКИЙ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ЧАСОПИС**

№ 1 2017

Львів

Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
«Львівський філологічний часопис»: Збірник наукових праць. – № 1. – Львів, 2017. – 102 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

доктор філологічних наук, професор О. А. Бабелюк

Заступник головного редактора:

доктор філологічних наук, професор О. В. Тищенко

Члени редколегії:

доктор педагогічних наук, професор М. М. Козяр
кандидат педагогічних наук, професор М. С. Коваль
доктор технічних наук, доцент Т. Є. Рак
доктор педагогічних наук, професор Б. І. Шуневич
кандидат психологічних наук, доцент В. І. Слободяник
доктор філологічних наук, професор Р. В. Васько
доктор філологічних наук, професор І. М. Колегаєва
доктор філологічних наук, професор Н. В. Петлюченко
доктор філологічних наук, професор О. П. Кушлик
доктор філологічних наук, професор Л. І. Белехова
доктор філологічних наук, професор О. Р. Валігура
доктор філологічних наук, професор О. М. Кагановська
доктор філологічних наук, професор В. Г. Ніконова
доктор філологічних наук, професор І. І. Сєрякова
доктор філологічних наук, професор Г. І. Приходько
кандидат філологічних наук, доцент О. С. Пальчевська
доктор філологічних наук, професор Данута Шимонік (Польща)
кандидат філологічних наук, доцент Маріте Опінцане (Латвія)
доктор філологічних наук, професор Джоанна Клара Теске (Польща)
доктор філологічних наук, професор Сью Гартон (Велика Британія)
доктор філологічних наук, професор Алоїз Волдан (Австрія)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:

КВ № 22916-12816 Р від 12.07.2017 р.

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет за рішенням вченої ради
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
(протокол № 1 від 31.08.2017 р.)**

www.philologyjournal.lviv.ua

ЗМІСТ

Бабелюк О. А. ПРИНЦИП ІГРОВОЇ ПОЕТИКИ: АМБІВАЛЕНТНА ГРА ЧИ ГРА АМБІВАЛЕНТНОСТІ?.....	4
Білецька О. В. ГРАФІЧНА ФОРМА ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО МУЛЬТИМОДАЛЬНОГО ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ КРИЗЬ ПРИЗМУ ГРАФОСЕМІОТИКИ.....	10
Залужна М. В. МОВНІ ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ В ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ БРИТАНСЬКИХ ПОСТМОДЕРНІСТІВ.....	16
Іванченко М. Ю. МЕТАФОРИЧНА АКТУАЛІЗАЦІЯ НЕГАТИВНИХ ЕМОЦІЙ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ.....	22
Козяревич-Зозуля Л. В. ФАСЦИНАТИВНИЙ ПРОСТІР СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ РЕКЛАМНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	28
Лут К. А., Попова О. І. ВПЛИВ ПРАГМАТИЧНИХ ЧИННИКІВ НА ПЕРЕКЛАД РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ АВТОМОБІЛЬНОЇ ТЕМАТИКИ.....	33
Марчишина А. А. КВІР- І ТРАНС-ІДЕНТИЧНІСТЬ: ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ПЛЮРАЛІЗОВАНОЇ ГЕНДЕРНОЇ ДУАЛЬНОСТІ В ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ.....	38
Мелько Х. Б. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНОЛОГІЇ МОДИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ СОФІ КІНСЕЛІ).....	44
Mykhaylenko V. V. SIGHT TRANSLATION: TRAINING ALGORITHM.....	49
Пальчевська О. С. ФРАЗЕОЛОГІЗМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ПРОСТОРОВИМ КОМПОНЕНТОМ СЕМАНТИКИ (СПРОБА ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО АНАЛІЗУ)	55
Петлюченко Н. В. ПРОСОДИЧНІ ТА КІНЕТИЧНІ ПАРАМЕТРИ МОВЛЕННЯ ХАРИЗМАТИЧНОГО ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА.....	61
Підгорна А. Б. МОВНА АКТУАЛІЗАЦІЯ НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ПРОЯВУ ЕМОЦІЙ ПЕРСОНАЖІВ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖ. ОСТІН «SENSE AND SENSIBILITY»).....	66
Приходько Г. І. ОЦІННІ МОВЛЕННЄВІ АКТИ В ТИПОЛОГІЇ МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ	71
Приходько І. В. МЕТАФОРИЧНА ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ ДЕРЖАВИ В АНГЛОМОВНІЙ КАНАДСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ХVІІІ-ХХІ СТОЛІТТЯ.....	75
Томчаковская Ю. О. ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТА <i>CHARMER/ЧАРІВНА ЛЮДИНА</i> В АНГЛІЙСЬКОЇ І УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ.....	80
Хацер Г. О. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ-СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ ТА СКЛАДНИХ ТЕРМІНІВ (НА ПРИКЛАДІ ТЕКСТІВ БАНКІВСЬКИХ ЗВІТІВ).....	86
НАУКОВЕ ЖИТТЯ	
КАФЕДРА ТЕХНІЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ.....	90
АНОТАЦІЇ	
Англо-український словник пожежно-технічних термінів – Понад 20 000 термінів і термінологічних сполучень / Шуневич Б., Вовчаша Н., Дробіт І., Коваль М., Рак Н., Чалий Д.; За ред. Шуневича Б., Ковалья М. – Львів: ЛДУ БЖД, 2015. – 354 с.....	97
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	98

УДК 811.111'42:82.02

ПРИНЦИП ІГРОВОЇ ПОЕТИКИ: АМБІВАЛЕНТНА ГРА ЧИ ГРА АМБІВАЛЕНТНОСТІ?

Бабелюк О. А.

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У статті розглянуто проблему амбівалентності англomовного постмодерністського художнього тексту, знаковою ознакою якого є ігровий принцип. Доведено, що різного роду амбівалентність (афективна, когнітивна, волюнтативна), веде до множинності смислотворення, роблячи його відкритим та неоднозначним.

Ключові слова: принцип ігрової поетики, постмодерністський художній текст, афективна, когнітивна, волюнтативна амбівалентність.

Бабелюк О. А. Принцип игровой поэтики: амбивалентная игра или игровая амбивалентность. В статье рассмотрено проблему амбивалентности английского постмодернистского художественного текста, знаковой чертой которого является игровой принцип. Доказано, что разного рода амбивалентность (аффективная, когнитивная, волюнтативная) ведет к множественности его смыслообразования, делая его открытым и неоднозначным.

Ключевые слова: принцип игровой поэтики, постмодернистский художественный текст, аффективная, когнитивная, волюнтативная амбивалентность.

Babelyuk O. A. The principle of lucid poetics: the ambivalent play or the play of ambivalence. The article focuses on the problem of ambivalence in English postmodern literary text, the key feature of which is the lucidity. It is proved, that ambivalence of different kinds (affective, cognitive, voluntative) reinforces the multiple sense formation, making it open and ambiguous.

Key words: principle of lucid poetics, postmodern literary text, affective, cognitive, voluntative ambivalence.

Постановка проблеми. У загальному сенсі амбівалентність розуміють як суперечливе, «роздвоєне», двоїсте емоційне переживання читачем певного явища або події (одночасна симпатія і антипатія, задоволення і незадоволення, радість і сум) [8; 14; 19; 24]. Проте в епоху постмодерну саме принцип ігрової поетики дозволяє трактувати це явище як протиріччя, що віддзеркалюється в ігровому протиставленні певної мовної, соціальної, естетичної норм і контрастуючого з нею відображення дійсності, ситуації чи явища. З огляду на це у царині ігрової поетики ключовими стають такі близькі до амбівалентності поняття, як неоднозначність, двозначність, протиріччя, суперечність, біполярність, контраст, двоплановість, полісемантичність, порушення норми. Така кількість суміжних термінів на позначення близьких амбівалент-

ності понять створює додаткові труднощі під час його ідентифікації.

Мета статті полягає у розкритті екстралінгвальних та лінгвальних факторів амбівалентності крізь призму ігрової постмодерністської поетики як основного принципу творення постмодерністського твору й конкретизується у таких завданнях:

– проаналізувати амбівалентність понять твір і текст з позицій ігрової постмодерністської поетики;

– визначити екстралінгвальні та лінгвальні засади творення амбівалентного постмодерністського твору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін *амбівалентність* був уведений на початку XX століття швейцарським психіатром Е. Блейлером [6] на позначення однієї з істотних ознак шизофренії – схильності хворого відповідати на зовнішні подразники подвійною, антагоністичною реакцією. Людина в такому

стані переживає полярні емоції щодо іншої людини, висловлює взаємовиключні судження та повсякчасно коливається між протилежними рішеннями. А відтак, зазначає Е.Блейлер, амбівалентність є свідченням розпаду особистості [там само, 15].

Психологічний конструкт амбівалентності привертав увагу не лише психологів, а й філософів [Ф.Ніцше], соціологів [Е. Дюркгейм], медиків [Е.Блейлер] та ін.

Явище амбівалентності є предметом досліджень багатьох гуманітарних наук, зокрема, у філософії його трактують як прояв принципу єдності і боротьби протилежностей (Ж. Бодріяр, Ж. Деррида, В.Г. Кірій, Т. Ойзерман), або відображення в людській свідомості суперечливих процесів і протилежних сил в універсумі (М.О. Бердяєв, А. Камю, Ф. Ніцше); у психіатрії – як періодичну складну гаму полярних почуттів (Дж. Аттвуд, Е. Блейлер, Ю.Г. Демьянов, Ц. Короленко, Н. Дмитриева); у психології – як поєднання протилежних або конфліктних емоцій, що виникають внаслідок душевних переживань індивіда (А. Адлер, В. Асєєв, Т.М. Зелінська, К. Левін, Е. Фромм, S. Harter, К. Хорні, van Harreveld F.), як диспозицію в контексті його взаємозв'язку з психічним здоров'ям, особистісним зростанням і самоактуалізацією (К. Роджерс, А. Маслоу).

У царині літературознавства досліджуване явище розуміють як художню гру на межі вигадки та реальності [4; 8; 13], як домінанту парадоксальних явищ, описаних у творі [7;16]; у постмодерністській поетиці – як настанову, на дво- або поліваріантне прочитання постмодерністського художнього твору [4; 5]. Проте проблема вивчення амбівалентності слова, речення в постмодерністському художньому тексті, побудованому на принципах ігрової поетики, виявлення особливостей їхньої лінгвопоетичної реалізації все ще потребує системного розв'язання.

В аспекті комбінаторної семантики амбівалентність ґрунтується на розмежуванні різних сполучень значень, зокрема можливості існування у словах декількох значень [8; 9; 11], їх окремої чи одночасної ігрової реалізації у художньому тексті, здатності слів до плавного переходу одного значення в інше [8] залежно від контексту.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Спільною рисою для всіх текстів (див. докладніше [12]) є наявність семіозису – адресанта, самого тексту та адресата. Бажання реалізувати прагматичні інтенції примушує автора бути особливо уважним до матеріалізації своїх думок. Автор тексту стимулює читача до розумових операцій, створює основу для референційного акту, встановлює відповідність із екстралінгвальною дійсністю. Соціальний та лінгвістичний досвід допомагають реципієнту розпізнати й осмислити те, що подається у тексті.

Щодо літературного твору, то його основним завданням є, на думку Ж.Дельоза, нав'язування читачеві певного смислу, оскільки саме твір становить таке композиційне ціле, єдність якого визначається спільністю його смислової інтенції [9, 158 – 164]. А тому як продукт авторської волі, твір має за мету здійснити комунікативну владу над аудиторією [10; 11]. Наведені положення дозволяють говорити про те, що твір і текст – це якісно різні реальності, які потребують різних способів аналізу. Розглянемо їх детальніше.

Сучасна теорія літератури [25; 29] сформувала кілька основних підходів до аналізу твору:

- 1) з погляду його каузально-генетичного пояснення;
- 2) з погляду загальної поетики, що будує дедуктивну універсальну модель, яка дозволяє породжувати безліч конкретних текстів;
- 3) з погляду функціональної поетики, що виявляє й описує внутрішні взаємозв'язки елементів в окремому творі;
- 4) з погляду герменевтики, що займається тлумаченням смислового змісту літератури.

Водночас літературознавство знає й інтертекстуальний аналіз [1; 23], що стосуються відносин твору з іншими (попередніми і сучасними) творами і дискурсами (художнім, публіцистичним, філософським, науковим і т.п.), але знає його як проблему так званих «джерел», що виявляються у вигляді прямих або прихованих цитат, посилань, ремінісценцій, епіграфів і т.п.

Літературний твір, за спостереженнями М. Епштейна [27], має щонайменше три виміри: по-перше, він виникає з приводу того предмета, про який ідеться (автор зображує предмет, висловлює своє ставлення до нього

і т.ін.), по-друге, прагнучи впливати на адресата, він намагається врахувати його можливу позицію і передбачити можливі реакції, і по-третє, твір виникає як відгук і репліка на чужі висловлення.

Таким чином, окремі твори (а також будь-які дискурси і мовні практики) набувають смислового наповнення не тільки завдяки своїй референціальності, але й загальному міжтекстовому простору: не існує жодного висловлення поза його взаємодією з іншими висловленнями. Ось чому інтертекст [див. думки авторів:15] варто розуміти не як набір цитат різних авторів, а як простір поєднання влучних та доцільних цитат. Конкретна цитата, ремінісценція, алюзія і т.п. – це окремий випадок цитації, еліптичний знак, симптом чужих смислів, кодів і дискурсів, що у згорнутій формі укладені в певному творі, які за їхнього розгортання дозволяють реконструювати ці коди і дискурси. Будь-яка цитата, на думку Ю.Кристевої [21], відіграє двояку роль: з одного боку, вступаючи у відносини функціональної залежності з усіма іншими частинами й елементами твору, підпорядковуючись авторському завданню, вона стає органічною частиною цього твору, а, з іншого, – апелюючи до того твору або дискурсу, з якого цитата була запозичена, вона веде в діахронічну ретроспективу, актуалізує чужі, іноді дуже давні, забуті або напівзабуті культурні смисли.

Представляючи складне переплетення безлічі різномірних кодів, дискурсів і голосів, вважає Р. Барт, у цьому зв'язку культуру розуміють як *текст* (текст у цьому разі означає «тканину»), в який уплетений кожен новий *твір-висловлення* [3, 419]. Текст – це пам'ять, в атмосферу якої незалежно від своєї волі занурений кожен письменник, який перебуває в оточенні чужих дискурсів, які він свідомо або несвідомо втілює у тексті твору: у першому випадку ми маємо справу з «цитатою», у другому – з «citaцією». Тому за своєю природою будь-який текст одночасно є як твором, так й інтертекстом [там само]. Йдеться про проблему «чужого слова», уперше з теоретичною широтою порушеною М. М. Бахтіним і перенесеною на ґрунт французького постструктуралізму Ю. Кристевою.

Поетика не має ключів до інтертексту: вона здатна описати його інваріантну структуру, утворену авторським задумом [20], однак виділити в творі текст здатний лише такий аналіз (Ю.Кристева називає його «семаналізмом» [28, 255]), що відповідає принаймні трьом умовам. По-перше, він повинен розглядати літературне висловлення «не як стійкий смисл, а як місце перетинання текстових площин, як діалог різних видів письма – власне письменника, одержувача (або персонажа) і, нарешті, письма, утвореного нинішнім або попереднім культурним контекстом»; по-друге, сам акт виникнення інтертексту повинен розглядатися як результат процедури «читання-письма»: інтертекст пишеться в процесі зчитування чужих дискурсів, і тому «всьяке слово (текст) є таким перетином інших слів (текстів), де можна прочитати щонайменше ще одне слово (текст)»; по-третє, Ю.Кристева [20] вказує і на динамічний аспект інтертексту: інтертекстова структура виробляється щодо іншої структури»; виникнення твору припускає реструктуруючу трансформацію усього інтертекстового матеріалу: будь-який текст є продуктом втілення і трансформації іншого тексту [там само]. Тим самим під впливом інтертекстуальності художнє мовлення підлягає як мінімум *“подвійному прочитанню”*, тобто амбівалентному тлумаченню.

Отож, текст, як зазначає Ж.Дерріда, є невідмінною умовою виникнення твору; однак, на відміну від останнього, текст не знає ані кінця, ані початку, ані внутрішньої ієрархії, ані лінійної упорядкованості, ані наративної структури; якщо твір можна визначити як те, що «сказав» автор, то текст – це те, що позначилося в творі незалежно від авторської волі. Текст має діахронічну глибину (недоступну для структурного аналізу); це культурна пам'ять твору, в якій зберігається безліч кодів, нових і старих, забутих і напівзабутих з різним ступенем актуальності для сучасної аудиторії. Допускаючи додавання все нових і нових елементів, текстовий простір безперервний, відкритий і безмежний « [10, 313].

З того факту, що текст – це культурна полісемія (множинність, варіативність, безвладдя, позасистемність), упакована в моносемічну оболонку твору, випливає принципова *подвій-*

ність у відносинах між твором і текстом. З одного боку, твір без тексту існувати не може: будь-який твір, на думку Р.Барта, це лише «ефект тексту», результат «текстової роботи», «шлейф уявлюваного, що тягнеться за текстом» [3, 415]. З іншого боку, однак, твір не є пасивним продуктом тексту, у нього є своя власна енергія, і виникає він унаслідок «поглинання безлічі смислів художнім повідомленням, центрованим за допомогою якогось одного смислу» [28, 255].

Тому метод деконструкції, винайдений Ж.Дерріда, полягає в тому, щоб, «розібравши» монолітну композицію твору і максимально дезорганізувавши складові його елементи, деконструювати максимальне число різнорідних текстових смислів. Текст стає емблемою культурного плюралізму, коли, за Р.Бартом, кожна смислова інстанція ґрунтується на власній «істині» («істині бажання»), і таких істин рівно стільки, скільки існує суб'єктів бажання: уся безліч культурних мов утворює скарбницю, з якої кожен індивід залежно від свого бажання вилучає власні смисли [3, 417, 418].

З усього видно, що текст як елемент культури виступає важливим джерелом конвенційних канонів і традицій. Як об'єкт літератури він корелює з грою за смислом, з ритуалом – за формою [17; 26]. У текстах репрезентуються реальні та ірреальні події, зберігаються традиції минулого, у домислах і фантазіях створюються нові моделі картин світу [18].

З позиції постмодерністської поетики *амбівалентність* базується на принципі ігрової поетики [4], що реалізується як прийом «амбівалентного повіствування» за допомогою трьох основних складників:

1) афективного [30], коли одне й те саме уявлення одночасно супроводжується приємними і неприємними почуттями;

2) когнітивного [22], що характеризується одночасним виникненням і співіснуванням протилежних думок;

3) волюнтативного (амбітендентного) [2, 72], для якого властивими є подвійність у рухах, діях та вчинках.

Ці складники прийому амбівалентного повіствування зумовлені екстралінгвальними факторами, які виявляються через форму творчого самоаналізу і становлять онтологічну сутність

художнього твору загалом та ігрової поетики *постмодерністського тексту* зокрема.

Передусім афективна складова *амбівалентності* простежується в одночасній дво-modalності, поляризації цих двох сфер у протилежних напрямках. Саме афективний компонент, вважають М. Томпсон та М. Занна, є найбільш стійким утворенням амбівалентності (коли чиясь серце говорить одне, а розум – інше) [30, 173].

Яскравим прикладом амбівалентного повіствування слугує оповідання Bharati Mukherjee “*Fighting for the Rebound*”, в якому, з одного боку, головна героїня Бланкіта переживає подвійні почуття до свого друга Гріффа, передусім про невпевнені його почуття до неї: «*You don't love me, Griff*», а з іншого, – Гріфф сам для себе не може визначитись зі своїми почуттями: «*It's hard to know where she learns her lines. They're all so tragically sincere. Maybe they go back to the instant-marriage emporiums in Manila. Or the magazines she reads. Or a series of married, misunderstood men that she must have introduced to emotional chaos. Her tastes in everything are, invariably, unspeakable. She rests a kneecap on the twisted Kraftmatic and weeps. Even her kneecaps . . . well, even the kneecaps get my attention. It's not fair. . .*» [Mukherjee: 82]. На підтвердження своєї невпевненості герой, а разом з ним одночасно і наратор, і автор (які тут представляють одну особу) вживає вставне модальне слово *Maybe*.

Амбітендентність у цьому фрагменті має місце у негативному ставленні героя до емоційного стану і поведінки Бланкіти: *She rests a kneecap on the twisted Kraftmatic and weeps*, а поряд з цим герой милується її коліними *Even her kneecaps... well, even the kneecaps get my attention* і водночас засуджує себе за це: *It's not fair*.

Когнітивна інтерпретація ситуації з'ясування своїх невизначених почуттів між героями наявна в поляричних думках Бланкіти: *She believes me. Her face goes radiant. «What do we have, Griff?» Then she backs away from my hug. She believes me not*.

Наведені ілюстрації підтверджують той факт, що смислова домінанта цього оповідання як літературного твору створюється за допомогою прийому амбівалентності і реалізується уже в тексті через ігровий принцип. І це характерно для інших постмодерністських

оповідань. При цьому слід зазначити, що важливим аспектом афективно-когнітивної сфери амбівалентності є переживання толерантності до суперечливої двоїстості задоволення-незадоволення. В умовах такої амбітендентності нагромаджується напруга від незадоволення протилежних цінностей та виникає фрустрація (незадоволеність), яка переживається героями як фрустраційна толерантність. Остання виступає здатністю сприймати і переживати одночасне існування амбівалентних когніцій і емоцій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи критично проаналізовані теоретичні засади амбівалентності та практичні результати її реалізації в американських постмодерністських коротких оповіда-

ннях, слід сказати, що цей феномен в онтологічному вимірі виявляється перш за все через подвійність у відношеннях між твором як артефактом літератури і текстом як письмом, яке починає жити самостійним життям після завершення власне авторської роботи і вилучення із нього смислів читачами. Це свідчить про той факт, що амбівалентність постмодерністського твору має як екстралінгвальну, так і власне мовну природу. З позицій постмодерністської поетики амбівалентність базується на принципі ігрової поетики, що реалізується як прийом «амбівалентного повісткування» за допомогою афективного, когнітивного й амбітендентного складників, які зумовлені екстралінгвальними факторами і виявляються через форму творчого самоаналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Американська література після середини XX століття = 20th Century American Literature After midcentury: Матеріали міжнар. конф., Київ, 25-27 травня 1999 р. / Інститут літератури імені Тараса Шевченка НАН України; Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. – К. : Довіра, 2000. – 367 с.
2. Асеев В.Г. Мотивация поведения и формирование личности. – М. : МГУ, 1976. – 158 с.
3. Барт Р. От произведения к тексту // Ролан Барт. Избранные работы. Семиотика. Поэтика. – М.: Прогресс, 1994. – С.413 – 423.
4. Бабелюк О. А. Поетика постмодерністського художнього дискурсу : принципи текстотворення (на матеріалі сучасної американської прози малої форми) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / О. А. Бабелюк. – К. , 2010. – 32 с.
5. Бабелюк О. А. Полістилістична практика текстотворення постмодерністського художнього тексту / О. А. Бабелюк // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : збірник наукових праць. – Вип. 16. / Відп. ред. І. В. Сабадош. – Ужгород, 2011. – С. 13–17.
6. Блейлер Э. Аффективность, внушение, паранойя. – М. : Центр психологической культуры, 2001. – 208 с.
7. Водолазья С. А. Постмодерністські акценти у творчості Емми Андієвської : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.01 “Українська література” / С. А. Водолазья. – К., 2003. – 16 с.
8. Гетман И. М. Лексико-семантические средства создания амбивалентности в английском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / И. М. Гетман. – М. , 1975. – 23 с.
9. Делез Ж. Логика смысла. – М. : Изд-ий центр Academia, 1995. – 298 с.
10. Деррида Ж. Насилие и метафизика (эссе о мысли Эммануэля Левинаса) // Деррида Ж. Письмо и различие. – СПб. : Академический проект, 2000. – С. 99-196.
11. Деррида Ж. О грамматологии. – М.: Ad marginem, 2000. – 512 с.
12. Деррида Ж. Структура, знак і гра у дискурсі гуманітарних наук // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. – Львів: Літопис, 1996. – С.460 – 472.
13. Денисова Т. Н. Сучасна американська література : проблеми вивчення та викладання : матеріали семінару / Т. Н. Денисова. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2002. – 248 с.
14. Зелінська Т.М. Амбівалентність особистості: шлях до гармонії чи душевного болю: Навчальний посібник. – 2-е вид. – Черкаси: вид-во “Сан”, 2005. – 200 с.
15. Интертекст в художественном и публицистическом дискурсе: Сборник докладов международной научной конференции (Магнитогорск, 12-14 ноября 2003г.) / Ред.-сост. С.Г.Шележкова. – Магнитогорск: Изд-во МаГУ, 2003.
16. Карловская В. Н. Репрезентация полярных эмоций в художественном тексте (на материале современной англоязычной прозы) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / В. Н. Карловская. – СПб., 2009. – 21 с.
17. Корман Б.О. Избранные труды по теории и истории литературы. – Ижевск, 1992. – С.119 – 128.
18. Косиков Г.К. О различных аспектах интертекстуальности в истории литературы Франсуа Вийон // Villon F. Oeuvres. – М.: Радуга, 1984. – С. 5 – 41.
19. Котова Н. С. Амбивалентная языковая личность : лексика, грамматика, прагматика : дис. ... доктора филол. наук: спец. 10.02.01 “Русский язык”/ Н. С. Котова. – Краснодар, 2008. – 551 с.

20. Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог и роман // Диалог. Карнавал. Хронотоп, 1993. – № 3.
21. Кристева Ю. Разрушение поэтики // Вестник МГУ, Сер. «Филология». – 1994. – № 5. – С. 10 – 15.
22. Маслоу А. Самоактуализация личности и образование: Пер. с англ. – К. : ИП АПН Украины, 1992. – 52 с.
23. Романова Н.Л. Интертекстуальность как возможность моделирования новой субъективности // Интертекст в художественном и публицистическом дискурсе: Сборник докладов международной научной конференции (Магнитогорск, 12 – 14 ноября 2003г.) / Ред.-сост. С.Г.Шележкова. – Магнитогорск: Изд-во МаГУ, 2003. – С. 440 – 445.
24. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
25. Урнов Д.М. Литературное произведение в оценке англо-американской “новой критики”. – М.: Наука, 1982. – 263 с.
26. Франсуа Рабле // Андреев Л.Г., Козлова Н.П., Косиков Г.К. История французской литературы. – М.: Высшая школа, 1987. – С. 101 – 113.
27. Эпштейн М. Н. Постмодерн в русской литературе: Учеб. пособ. для вузов. – М. : Высш. шк., 2005. – 495 с.
28. Kristeva J. Recherches pour une sémantique – P.: Seuil, 1969. – 195 p.
29. Leitch V. B. Cultural criticism, literary theory, poststructuralism. – New York: Columbia University Press, 1992. – XVII. – 186 s.
30. Thompson M., Zanna M. The conflicted individual: personality-based and domain-specific antecedents of ambivalent social attitudes // Journal of Personality. – 1995. – Vol. 63. – №2. – P. 259 – 288.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

The Norton reader: an anthology of expository prose. – New York, London, 1992. – 1286 p.

УДК 811.111:801.8: 82.09:81'322.5

ГРАФІЧНА ФОРМА ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО МУЛЬТИМОДАЛЬНОГО ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ГРАФОСЕМІОТИКИ

Білецька О. В.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

У статті досліджується дихотомія «форма – зміст» у постмодерністській лінгвопоетиці. Особливу увагу приділено складовим та характерним ознакам нової графічної форми постмодерністського художнього тексту крізь призму графосеміотики. З'ясовано відмінності постмодерністського художнього тексту від класичного художнього тексту з огляду на особливості їхніх графічних форм.

Ключові слова: форма, зміст, графосеміотика, візуалізація, нова графічна форма, постмодерністський мультимодальний художній текст, класичний художній текст.

Билецкая Е. В. Графическая форма постмодернистского мультимодального художественного текста сквозь призму графосемиотики. В статье рассматривается дихотомия «форма – смысл» в постмодернистской лингвопоетике. Особое внимание уделяется характеристикам новой графической формы постмодернистского художественного текста сквозь призму графосемиотики. Устанавливаются особенности новой графической формы постмодернистского мультимодального художественного текста как таковой, что существенно отличается от формы классического художественного текста.

Ключевые слова: форма, смысл, графосемиотика, визуализация, новая графическая форма, постмодернистский мультимодальный художественный текст, классический художественный текст.

Biletska O. V. Graphic form of postmodern multimodal fiction text through the prism of visual semiotics. The article highlights the interdependence of the notions "form" and "content" in postmodern linguopoetics. Special attention is drawn to the characteristic features of the new graphic form of postmodern text through the prism of visual semiotics. The article outlines the differences in the graphic forms of postmodern text and classical text.

Key words: form, content, visual semiotics, visualization, new graphic form, postmodern multimodal text, classical text.

Постановка проблеми. Невпинна модернізація цифрових, електронних, комп'ютерних та поліграфічних технологій суттєво змінює не лише умови нашого повсякденного буття, але й сучасний друкований текст, який відступає від класичних канонів текстотворення «чорним по білому» [9, 444]. Класичний текст, що звикло уособлював ясність, виразність та зрозумілість викладу друкованого письма з його чітко структурованою формою поступово змінює мультимодальний текст як неієрархічне, ризоматичне ціле, у якому переплітаються знаки різноманітних семіотичних систем, що творять його нову форму та зміст.

Вище згаданий технічний прогрес уможливорює застосування знаків невербальних *семіотичних модусів*, тобто ресурсів небуквених знакових систем, як от фотографій, цифр, кольорів тощо як таких, що не є вторинними стосовно вербального повідомлення у площині мультимодального художнього тексту: вони мають власне семантичне наповнення, яке може розширювати чи контрастувати з планом змісту вербальних знаків, або ж мають власний план змісту незалежний від вербального супроводу. Таким чином, сучасний мультимодальний текст синтезує вербальні та невербальні коди, що, своєю чергою, творять його нову графічну форму, а отже і його новий зміст.

Дослідження постмодерністського мультимодального художнього тексту (надалі **ПМХТ**) вимагає особливої «візуальної грамотності» (visual literacy) [10, 28], що дозволяє декодувати його гнучку, динамічну, нелінійну, полікодову структуру за межами вузько лінгвістичних досліджень – звідси **мета** цієї наукової розвідки, яка полягає у визначенні специфіки нової графічної форми ПМХТ крізь призму графосеміотики.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

уточнити зміст понять «форма» та «зміст» у лінгвопоетиці загалом та у постмодерністській лінгвопоетиці зокрема;

– з'ясувати зміст поняття «нова графічна форма» постмодерністського мультимодального художнього тексту крізь призму графосеміотики;

– встановити ключові ознаки нової графічної форми постмодерністського мультимодального художнього тексту та її відмінності від форми класичного художнього тексту.

Об'єктом дослідження є постмодерністський мультимодальний художній текст, а **предметом** цієї наукової розвідки – графічна форма постмодерністського мультимодального художнього тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нові графічні тенденції у формотворенні ПМХТ дають підстави розглядати його як корпус змістових артефактів, сплетіння різнотипних (як вербальних, так і невербальних) кодів, що містять засоби різнорідних семіотичних систем. На позначення таких текстів існує низка термінів: креолізовані (Анісімова Є.Є., Сорокін Ю.О., Тарасов Є.Ф. та ін.), семіотично-ускладнені, паралінгвістично активні, негомогенні, інтерсеміотичні, багатоканальні (Семенюк Т.П.), полікодові (Комісарова Н.Г., Лук'янець Т.Г., Сонін О.Г.), лінгво-візуальні (Большаїнова Л.М.), візуальні (Порозов Р.Ю.), ізовербальні (Бернацька А. О.), іконічні (Гетьман З.О.), типографічно-ускладнені (Waller R.), мультимодальні (Walsh M.). Сучасні лінгвістичні праці зосереджені на взаємодії вербальних та іконічних компонентів у гібридних текстах, тоді як лише поодинокі наукові розвідки фокусують увагу на питаннях взаємозв'язку форми та змісту в сучасних текстах [6]. Оскільки висвітленню дихотомії «форма – зміст» в постмодерністському мультимодальному художньому

тексті приділено недостатню увагу, це й зумовлює актуальність нашої лінгвістичної розвідки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «текст» до сьогодні не отримало однозначного тлумачення серед науковців [4, 5], отож звернімось до першоджерел, де воно вперше згадано у посібнику з риторики «Повчання оратору» Марка Фабія Квінтіліана. У цій праці ритор метафорично асоціює текст з «витканим полотном» [17, Книга 9.4.17], що перегукується з грецьким υφός (hyphos) – «виткане полотно», «сплетіння» або «павутина». Оскільки у широкому розумінні будь-який текст є сплетінням чи з'єднанням, «важливо встановити як те, що з'єднується, так і те, як і для чого з'єднується» [4, 7].

ПМХТ фіксує величезну кількість не лише вербальних, але й невербальних графічних знаків, що, своєю чергою, поєднуючись гібридними способами, продукують нескінченні можливості творення нової графічної форми тексту, а отже й нового змісту. Постмодерністське письмо ототожнюють з безладним, неструктурованим, багатозначним, рухливим текстом, який твориться в конкретному часовому просторі [1, 462– 518]; отже, ні форма, ні зміст тексту не є сталими величинами, що деталізуємо нижче.

В усталеному розумінні *форма* – це «обриси, контури, зовнішні межі предмета, що визначають його зовнішній вигляд; тип, будова, спосіб організації чого-небудь; зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаний з його сутністю, змістом; певна система художніх засобів як спосіб вираження змісту творів літератури й мистецтва; сукупність прийомів, елементів техніки виконання, які використовуються при створенні мистецького твору» [3, 1543].

Поняття *форма* та *зміст* увійшли у науковий термінологічний корпус лінгвопоетики з філософії, де форму тлумачать як вираження ідеї [2, 49–50], рушійну силу чи причину існування речі [там само, 52], що протиставлена явищу чи матерії. Згодом позиціонують діалектичну єдність форми й матерії, коли форма виражає й обумовлює зміст, є його внутрішньою й зовнішньою організацією і немає цінності окремо від змісту; зміна змісту неодмінно призводить до зміни форми, водночас один і той же зміст може проявлятися у різноманітних формах [8].

Системний підхід до мови як структури, у якій позначувальне і позначуване перебувають

у тісному взаємозв'язку, за Ф. де Соссюром [18, 10] утверджується *структуралістами*, які вважають, що «несвідома діяльність мозку полягає у верховенстві форми над змістом», а «форми є фундаментально однаковими для будь-яких видів діяльності – стародавніх і сучасних, примітивних і цивілізованих...» [15, 21]. Як знаковій структурі, текстові влас-

твива дуалістичність: він є водночас як матеріальним, маючи план вираження, так і нематеріальним, маючи план змісту.

Поняття про форму та зміст еволюціонують у *постструктуралізмі/постмодернізмі*. Постмодерністське текстотворення відкидає модель традиційного художнього тексту «стабільність форми – однозначність змісту», а радше, пере-

Таблиця 1

Ключові ознаки графічної форми ПМХТ та КХТ:

	Графічна форма ПМХТ	Графічна форма КХТ
Композиція	<i>різнорідне, фігурне розташування тексту</i> (вертикальне, спіральне, діагональне тощо), з метою його візуалізації; <i>оказіональний поділ тексту на глави та абзаци;</i>	<i>однорідна композиція тексту;</i> <i>рівномірний абзацподіл, поділ на глави та абзаци;</i>
Перспектива	<i>багатоплановість тексту:</i> розташування вербальних і невербальних знаків на різних планах (наближеному й віддаленому від читача);	<i>одноплановість тексту:</i> рівномірне розташування тексту на тому самому плані стосовно читача;
Графічні знаки:	<i>домінування невербальних знаків</i> , що передають конотативне значення як знаки множинного кодування	<i>перевага вербальних знаків</i> (буквених графем) у площині тексту; невербальні знаки доповнюють вербальний текст
<i>синграфеміки</i>	знаки пунктуації і правопису, що навмисно спотворюють орфографічну норму;	дотримання правил правопису й орфографічної норми;
<i>супраграфеміки</i>	різноманітні шрифтові варіації (гарнітури, кеглю, нарису, ілюміновки, нахилу, ширини), що мають власний план форми та змісту;	спорадичне курсивне або жирне виділення, як правило, з метою логічного чи емпатичного наголосу;
<i>топографеміки</i>	надмірне втягування, екстраінтервалізація, розрядка, нерівномірний абзацподіл;	одинакові відступи, інтервали, абзаци, лінійне розташування тексту;
<i>гіпографеміки</i>	підкреслення (малюнки, фото тощо), що підсилюють, доповнюють чи суперечать плану змісту вербальних знаків;	застосовуються як ілюстративне доповнення вербальної інформації здебільшого у текстах дитячої літератури;
<i>субграфеміки</i>	ідеограми (числа, графіки, таблиці, карти), що репрезентують ідею чи концепт і підсилюють, доповнюють чи суперечать плану змісту вербальних знаків;	використання чисел, графіків, схем, таблиць тощо в науково-публіцистичних текстах, що схематично відображають вербальну інформацію;
<i>колорграфеміки</i>	відтінки і кольори різної насиченості та яскравості, які мають власний план форми та змісту як знаки-символи;	переважає чорно-біла гама кольорів; різні кольори застосовуються лише в ілюстраціях, що доповнюють вербальний текст здебільшого в текстах дитячої літератури.
	<i>інтенсивне утворення графічних новацій</i> – гібридних одиниць тексту, утворених в результаті взаємодії невербальних та вербальних знаків.	

фразовуючи теорію асиметричного дуалізму мовного знака за С. Карцевським [5, 29], відображає модель «варіативність форми – множинність змісту». Позначувальне (план вираження) і позначуване (план форми) є водночас як парними, так й асиметричними величинами, які перебувають у відношенні нестійкої рівноваги [там само].

ПМХТ віддзеркалює перехід лінгвістики від логоцентризму до графоцентризму [12], що відображено в його новій мультимодальній формі [13; 19]; отже, домінантою ПМХТ стає візуалізація. Саме тому у фокусі нашого дослідження лежить аналіз графічної форми ПМХТ крізь призму *графосеміотики* / *візуальної семіотики* (*visual semiotics*) як комплексної науки, яка вивчає способи візуальної комунікації та знакових систем, що домінують у їхньому використанні [16].

Демократизація мовної норми унаслідок послаблення чи відсутності цензури як такої пропагує вседозволеність, розкутість, експериментальність сучасного мультимодального художнього тексту через деконструктивну гру з формою. Зміст ПМХТ творять не стільки складні лексичні засоби, скільки семіотично неоднорідна форма, що виражається за допомогою різноманітних графічних знаків.

З погляду лінгвосеміотики загалом та графосеміотики зокрема ми трактуємо будь-який графічний знак як символ, який набуває значення лише за умови взаємодії з іншими знаками, з контекстом, а також із суб'єктом. Той самий знак здатний встановлювати різні типи зв'язку з текстом як макрознаком. Отже, повертаючись до вище згаданої латинської метафори, ПМХТ порівнюємо з мереживом чи павутиною, акцентуючи увагу на багатовимірності його значень, що детермінує певна графічна форма. Узагальнюючи викладені підходи до тлумачення понять «форма» та «зміст», вважаємо, що ПХТ – це артефакт, який вирізняється новою графічною формою і об'єднує графічні знаки (вербальні й невербальні) з характерними текстотвірними й смислотвірними властивостями, які породжують деконструктивну множинність інтерпретацій.

Нову графічну форму ПМХТ трактуємо як свідоме порушення канонічних норм текстотворення за допомогою знаків гетерогенних семіотичних модусів у єдиному текстовому просторі з метою цілеспрямованого впливу на читача.

Семіотичні модуси – це ресурси різних знакових систем, не обмежені лише вербальними, тобто суто мовними, знаками [13, 129], що можуть бути реалізовані в більш ніж одному медіумі [там само], тобто каналі інформації. Отже характерними ознаками ПМХТ є: *мультимодальність*, під якою розуміють взаємодію знаків різноманітних семіотичних модусів у межах одного й того ж тексту [там само], та *інтермедіальність*, тобто відношення між знаками медійних систем, орієнтованих на різні канали перцепції інформації [7]. У цьому зв'язку ми вивчаємо ПМХТ як *гібридний текст*, створений у стилі *печворк* [11, 10] (з англ. *patchwork* – 1) зшитий із клаптиків (строкатий) виріб; 2) мішанина, гармидер).

Декодування нової графічної форми ПМХТ передбачає врахування таких її складових елементів, як: *композиція* (локалізація й організація графічних знаків у ПМХТ); *перспектива* (розташування графічних знаків на певному плані стосовно читача); власне *графічні знаки* (декодування за допомогою них смислу залежить від семіотичної природи того чи іншого графічного знака, його первинного призначення тощо). Унаочнимо складові графічної форми ПМХТ на прикладі:

(336)

Аналізований фрагмент з роману М. Данелєвського *“House of Leaves”* кодує як форму, так і зміст лабіринту-будинку, яким мандрує протагоніст Уїлл Невідсон, а також лабіринт-текст, який важко декодувати без виходу за межі самого тексту. Передусім слід звернутись до міфології, на

що вказує фігурна композиція тексту-лабіринту, закреслення, червоний колір, незаповнений текстовий простір, а також вербальне відсилання до міфічних персонажів (Мінос, Дедал, Андрокл) та міфологічних об'єктів (лабіринт, лев). Деякі з них також можуть вказувати і на сферу релігії (Святий Марко Подвижник), та художньої літератури (п'єса Бернарда Шоу «Андрокл і лев») і/або кіноіндустрії (екранізація п'єси Бернарда Шоу з однойменною назвою «Андрокл і лев»). Таким чином, декодування плану змісту безпосередньо залежить від декодування плану форми тексту, вимагає виходу поза межі контексту в різні галузі знань, утруднюючи декодування прочитаного й породжуючи множинність інтерпретацій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумуємо результати нашого дослідження у нижче наведеній таблиці, що відображає ключові відмінності між графічною формою ПМХТ та формою класичного художнього тексту (КХТ).

Таким чином, ПМХТ втілює свавілля знака в мультимодальній єдності форми й змісту через

взаємодію знаків гетерогенних семіотичних модусів, що кодують його різними способами. Нова графічна форма ПМХТ вирізняється фігурною композицією, багатоплановістю та незвичним поєднанням вербальних та невербальних знаків, які ведуть до свідомого порушення канонічних норм текстотворення, породжуючи гібридний тип тексту.

Графічні ресурси втілюють прагматичний та змістовий аспекти ПМХТ, є релевантними у його формотворенні і визначають множинність способів його смислової інтерпретації. Нова графічна форма сприяє еволюції ПМХТ в «текст-образ», якому притаманні гнучкість, багатовимірність, динамічність. Графічна форма ПМХТ апелює до наших органів чуття (зорових, слухових, тактильних тощо), таким чином максимально наближаючи текст до реалій буття кожного індивіда. Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо в дослідженні характерних особливостей графічної форми різножанрових мультимодальних текстів (кіно, електронного тексту) тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барт Р. Избранные работы: Семиотика: Поэтика: Пер. с фр. / Сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова. – М.: Прогресс, 1989 – 616 с.
2. Бичко І.В. Антична філософія: класика, еллінізм, римська античність // Філософія. курс лекцій: Навч. посібник / Бичко І.В., Табачковський В.Г., Горак Г.І. та ін. – К., Либідь, 1993. – С. 43–63.
3. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – Київ, Ірпінь. – Перун, 2005. – 1728 с.
4. Валгина Н.С. Теория текста. Учебное пособие. – Москва: Логос, 2003 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://yanko.lib.ru/books/language/ru/valgina.teoriya_teksta.moskva.logos.2003p173_\(sl\).htm](http://yanko.lib.ru/books/language/ru/valgina.teoriya_teksta.moskva.logos.2003p173_(sl).htm). – Заголовок з екрану.
5. Карцевский, С.О. Об асимметричном дуализме лингвистического знака / С.О. Карцевский. – Москва, 2001 // Введение в языковедение : хрестоматия : учебное пособие / сост. А.В. Блинов, И.И. Богатырева, В.П. Мурат, Г.И. Рапова. – Москва : Аспект Пресс, 2001. – С. 76-81.
6. Крючкова Я.Р. До питання про форму і її співвідношення зі змістом у сучасній літературі (на матеріалі оповідання В. Пелевіна «Світло горизонту») // Чорноморський державний університет імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». – Серія : Філологія. Літературознавство. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. – Випуск 158. Том 170. – С. 37–41.
7. Просалова В. Інтермедіальність як явище мистецтва і метод аналізу // Філологічні семінари: Парадигма сучасного літературознавства: світовий контекст. Випуск 16. – Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2013. – С. 46–53.
8. Щерба, С. П. Філософія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / С. П. Щерба, О. А. Заглада ; ред. С. П. Щерба. – [5-е вид.]. – К. : Кондор, 2011. – 548 с.
9. Anstey M. "It's not all Black and White": Postmodern Picture Books and New Literacies // Journal of Adolescent & Adult Literacy; Vol. 45 Issue 6, 2002. – P. 444–457.
10. Avgerinou M. D. Re-Viewing Visual Literacy in the "Bain d' Images" Era // TechTrends March/April 2009. Volume 53, Number 2, P. 28–34.
11. Badulescu D. The Hybrids of Postmodernism / Dana Badulescu // Postmodern Openings. – 2014. – Volume 5. – Issue 3. – pp. 9–20.
12. Chandler D. Biases of the Ear and Eye: "Great Divide" Theories, Phonocentrism, Graphocentrism & Logocentrism, 1994. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aber.ac.uk/media/Documents/litoral/litoral.html> – Заголовок з екрану.
13. Hallet W. The Multimodal Novel : The Integration of Modes and Media in Novelistic Narration / Wolfgang Hallet // Narratology in the Age of Cross-Disciplinary Narrative Research / [ed. S. Heinen and R. Sommer]; [Narratologia: Contributions to Narrative Theory/Beiträge zur Erzähltheorie 20]. – Berlin : de Gruyter, 2009. – pp. 129–153.

14. Johnston D. The Assimilation of Text by Image, 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.electronicbookreview.com/thread/electropoetics/assimilation> – Заголовок з екрану.
15. Lévi-Strauss C. Structural Anthropology (trans. Claire Jacobson & Brooke Grundfest Schoepf). Harmondsworth: Penguin, 1972.
16. Parsa A. F. Visual Semiotics: How Still Images Mean? Interpreting Still Images by Using Semiotic Approaches [електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу : <https://www.scribd.com/document/270665974/Visual-Semiotics-How-Still-Images-Mean>
17. Quintilian. Institutio Oratoria. Book 9.4.13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:abo:phi,1002,0019:4>. – Заголовок з екрану.
18. Saussure, Ferdinand de. Course in General Linguistics. Open Court Publishing, 1983. – 236 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://books.google.com.ua/books?id=B0eB8mvov6wC&pg=PR5&hl=ru&source=gb_s_selected_pages&cad=3#v=onepage&q&f=false. – Заголовок з екрану.
19. Walsh M. Reading visual and multimodal texts: how is “reading” different? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.decd.sa.gov.au/northernadelaide/files/links/Reading_multimodal_texts.pdf – Заголовок з екрану.

УДК 811.111'373'36:821.111.02

МОВНІ ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ В ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ БРИТАНСЬКИХ ПОСТМОДЕРНІСТІВ

Залужна М. В.

Запорізький національний університет

Стаття присвячена вивченню особливостей мовного вираження принципу невизначеності у постмодерних художніх текстах британських авторів. Доведено, що принцип невизначеності є базовим для сучасних постмодерних художніх практик. Проаналізовано специфіку британського постмодерного тексту, встановлено його основні характерні риси. Визначена ключова роль невизначеності серед них. Розглянуті лексичні та граматичні засоби актуалізації принципу невизначеності в англомовних постмодерних художніх текстах.

Ключові слова: невизначеність, постмодернізм, фрактальність, симультанність, запитальність, кластер, плюральність.

Залужная М. В. Языковые средства актуализации неопределенности в художественных текстах британских постмодернистов. Статья посвящена изучению особенностей языкового выражения неопределенности в постмодернистских художественных текстах британских авторов. Проанализирована специфика британского постмодернистского текста, установлены его основные характерные черты, определена ключевая роль неопределенности среди них. Рассмотрены лексические и грамматические средства актуализации неопределенности в англоязычных постмодернистских художественных текстах.

Ключевые слова: неопределенность, постмодернизм, фрактальность, симультанность, вопросительность, кластер, плюральность.

Zaluzhna M. V. Lingual Means of Actualization of Uncertainty in the Fiction Texts by the British Postmodernists. The article focuses on the study of the means of lingual realization of the category of uncertainty in postmodern fiction texts by the British authors. It is proved that uncertainty (along with instability, variability and plurality) has become the basic principle of postmodern philosophy and artistic practices. Specific features of the British postmodern text are analyzed. The key role of uncertainty among them is defined. It is stated in the paper that due to the "insular psychology" the British postmodern fiction combines the parameters of both innovative and realistic texts, traditionalism is interwoven with avant-garde and extreme attention to national culture. The author touches upon the main lexical and grammatical means of actualizing the uncertainty principle in the recent English postmodern fiction texts. Special attention is paid to such means of reflecting the category of uncertainty: on lexical level - verbal nomination, symbolism; on grammatical level – morphological means (indefinite article, indefinite pronouns, modal verbs, syntactical means (interrogative and conditional sentences, compound and complex sentences complicated with syntactical constructions and homogeneous elements, elliptical sentences. Mixed lexico-grammatical means – contrast.

Key words: uncertainty, postmodernism, fractality, simultaneity, interrogativeness, cluster, plurality.

Постановка проблеми. Проблема невизначеності як специфіки людського буття та пізнання світу розроблялась ще з часів античної філософії, переважно як проблема онтологічна та гносеологічна. Невизначеність знову опинилась у фокусі уваги сучасної наукової

думки завдяки видатним науковим відкриттям ХХ століття, зокрема формулюванню В. Гейзенбергом «принципу невизначеності», який виявив свій загальнометодологічний характер і посів значне місце у сучасній науковій картині світу. Поступово він розповсюдився з квантової механіки на гуманітарну сферу, в тому числі й лінгвістичну науку, і став одним

з найвизначніших атрибутів постнекласичного світогляду.

Але способи реалізації невизначеності в художніх текстах різних епох і напрямків різняться. Так, британський постмодернізм з кожним роком породжує все більшу кількість оригінальних і самобутніх художніх текстів, які мають неабиякий читацький попит, схвально сприймаються критиками, отримують світове визнання, тобто знаходяться в авангарді світової культури. Саме цим зумовлена **актуальність** даного дослідження. Та попри свої значні позиції у світовому культурному процесі, постмодернізм Великої Британії через свій «острівний» характер не увібрав у себе абсолютно всі риси, притаманні постмодернізму як такому.

Відтак, **метою** даної роботи є дослідити британську специфіку мовних аспектів реалізації поняттєвої категорії невизначеності в постмодерністських художніх текстах.

Серед **завдань** виокремимо наступні: з'ясувати роль невизначеності у постмодерністській парадигмі; виявити особливості актуалізації невизначеності у художніх текстах британських постмодерних авторів лексичними та граматичними засобами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найвагоміший внесок у дослідження новітніх ракурсів невизначеності зробили представники постмодернізму завдяки теоретичним розвідкам, а також наслідуванню теоретичних настанов (насамперед, у художніх текстах). Так, Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі розвинули на його основі свою концепцію «ризому», «хаосу непередбачених накладень різноманітних еволютивних і інволютивних ланцюгів» [3] та теорію «номада» як «кочового блукання реальності» по лабіринтах несподіваних випадковостей і симультанностей («спонтанного нелінійного осмислення дійсності з урахуванням усього розмаїття зовнішніх і особистісних чинників» [10, 57]).

Дійсно, постмодернізм у своєму сприйнятті дійсності інколи доходить до її заперечення та твердження про те, що дійсність насправді є ілюзією. Таке уявлення є відносним і суб'єктивним, адже залежить від точки зору спостерігача. Теоретик постмодернізму І. Ільїн зазначає, що «сприйняття людини оголошу-

ється приреченим на “мультиперспективізм”: на низку ракурсів дійсності, що постійно і калейдоскопічно змінюються, що у своєму мигінні не дають можливості пізнати її сутність» [4]. Філософією постмодернізму процес пізнання описується як «фрактальне блукання», перестрибування між різними можливостями, практики комбінацій, підбору нових можливостей: «Такого роду пізнавальний рух-блукання відкритий до нових образів зорового сприйняття, до нових сенсів і значень мови, до нових ритуалів і тілесних практик в культурі» [7]. Важливе місце серед основних постулатів постмодернізму невизначеності відводили видатні теоретики У. Еко, І. Гасан, Ф. Джеймсон, Е. Кафаленос.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У зв'язку з увагою філософії постмодернізму до проблем мовної реальності, у центрі теоретичних студій опиняється поняття дискурсу: «Відтепер початковий Текст згладжується, а разом з ним зникає і все невичерпне багатство слів...; залишається тільки уявлення, розгортаючись у словесних знаках, що є його проявом, і стаючи завдяки цьому дискусією» [8, 112]. Відтак на перший план виходить не зміст, а форма, і суто мовні моменти набувають особливої значущості.

Істотним аспектом постмодерністської концепції дискурсу є його розуміння в аспекті нелінійності, оскільки «мінливість, множинність і динамізм смислоутворення об'єктивно пов'язані з динамізмом самої дійсності» [10, 55]. Тому невизначеність і випадковість стали основними поняттями постмодернізму, а також отримали реалізацію у постмодерністській художній літературі, в якій невизначеність реалізується у безліч різноманітних способів. Так, серед характерних ознак постмодерністського художнього тексту найчастіше згадуються: жанрова багатоплановість; сюжетна непередбачуваність і незавершеність; схильність до полістилістики; неакцентованість ролі автора; інтерактивізація ролі читача; тотальна підпорядкованість грі; зняття зовнішньої проблемності роману, тобто відсутність настанови на істинність [3; 6].

Постмодернізм став для Великої Британії одним з способів заперечення кризової естетики модернізму. Різноплановість британської літе-

ратури виявляється у притаманному їй тяжінні до традицій, класичних зразків, що виглядає у загальноєвропейському контексті дещо консервативним. Попри значний вплив інноваційних тенденцій сучасної доби, культура Великої Британії внаслідок острівного положення країни і потужного консерватизму була осторонь крайнощів і притримувалась помірності. Більшість авторів британського постмодернізму поєднують в своїх творах традиційний реалізм і сучасні новації, «що поєднали принципи історизму та метаісторизму, правдоподібності та умовності, патетичності та тотальної іронії» [9].

Сучасний стан британської літератури, як і весь світовий літературний процес, великою мірою визначає наслідування тенденцій постмодернізму. Так, британські теоретики (А. Тойнбі, Ч. Дженкс, Д. Лодж) зробили величезний внесок в осмислення постмодернізму як загальноестетичного культурного явища, типу світосприйняття та системи принципів побудови художнього тексту. Велика кількість новітніх текстів наближені до настанов постмодернізму та втілюють властиві йому моделі (маніпуляції з класичними текстами, їх адаптації та пародіювання, залучення епістолярного жанру тощо), «відчувається потужна, глибока літературна традиція, що йде від Шекспіра» [1, 5]. Вищенаведене підтверджує таку рису британського постмодернізму, як традиціоналізм, увага до національно-культурної специфіки.

Довільність жанрово-стильових форм робить автора одним з персонажів дискурсу, що типово для постмодерних текстів: «Ми бачимо не Англію як вона є, а Англію, як вона бачиться конкретному суб'єктові, що усвідомлює свою суб'єктивність і включає себе в коло інших героїв» [9]. Окреслені особливості британського постмодернізму сучасної доби дають змогу зробити висновок про інтелектуалізацію англійських художніх текстів, їх відповідність тенденціям постмодерної доби. В цілому вважають, що «постструктуралістський і деконструктивістський напрям теоретичної думки залишився чужим для більшості британських письменників» [11, 336]. Творчий здобуток авторів британського постмодернізму часто не укладається в його межі, хоча вони й віддають данину часу: створюють відчуття реалізму

і водночас руйнують його, відбиваючи хисткість, плюралістичність дійсності.

Можемо припустити, що специфіка британського постмодернізму зумовлює менш явно виражені шляхи реалізації невизначеності порівняно з постмодернізмом «у чистому вигляді», проте на лінгвальному рівні тексти мають містити достатню кількість різноманітних засобів його актуалізації. Спробуємо довести це на матеріалі англomовних художніх текстів британських постмодерністів XXI століття – Джуліана Барнса, Тома МакКарті, Ієна МакЮена, Девіда Лоджа. Виходячи з того, що невизначеність є ключовою категорією для сучасних постмодерних текстів, припускаємо, що його лінгвальна актуалізація відбувається на всіх мовних рівнях. У цій роботі увага зосереджена на лексичних та граматичних засобах вираження невизначеності в англomовних художніх текстах британських авторів-постмодерністів.

Лексична репрезентація невизначеності в художніх текстах сучасних британських постмодерністів відбиває її складність і багатаспектність як засобу відображення нестабільної дійсності:

*"It seemed to me that we ought occasionally to be reminded of **instability** beneath our feet"* (1, 55).

*"There is responsibility. And beyond these, there is **unrest**. There is **great unrest**"* (1, 86).

*"**Misunderstanding** is general all over the world...He sees now the details he half ignored in order to nourish his **fears**, none of this fitted the **general unease**"* (6, 15).

*"An incidental discovery was that even legendary success brought little happiness, only redoubled **restlessness**, gnawing ambition"* (5, 10-11).

*"...they continued their pretence of eating, trapped in the moment by private **anxieties**"* (5, 20).

Бачимо, що різноманітні номінації невизначеності у текстах відбивають різні сегменти лексико-семантичного поля невизначеності в англійській мові.

Важливим аспектом відбиття в текстах постмодерної невизначеності є згадки про події 11 вересня, які поставили людство в цілому та кожному окрему особистість перед сумнівами

стосовно стабільності та безтурботності людського життя, знову нагадали про безвихідь людського існування. Згадки про цю трагедію містять більшість постмодерністських романів ХХІ століття, герої яких роздумують над сенсом буття, відчувають невпевненість у майбутньому:

"I still read a lot of history, and of course I've followed all the official history that's happened in my own lifetime – the fall of Communism, Mrs Thatcher, 9/11, global warming – with the normal mixture of fear, anxiety and cautious optimism" (1, 39).

"The September attacks were Theo's induction into international affairs, the moment he accepted that events beyond friends, home and the music scene had bearing on his existence... the New York attacks precipitated a global crisis that would, if we were lucky, take a hundred years to resolve" (6, 15).

Посилання на ті події не є безпосередньо номінацією невизначеності, але можемо вважати їх свого роду символами непевності буття, хисткості та нестабільності людського існування. До подібних сучасних **символів** відносимо згадки про інші актуальні суспільно-політичні події, організації та персоналії – *Paddington rail crash* (6, 10), *IRA* (6, 16), *jihaddists* (6, 10), *Saddam* (6, 18).

На **граматичному** рівні засоби реалізації невизначеності поділяються на морфологічні та синтаксичні. На рівні **морфології** категорія невизначеності, крім вираження в англійській мові неозначеним артиклем *a / an*, може також позначатись неозначеними займенниками *any, some* та їх похідними, числівником *one*, так само як і невизначеним артиклем плюсово-прикметниковим, дієприслівниковим або будь-яким іншим зворотом [4, 212]. В опрацьованих текстах британських постмодерністів знаходимо скупчення граматичних засобів:

*"Every utterance or written sentence always has a context, is always in **some** sense referring to **something** already said and inviting a response, is always designed to do **something** to **somebody**, a reader or a listener. Studying this phenomenon is **sometimes** called pragmatics, **sometimes** stylistics"* (2, 18).

*"I'm looking for **a**...for **a** thing." I made **a** kind of twiddling motion with my fingers, **a** gesture*

***somewhere** between opening **a** bottle with **a** corkscrew and using **a** pair of scissors"* (3, 35).

Такі традиційні лінгвальні засоби реалізації категорії невизначеності, наявні у постмодерних текстах британських авторів у великій кількості, сприяють утворенню ефекту непевності буття, невпевненості та розгубленості думок, невідомості та нерелевантності конкретики для зображуваного. Ще одним морфологічним засобом вираження невизначеності постає вживання модальних дієслів, які позначають альтернативні шляхи розвитку подій: *"This **ought** to have given him a whole storetank of existential rage, but **somehow** it didn't; he said he loved his mother and respected his father"* (1, 7).

На рівні **синтаксичному** невизначеність як **запитальність** реалізується у великій кількості питань, у тому числі й риторичних, які автор або головні герої ставлять один до одного або до самих себе:

"What did I know of life, I who had lived so carefully? Who had neither won nor lost, but just let life happen to him? Who had the usual ambitions and settled all too quickly for them not being realised? Who avoided being hurt and called it a capacity for survival? Who paid his bills, stayed on good terms with everyone as far as possible, for whom ecstasy and despair soon became just words once read in novels?" (1, 82).

Синтаксичні засоби відображення непевності буття, наведені в наступному прикладі, додатково підсилюються завдяки лексичній номінації та неозначеним займенникам з метою інтенсифікації ефекту невизначеності у тексті: *"If the answer was yes, then the world, the social world, was unbearably **complicated**, with two billion voices, and **everyone's** thoughts striving in equal importance and **everyone's** claim on life as intense, and **everyone** thinking they were unique, when no **one** was. **One** could drown in **irrelevance"** (4, 15). Бачимо, що таке нагромадження мовних засобів дозволяє реципієнту поринути у тотальну невизначеність.*

Протиставлення також складають великий пласт засобів передачі стану невизначеності. Вони ніби залишають нас у проміжному становищі між крайнощами, підкреслюють нейтральний, невизначений характер ситуації:

*"We thought we were being **mature** when we were only being **safe**. We imagined we were*

being responsible but were only being cowardly. What we called realism turned out to be a way of avoiding things rather than facing them... our best-supported decisions will seem wobbly, our certainties whimsical" (1, 57).

Цей засіб слід віднести до гібридних лексико-синтаксичних, адже створюється він за допомогою лексики, але реалізується на рівні усього речення. Однією за характерних рис постмодернізму є розмитість сенсу й незавершеність тексту. Варіативність можливих сюжетних ліній чітко простежується у творах британських постмодерністів та позначається часто вживаними питальними реченнями, що починаються з "What if...?" – "*What if Lola were cast as the prince?*" (4, 4). "...*what if, even at a late stage, your emotions relating to those long-ago events and people change?*" (1, 71).

Таку ж функцію в текстах мають **умовні речення** III типу (що позначають нерéalну умову в минулому часі), часто підсилені **модальними дієсловами** на позначення можливості у минулому – вони ніби розгортають перед читачем можливість іншої, альтернативної реальності:

"Love and patience - if only he had had them both at once - would surely have seen them both through. And then what unborn children might have had their chances, what young girl with an Alice band might have become his loved familiar? This is how the entire course of a life can be changed – by doing nothing. On Chesil Beach he could have called out to Florence, he could have gone after her" (5, 129).

Висновки та перспективи подальших досліджень. При розгляді особливостей актуалізації невизначеності у постмодерністській культурі, насамперед, художніх текстах, спосте-

рігаємо всепроникливість невизначеності – вона впливає істотним чином і на форму, і на зміст текстів. Поєднання в текстах британських постмодерністів традицій реалізму та здобутків постнекласичної філософії зумовлює широке використання засобів реалізації невизначеності. Специфіка британського постмодернізму зумовлює менш явно виражені шляхи актуалізації невизначеності порівняно з постмодернізмом «у чистому вигляді», проте в лінгвальному аспекті тексти містять досить велику кількість різнопланових засобів його актуалізації. Це підтверджується мовним матеріалом – англійськими художніми текстами британських постмодерністів.

Засоби вираження невизначеності у цих текстах виявляються на усіх мовних рівнях, особливої значущості набуваючи на лексичному та граматичному. Серед них виділимо наступні:

1) лексичні – номінація та використання символів;

2) граматичні: морфологічні – неозначений артикль, неозначені займенники, модальні дієслова; синтаксичні – питальні та умовні речення, складні, ускладнені синтаксичними конструкціями й однорідними елементами, неповні речення;

3) лексико-граматичні – протиставлення.

Таким чином, британські автори-постмодерністи використовують різноманітні лінгвальні засоби актуалізації невизначеності, щоб переконливо художньо відтворювати динаміку сучасної доби та мінливих комунікативних процесів. Вважаємо перспективним напрямом подальших наукових розвідок поглиблення уявлень про роль невизначеності у постмодерному дискурсі, зокрема і в інших національно-культурних варіантах постмодернізму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Английская проза : новое дыхание // Литературная газета. – 2010. – № 6-7. – 17-23 февраля. – С. 4 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lgz.ru/article/11708/>
2. Бабелюк О. А. Переклад постмодерністського художнього тексту: балансування між визначеністю і невизначеністю // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. – Чернівці : Видавничий дім «РОДОВІД», 2016. – Вип. 11-12, Ч. 1. С. 20–24.
3. Делёз Ж. Тысяча плато : Капитализм и шизофрения / Ж. Делёз, Ф. Гваттари. – М. : Астрель, 2010. – 895 с.
4. Ильин И. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм / И. Ильин. – М.: Интрада, 1996. – 255 с.
5. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов. [Навчальний посібник] / І. В. Корунець. – Вінниця. «Нова книга», 2003. – 464 с.
6. Ліхоманова Н. О. Постмодерністська рецепція міфу (на матеріалі європейського романного досвіду ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.06 "Теорія літератури" / Н. О. Ліхоманова. – К. : НАН України. Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, 2001. — 20 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://disser.com.ua/contents/5263.html>

7. Тарасенко В. В. Познание как фрактальное блуждание в мире / В. В. Тарасенко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.synergetic.ru/fractal/poznanie-kak-fraktalnoe-bluzhdanie-v-mire.html>
8. Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук / М. Фуко. – СПб. : А-сэд, 1994. – 408 с.
9. Хорольский В. В. Есть ли постмодернистская публицистика? / В. В. Хорольский // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.roman.by/r-96348.html>
10. Шевченко О. І. Телеологічна лінгвосеміотика (на матеріалі англомовної публіцистики) : [монографія] / О. І. Шевченко. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2012. – 216 с.
11. Энциклопедический словарь английской литературы XX века / Отв. ред. А.П.Саруханян; Ин-т мир.лит. им.А.М.Горького РАН. – М. : Наука, 2005. – 541с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Barnes J. The Sense of an Ending / J. Barnes. – London : Jonathan Cape, 2011. – 150 p.
2. Lodge D. The Deaf Sentence / D. Lodge. – London : Harvill Secker, Random House, 2008. – 299 p.
3. McCarthy T. Remainder / T. McCarthy. – London : Alma Books, 2006. – 320 p.
4. McEwan I. Atonement / I. McEwan. – London : Jonathan Cape, 2001. – 371 p.
5. McEwan I. On Chesil Beach / I. McEwan. – London : Jonathan Cape, 2007. – 166 p.
6. McEwan I. Saturday / I. McEwan. – London : Jonathan Cape, 2005. – 279 p.

УДК 811.111'37:811.111'42

МЕТАФОРИЧНА АКТУАЛІЗАЦІЯ НЕГАТИВНИХ ЕМОЦІЙ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Іванченко М. Ю.

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Статтю присвячено вивченню особливостей метафоризації негативних емоцій у художньому дискурсі. Окреслено семантико-ономасіологічну сутність указанного екстралінгвістичного явища. Здійснено аналіз механізмів актуалізації негативних емоцій в англійській мові.

Ключові слова: метафора, актуалізація, негативні емоції, асоціація, сема, семема.

Иванченко М. Ю. Метафорическая актуализация негативных эмоций в художественном дискурсе. Статья посвящена изучению особенностей метафоризации негативных эмоций в художественном дискурсе. Очерчена семантико-ономасіологическая сущность указанного экстралингвистического явления. Осуществлен анализ механизмов актуализации негативных эмоций в английском языке.

Ключевые слова: метафора, актуализация, негативные эмоции, ассоциация, сема, семема.

Ivanchenko M. Yu. Metaphorical actualization of negative emotions in fiction discourse. The article deals with the analysis of negative emotions metaphorisation peculiarities in literary discourse. The semantic and onomasiological essence of this extralingual phenomenon has been cleared out. It also focuses on the mechanisms of actualization of negative emotions in English.

Key words: metaphor, actualization, negative emotions, association, seme, sememe.

Постановка проблеми. Пізнаючи навколишню дійсність, людина, як суб'єкт мовленнєвої діяльності, постійно «проектую» її на мову через порівняння та ототожнення абстрактного з конкретним. У цьому, власне, і полягає механізм метафори, що за своєю суттю споріднений із механізмами аналогії. Учені дійшли висновку, що метафоризація є природною здатністю людини, метафора слугує формою мислення, а метафорична модель – засобом пізнання та пояснення дійсності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За твердженням В.А. Маслової, метафора утворюється не просто для того, щоб, відшукавши ім'я, довести наші думки до інших, – вона потрібна для нас самих: без неї неможливо мислити про деякі особливі, складні для розуму предмети [3, с. 91]. Буденна поняттєва система людини, у рамках якої вона думає та діє, метафорична за своєю суттю [2], відтак метафора – знаряддя думки, пізнавальний процес, який об'єднує мозок, розум та культуру

[5, с. 380]. Осягнення цього процесу дає можливість досягнути найвіддаленіших куточків концептуальної системи людини.

Об'єктом статті є негативні емоції як результат втрати психологічного балансу, необхідного для адекватного перебування людини у суспільстві. **Предметом** постають механізми метафоричної актуалізації цього екстралінгвістичного феномена.

Метою статті є вивчення особливостей метафоричної актуалізації негативних емоцій у сучасній англійській мові. Серед основних завдань необхідно виділити такі: визначити семантико-ономасіологічну сутність емоцій; виявити метафори, що актуалізують негативні емоції в англійській лінгвокультурі; встановити закономірності утворення асоціативних зв'язків, що стали основою для утворення відповідних метафор.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пізнання людиною будь-якого явища чи предмета навколишньої дійсності неминуче супроводжується формуванням ставлення до останньої: речей, людей, до самої себе. Одні

явища дійсності викликають радість, захоплення, інші – тугу, смуток, розчарування. Переживання людиною свого ставлення до реальності, до особистого й навколишнього життя називаються емоціями [1, с. 477].

Людські емоції найяскравіше виражають духовні запити і прагнення людини, її ставлення до дійсності, слугують формою переживання організмом своєї життєдіяльності, реакції психіки на задоволення чи незадоволення потреб [4, с. 37].

Запорукою успішного існування людини в суспільстві є емоційний баланс, що полягає в хорошому настрої, емоціях радості, задоволення, впевненості, спокої. Тобто позитивні емоції слугують нормою існування людини. Втрата моральної рівноваги, результатом якої є розчарування, приниження, роздратування, безнадійність тощо, вважають відхиленням від норми.

Почуття незадоволення виникають через неможливість втілення мрій та прагнень людини, невдачі; зневіра в когось, чомусь – розчарування [4, с. 39].

У метафоричному представленні вміст емоцій, надій є серце та груди. У багатьох релігіях серце сприймається як місце існування душі та народження почуттів. Уявлення про розчарування як травмування серця слугує основою для таких сталих метафоричних виразів, як: *to break one's heart*, *to break one's spirit*.

I'm not surprised Featherstone's a widower: any woman's spirit would be broken by life with that old mister! [12, с. 79].

Особлива експресивність вищезгаданих прикладів досягнута шляхом актуалізації ядерної семантики предиката *to break* – «ламати, розбивати (на частини), руйнувати» стосовно нерелевантних об'єктів *heart*, *spirit*. У наведених конструкціях спостерігаємо метафоризацію як процес утворення зв'язків між сферами матеріального й абстрактного.

Переживання людиною негативних емоцій часто супроводжується втратою самоконтролю та неадекватною поведінкою. Вираз *to tear one's hair* наголошує на відчаї, безвиході, глибині пережитих емоцій: *She stamped and raged and tore her hair; and swore she'd never been so insulted* [9, с. 539].

Аналогічний прийом використано в концептуальних метафорах, утворених за допо-

могою словосполучень *to cut up* і *to tear up*, які використовуються для опису емоційного стану людини, що отримала погану звістку: *The news of Tom's death really tore up Bill* [6, с. 326]; *She's really cut up about getting a D in Maths* [7, с. 75].

Актуалізована у наведених реченнях семантична трансформація стала можливою завдяки наявності семи «викликати шок, приголомшити» у словосполученні *to tear up* та «страждати, мучитись» у *to cut up*. Процес метафоричного переносу відбувся завдяки взаємоактуалізації вищезгаданих сем та нормативних семем цих предикатів – «розбивати», «розрізати на частини».

Втрата репутації, загальної думки про кого-небудь, що-небудь означає розчарування в людині, організації, системі тощо: *A little indiscreet gossip isn't enough to make you fall into disgrace with all your friends* [13, с. 88].

Такі негативні зміни метафоризуються за допомогою дієслова *to fall*, яке виражає базову ідею руху зверху вниз. Більше того, експресивність досягнута шляхом актуалізації семи «швидкість» (оскільки падіння передбачає швидке переміщення) та «зниження положення (у просторі)». Тобто асоціативний зв'язок виник на основі спільного компонента значення дієслова *to fall* та іменника *disrepute* – «(стрімке) зниження положення».

Утворення асоціативних зв'язків між сферами матеріального та абстрактного у процесі метафоризації фіксуємо в такому прикладі: *Two myths about comedians: they all want to play Hamlet and they're all melancholic. Both are exploded by Richard Briers* [12, с. 172].

Представникам окремих «непрестижних» професій властиво вигадувати легенди і таким чином створювати особливий, загадковий образ навколо своєї спеціальності. Видавати бажане за реальне є характерною рисою людської психіки. У наведеному вище прикладі міфи за аналогією порівнюються з матеріальним об'єктом, що має крихку структуру. Стилістичний ефект досягнуто завдяки актуалізації ядерної семантики дієслова *to explode* – «вибухати», що стосовно об'єкта, іменника *myth*, асоціюється з бурхливими почуттями розчарування.

Аналогічний прийом використано в реченні, яке висловлює втрату надії на допомогу з боку

Європи: *All hopes that the European proletariat would rise and come to the rescue of Russia, utterly ruined by years of war, civil war, and intervention, were dashed* [13, с. 93].

У словнику The Oxford Dictionary of English Proverbs [5] зустрічаємо прислів'я:

Short pleasure – long lament (repentance, pain) [10, с. 728].

Ця перлина народної мудрості привабила нашу увагу, оскільки прикметник *short* належить до базового прошарку концептополя BREAK. У прислів'ї йдеться про те, що людина заради короткочасного задоволення готова знехтувати моральними принципами. Актуалізована в цьому прислів'ї метафора можлива завдяки наявності у слові *short* периферійної семи – «короткочасний». Стилістичний ефект досягнуто вживанням антонімів *short-long*, що створює протиріччя у межах одного речення.

В окремих випадках для того, щоб виразити своє незадоволення і водночас не образити адресанта, вживається інакомовлення: *"We'd best get ourselves seated", Graham said. "I should suggest near the back. The acoustics of this place leave a great deal to be desired"* [14, с. 334].

Концептуальна метафора, репрезентована в цьому реченні, утворилась завдяки взаємоактуалізації периферійної семи дієслова *to leave* та ядерної семі прикметника *desired* – «бажаний». Очевидно, метафоричне уподібнення обох сем проходило в асоціативній площині «невиконаний, нездійснений».

Приниження – це нехтування гідністю особистості, свідоме негативне, несправедливе ставлення, на яке вона не заслуговує [1, с. 378]. Людська гідність мислиться як певна величина, тоді як приниження спрямоване на її зменшення або навіть повне знищення: *to cut smb down to size, to beat smb down to size, take smb down to size, to tear down people, to crack down hard, etc.*

Так, наприклад, концептуальна метафора «принизити – зменшити» виникла завдяки взаємоактуалізації ядерної семі *to cut down to size* – «зменшити розміри» та семи іменника *приниження* – «процесу зменшення значущості особи»: *In general, you tend to laugh at people above you to cut them down to size, and at those below you to express your superiority* [11, с. 86].

За аналогічним принципом утворився асоціативний зв'язок «принизити – розірвати»: *Tom*

is always tearing Jane down. I guess he doesn't like her [6, с. 326].

Нерідко наші емоційні переживання порівнюються з фізичними больовими відчуттями, що дає можливість точніше описати усі нюанси цих почуттів. У відомому творі Джерома К. Джерома *"Three Men in a Boat"* знаходимо опис ситуації, коли Джордж спостерігає за човном, що пропливає повз. Чоловік, який керує цим човном, – не фахівець у цій справі, і, звичайно, робить це погано. Джон, помітивши це, робить критичне зауваження: *"I should like to see him pull the wrong line"*, на що сторонній чоловік реагує надзвичайно гостро.

George's criticism cut him to the quick [17, с. 74].

У цьому разі окрема проблема асоціюється з раною, а нагадування про неї, про проблему – із поновленням рани, яка щойно затягнулась. Тобто сам герой, очевидно, усвідомлював свої недоліки, однак зауваження збоку тільки посилювало його переживання.

Наступні приклади концептуальних метафор утворилися завдяки актуалізації периферійної семи дієслова *to start* – «накинутись на будь-кого, сварити»: *They started on Jim over the Welsh business (criticize, teas)* [7, с. 362].

В окремих випадках приниження набуває такої сили, що порівнюється з військовими діями: *The reporters opened fire on the mayor* [6, с. 243].

Як відомо, критика – це негативне судження про щось, вказівка на вади та хиби. Невід'ємною частиною її є приниження виконавця дії, автора створеного. Будь-які критичні зауваження передбачають переробку, виправлення помилок, створення чогось нового. Метафорична актуалізація «критики» за допомогою дієслів *to cut* і *to tear* відбулася в асоціативній площині «зруйнувати, деформувати структуру об'єкта»: *I knew they were going to tear me apart at the board meeting* [9, с. 99]; *Professor really cut my essay (criticize me or my work, find all my faults)* [6, с. 69].

Для надання більшої експресивності різка критика метафоризується як «розкритикувати – накинутись», що стало можливим завдяки актуалізації ядерної семі словосполучення *to tear into* – «безпосередньо атакувати»: *I didn't like the way you tore into Dempsey's paper at the*

seminar(to criticize strongly) [11, с. 376].

Концептуальна метафора «критикувати – відштовхувати» актуалізована за допомогою дієслова *to kick*, яке виражає базову ідею відштовхування (штовхання). У зазначеному прикладі ядерна сема дієслова *to kick* взаємоактуалізується з контекстуальною – «відсилати на виконання важких, нецікавих завдань (які здебільшого ніхто не хоче виконувати)», що, звичайно, принижує гідність виконавця: *I finally quit my job. My boss wouldn't stop kicking me around* [6, с. 193].

Роздратування концептуалізується як подразник, що порушує спокій, емоційний баланс людини, викликає почуття незадоволення, прикrostі, гніву, злості. Причиною втрати емоційного балансу, спокою, самоконтролю є, зазвичай, певні проблеми, які людина не здатна вирішити. Зовнішнім виявом такого стану є нервова манера поведінки, безпідставна роздратованість: *Ron has a chip on his shoulder these days* [9, с. 22].

Актуалізована в цьому реченні метафора мови можлива завдяки наявності ядерної семи «щось тонке, делікатне, крихке» в іменника *chip*, з яким за аналогією порівнюється психічний стан людини. Стилистичний ефект досягається взаємоактуалізацією вищезгаданої семи з контекстуальною семою «бути готовим до сварки, бійки». Очевидно, положення об'єкта (*chip*) вказано не випадково (*one's shoulder*), а саме для того, щоб натякнути на ступінь готовності суб'єкта метафори до критичності становища.

Аналогічний прийом використано і в наступному реченні, де описано емоційний стан втомленої бабусі, яка, звичайно, не має ні фізичних, ні моральних сил для того, щоб приділити час своїм онукам, і саме тому поводить себе неадекватно.

When Grandma's tired, she gets short with me [9, с. 90].

Метафора *роздратування* концептуалізується за допомогою прикметника *short* завдяки його ядерній нормативній семі «короткий, недовгий, короткотривалий» та периферійній – «недостатній» у розмовному варіанті англійської мови. Метафоричне уподібнення цих двох семем проходило в асоціативній площині «обмежений, недосконалий», що в такому кон-

тексті актуалізує сему «різкий, небагатослівний».

Метафорична репрезентація безнадійності та нерезультативності релевантна концептуальним метафорам «розчарування», оскільки так само виражає неможливість досягнення певного результату, беззмістовність виконуваних дій.

У сучасній англійській мові є велика кількість усталених виразів, що передають цю метафору, наприклад: *to beat a dead horse, to cut no ice, to beat one's gums, to beat one's head against the wall, to kill time, to beat around the bush, to leave smb in the lurch, to turn a blind eye, to turn a deaf ear, etc.* Ці словосполучення утворені за допомогою дієслів, що позначають дію, спрямовану на зміну структури об'єкта (*to beat, to cut, to kill, to turn*).

We had him, tied up in no time, just like you rope a calf to take to market. He yelled some, and kicked a great deal, but that didn't cut no ice with the boys and me [8, с. 67].

У наведеному реченні йдеться про жінку, яка намагається знайти спільну мову із хлопчиком, однак усі її зусилля марні. Відсутність результату в будь-якій справі часто порівнюється з конкретними предметами об'єктивної дійсності, які не працюють ефективно. Так, наприклад, дієслово *to cut* вживається в основному значенні – «(роз)різати, відрізати», тоді як стилістичний ефект досягається шляхом протиставлення об'єкту таких маніпуляцій.

Часто для того, щоб привабити увагу реципієнта, надати особливої виразності висловлюванню, вживається *оксиморон*. Безнадійність, неможливість досягнення позитивного результату втілюють характеристики об'єктів певних операцій:

– мертвий кінь:

They won't refund your money; you're beating a dead horse [9, с. 14];

– глухе вухо:

Claims for a twenty per cent salary increase are likely to fall on deaf ears [11, с. 119];

– сліпе око:

How can you turn a blind eye to all those starving children? [6, с. 339];

– безглузда ідея:

<...> nobody understands his cracked ideas but me still of course a woman wants to be embraced

20 times a day almost to make her look young [19, с. 631].

Концептуальна метафора «Безнадійність. Нерезультативність» далеко не завжди апелює до структурної зміни як мірила беззмістовності. Радше, навпаки, недосягнення бажаного результату може стосуватись емоційної сфери людини. Наприклад, *idea, lecture, joke, sentence, music, gardens* можуть не справити очікуваного враження.

That idea cuts no ice. It won't help at all [14, с. 179].

Відсутність результату за аналогією порівнюється зі зміною температури, рельєфу. Дієслово *to leave* увійшло до периферії досліджуваного концептополя завдяки периферійній семі «залишати у тому самому стані», яка стала продуктивною основою для утворення різноманітних концептуальних метафор цієї групи.

Процес метафоризації «не справити враження – залишити холодним» відбувся шляхом актуалізації периферійної семи прикметника *cold* – «байдужий»: *He was then the guest of Lord Rothschild, who's invited him over to view several fine gardens, which left Mr Streeter cold* [7, с. 345].

Актуалізація концептуальної метафори «не справити враження – залишити пласким» ґрунтується на семі «позбавлений форми» у прикметника *flat*: *Your joke left me flat* [6, с. 194].

Асоціативний зв'язок «не справити враження – повиснути у повітрі» сформувався на основі спільної семи *to leave* та *to hang* – «не досягнути кінцевої мети»: *She left her sentence hanging in midair* [16, с. 73].

Не знайти вирішення певного питання, проблеми метафорично представлено висловом «залишити відкритим»: *"You seem to have got little thanks for your kindness. Never mind, you will get your reward in heaven". "That's an open question"* [12, с. 441].

Довга, беззмістовна розмова за аналогією порівнюється з монотонними, багаторазовими ударами, що супроводжуються різким звуком, який втомлює слухача: *Stop beating your gums. I'm not listening to you* [6, с. 28].

У цьому реченні актуалізується ядерна семема дієслова *to beat* – «бити, люцювати» та сленгова – «приголомшувати, спантеличувати,

ставити у безвихідь». Метафоричне уподібнення цих двох семем відбувалось, очевидно, у площині «відчайдушно намагатись досягнути будь-якого результату».

Аналогічний прийом використано у прислів'ї, яке виражає дію, що не дає жодних результатів: *To beat water in a mortar* [10, с. 37].

Вищезгадана семема взаємоактуалізується з периферійною «змішувати, збивати», асоціативний зв'язок утворений за тією самою схемою.

Для досягнення експресивності в наступному реченні марні спроби порівнюються зі здійсненням неадекватних маніпуляцій: *You're wasting your time trying to fix up this house. You're just beating your head against the wall* [6, с. 28] або виконанням дій, приречених на невдачу: *Long are you cut Falkland wood with a penknife* [10, с. 163].

Суть концептуальної метафори «безнадійність – марнотратство» полягає в неефективному використанні фінансових або енергетичних ресурсів. Об'єктами цієї метафори є:

– механічна енергія:

To cut blocks with the razor (to waste ingenuity etc.) [10, с. 163];

– час:

Stop killing time. Get to work! [15, с. 74].

Актуалізована в реченні метафора будується на семемі дієслова *to kill* «знищувати, припинити продуктивне існування».

У романі С. Моема "*The Magician*" йдеться про жінку, котру спіткало горе – її чоловік не повернувся додому, через що вона втратила спокій. Безвихідь, нездатність протистояти долі, фатуму порівнюється з падінням. Процес метафоризації відбувається в асоціативній площині «несподівано, раптово»:

A cruel fate had fallen upon her; and she had been as powerless as in the old tales Phaedra, the daughter of Minos, or Myrrha of the beautiful hair. The hours passed, and still Arthur did not return. Susie thought now only of him, and she was frightfully anxious [19, с. 64].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз показав, що негативні емоції в метафорах англійської мови актуалізуються за допомогою дієслів, у семантиці яких наявні семи: «пошкоджувати структуру» – *to break, to tear, to explode*; «(швидко)

переміщатися у просторі» – *to fall, to turn*; *flat*; прислівників, що вказують на рух донизу, «застосовувати силу» – *to beat, to kick*; «знищувати» – *to kill*; «починати» – *to start, to open*; позаду – *down, behind*.
«обмежувати» – *to cut*; прикметників із семами: Перспективою подальшого дослідження є порівняльний аналіз досліджуваних метафор в англійській та українській мовах.
«обмежений» – *short*; «позбавлений (форми)» –

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
2. Лакофф Дж. Метафори, котрими ми живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 210 с.
3. Маслова В.А. Лингвокультурология / В.А. Маслова. – М. : Академия, 2001. – 208 с.
4. Мацко Л.А. Основы психологии та педагогіки / Л.А. Мацко, М.Д. Прищак. – Вінниця : ВНТУ, 2009. – 158 с.
5. Телия В.Н. Предисловие / В.Н. Телия // Метафора в языке и тексте. – М., 1988. – С. 3–10.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. Collins Cobuild English Language Dictionary. – London : Harper Collins Publishers, 1991. – 1703 p.
7. Dictionary of Word and Phrase Origins / ed. by N. Rees] – N.Y., 1994, – 220 p.
8. The MacMillan Dictionary of English Proverbs Explained / ed. by R. Ridout, C. Witting. – Pan Books, 1995. – 224 p.
9. The Oxford Dictionary of English Proverbs / ed. by F.P. Wilson. – Oxford : Oxford University Press, 1992. – 860 p.
10. The Penguin Dictionary of Proverbs / ed. by R. Fergusson. – 1983. – 331 p.
11. Oxford Dictionary of Current Idiomatic English / ed. by A.P. Cowie, R. Mackin. – Oxford : Oxford University Press, 1991. – V. 1 : Phrasal Verbs. – 1991. – 396 p.
12. Oxford Phrasal Verbs Dictionary for Learners of English. – Oxford : Oxford University Press, 2001. – 377 p.
13. Alcott L.M. An Old-Fashioned Girl / L.M. Alcott [Electronic resource]. – Access mode : www.free-ebooks.net/An_Old-Fashioned_Girl.html.
14. Austen J. Sense and Sensibility / J. Austen. – London : Wordsworth classics, 1992. – 257 p.
15. Austen J. Pride and Prejudice / J. Austen [Electronic resource]. – Access mode : www.bookwolf.com/Free_Booknotes/Pride_Prejudice.html.
16. Dickens Ch. David Copperfield / Ch. Dickens [Electronic resource]. – Access mode : www.free-ebooks.net/David_Copperfield.html.
17. Jerome K. Jerome Three Men in a Boat / Jerome K. Jerome [Electronic resource]. – Access mode : www.free-ebooks.net/Three_Men_in_a_Boat.html.
18. Jokai M. Dr. Dumany's Wife / M. Jokai [Electronic resource]. – Access mode : www.free-ebooks.net/Dr.Dumany's_Wife.html.
19. London J. White Fang / J. London [Electronic resource]. – Access mode : www.free-ebooks.net/White_Fang.html.
20. Maugham W.S. The Magician / W.S. Maugham [Electronic resource]. – Access mode : www.free-ebooks.net/The_Magician.html.

УДК 811.111'373.43+811.111'42

ФАСЦИНАТИВНИЙ ПРОСТІР СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ РЕКЛАМНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Козяревич-Зозуля Л. В.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті досліджено поняття «фасцинація» у контексті англомовної рекламної комунікації. Особливу увагу приділено дискурсивним ознакам фасцинації, її прагматичному потенціалу. Представлено дискурсивні стратегії і тактики фасцинації у рекламному дискурсі.

Ключові слова: фасцинація, рекламний дискурс, вплив, стратегія, тактика.

Козяревич-Зозуля Л. В. Фасцинативное пространство современной англоязычной рекламной коммуникации. В статье исследуется понятие «фасцинация» в контексте англоязычной рекламной коммуникации. Особое внимание уделяется дискурсивным признакам фасцинации, ее прагматическому потенциалу. Представлены дискурсивные стратегии и тактики фасцинации в рекламной дискурсе.

Ключевые слова: фасцинация, рекламный дискурс, воздействие, стратегия, тактика.

Koziarevych-Zozulia L. V. Fascinative Space of English Advertising Communication. The article investigates the notion "fascination" in the context of English advertising communication. Special attention is drawn to the discursive characteristic features of fascination, its pragmatic potential. Discursive strategies and tactics of fascination are represented in the advertising discourse.

Key words: fascination, advertising discourse, influence, strategy, tactics.

Постановка проблеми. Можливість керувати поведінкою людей методами фасцинативного впливу приваблює дослідників різних галузей наук [2; 5; 6; 7]. Проблема підсвідомого сприйняття та реагування на рекламні заклики залишається актуальною і сьогодні, адже кінцевою метою реклами є вплив на свідомість людини такою мірою, щоб спонукати її до здійснення певного вчинку, що полягає переважно в купівлі товару [4, 17].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних дослідницьких розвідках знаходить вияв своєрідне управління поведінкою інших [4; 6]. Метою використання фасцинативних тактик у діловому, політичному і рекламному дискурсах є управління людською свідомістю за допомогою лінгвістичних конструкцій, архетипів, візуальних зображень тощо. Фасцинація володіє могутнім інструментарієм впливу на свідомість людини. *You're under our spell! Buy more right now! You're still hungry!*

Мета і завдання статі. Метою нашої статі є окреслити фасцинативність рекламного дискурсу. Завдання нашого дослідження полягають у представленні дискурсивних стратегій і тактик рекламного дискурсу. Рекламний дискурс є прагматичним на тій підставі, що в ньому актуалізуються певні комунікативні стратегії. У рекламному дискурсі фасцинація одночасно виступає засобом або прийомом, метою якого є привернути увагу цільової аудиторії, вплинути на сприйняття адресата, викликати інтерес, здивувати, створити ілюзію, справити сильне враження, вплинути на рівень довіри, стимулювати бажання і дію.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прояви фасцинації (від англ. *fascination* – зачарування) у рекламному дискурсі найчастіше пов'язані з “ефектом новизни”, фасцинація є одним із засобів управління увагою. Для того щоб здійснити фасцинативний вплив, необхідно враховувати усі рівні психологічного впливу – когнітивний (передача певної інформації чи повідомлення), афективний (формування стосунків), сугестивний (навіювання),

конативний (підбурювання до дії) [9, 26]. Однак психологи стверджують, що для реклами не так важливо, яку реакцію вона викликає: позитивну чи негативну. Набагато важливіше, щоб вона не залишала людей байдужими. Це дає деякі переваги дратівливій рекламі, яка стає ефективною завдяки своєму підсвідомому впливу.

Виділяють такі основні рівні впливу: когнітивний (передача інформації); афективний (формування ставлення); сугестивний (навіювання); конативний (визначення поведінки) [4]. Сутьність когнітивного впливу полягає в передачі певного об'єму інформації. Метою афективного впливу є перетворення інформації, що передається, в систему установок, мотивів і принципів одержувача звертання. Навіювання припускає використання як усвідомлюваних психологічних елементів, так і елементів несвідомого. Результатом навіювання може бути переконаність, яка з'являється без логічних доказів. Необхідно відзначити, що навіювання можливе, по-перше, в тому випадку, якщо воно відповідає потребам і інтересам споживача, і, по-друге, якщо як джерело інформації може бути використана людина, що володіє високим авторитетом і що користується безумовною довірою. Конативний вплив звертання реалізується в "підштовхуванні" споживача до покупки, підказуванні йому очікуваних від нього дій. Усвідомлення необхідності цих основних рівнів впливу рекламного звертання на свідомість людини покладене в основу безлічі рекламних моделей. Формування змісту рекламного звертання припускає певну мотивацію споживача. Бажана реакція одержувача рекламного звертання можлива тільки в тому випадку, якщо використовуваний в обігу мотив співпадатиме з потребами одержувача, викличе у нього певний інтерес.

Ще у 1896 році американським рекламистом Елмером Левісом була запропонована модель AIDA, яка і донині є однією з рекламних формул [цит. по 10, 12]. Відповідно до цієї моделі, вплив на адресата відбувається за схемою поетапного управління поведінкою: привернення уваги; пробудження інтересу; створення потреби; спровокована дія. Наведена формула перетрансформувалася у структуру рекламного тексту: заголовок, основна частина, слоган та ехо-вислів. *Attention* (увага) – здебіль-

шого ключова фраза, представлена в заголовку. *Interest* (інтерес) – повідомлення, з якого споживач отримує інформацію про властивості товару, його переваги, унікальні, доступність, ефективність, засвідчене в основному рекламному тексті. *Desire* (бажання) "навіювальна" частина рекламного тексту, утілена в слогані, мета якого – викликати бажання споживача придбати товар, послугу. *Action* (дія) – висновкова частина рекламного тексту. Автор цієї теорії відзначає, що задля повного досягнення ефекту недоцільно перебудовувати зазначений порядок елементів, щоб уникнути порушення задуму цілого повідомлення.

Для того, щоб сформувати рекламне повідомлення так, щоб воно впливало на увагу, цікавість, бажання та дії, досягти цього можна завдяки фасцинації. Фасцинативна програма рекламного "привороту" не обмежується завданням пробудити бажання мати конкретний товар, послугу або інший рекламований об'єкт, а намагається перетворити це прагнення на любов до нього.

Рекламний дискурс, досліджений на прикладі англомовної друкованої реклами, реалізує глобальну стратегію фасцинації у вигляді трьох локальних стратегій – **стратегія привернути увагу максимальної кількості цільової аудиторії, стратегія семіотичної експресії, стратегія емоційного подразника**. Проаналізуємо кожен із стратегій детально.

Стратегія привернення уваги цільової аудиторії. Реклама повинна привертати увагу, в цьому її прагматичне призначення. Адже мета рекламного оголошення не просто в тому, щоб його побачили, і не в тому, щоб його почули і прочитали. Мета рекламного оголошення – донести інформацію про товар (послугу, фірму, ідею) і ставлення до нього таким чином, щоб споживач перейнявся більшою схильністю до його покупки.

Фасцинація має місце у так званій «чуттєво-таргетованій» рекламі. Чуттєву рекламу часто називають емоційною, рекламою настрою або асоціативною. Термін "чуттєва реклама" характеризує рекламу, для якої основне значення має емоційна, чуттєва реакція цільової аудиторії і в котрій, як правило (але не завжди), присутня або незначна кількість інформації, або такої немає взагалі. Ця реклама акцентує на оформ-

ленні, її метою є генерація сильного відчуття, емоції чи настрою і асоціювання цього відчуття з торгівельною маркою.

Стратегія привернення уваги до рекламного звертання формулюється таким чином: споживач сприймає рекламу мимовільною увагою, для якої характерна відсутність певної мети. Тому вона швидко згасає. Для того, щоб реклама була помічена, необхідно мимовільну увагу перетворити на довільну, яка відрізняється цілеспрямованістю: споживач починає виділяти рекламну інформацію із загальної маси, і у нього з'являється бажання докладніше ознайомитися з її змістом. Але мимовільна увага трансформується тільки тоді, коли об'єкт привертає значущістю, відкриває нові можливості задоволення потреб і «зачіпає» емоційні сторони характеру споживача» [3, 21]. Професійні рекламисти виділяють кілька принципів привернення уваги до реклами: 1. Породження рекламним зверненням відчуттів сердечності, збудження, страху, веселощів. 2. Породження відчуття задоволення від самого рекламного звернення (його оформлення, змісту, способу подачі). 3. Перетворення (трансформація) досвіду, коли до відомої торгової марки непомітно додають нові атрибути. 4. Процес вироблення умовного рефлексу [10].

Стратегія семіотичної експресії. Локальна стратегія семіотичної експресії припускає насиченість інформацією у вербальній та невербальній складовій. У вербальному оформленні інформація є достатньою мірою відкритою для сприйняття. Учені підкреслюють, що людей вражають та захоплюють насамперед такі чуттєві образи, що викликаються певними словами та пов'язаними з ними асоціаціями, а не логікою висловлення [4; 6]. Тому процес впливу в рекламі часто починають впливом на емоції.

За характером співвідношення знаків розрізняють три основних напрями семіотики: синтактика – відношення між знаками у мовному ланцюгу (відношення знаку та знаку); семантика – відношення між знаками (як формою) та позначеним об'єктом дійсності (відношення знаку і референту); прагматика – відношення між знаком та відправником/одержувачем (відношення знаку й людини). Всі три напрями семіотики відіграють надзвичайно важливу роль у практиці реклами. Досягнення та інстру-

ментарій синтактики активно використовуються у розробці текстової реклами. Прикладні аспекти синтактики, семантики та прагматики виключно важливі у процесі формування рекламного звертання та ефективності його впливу на одержувача. Рекламне звертання можна розглядати як основний інструмент досягнення мети рекламної діяльності. Початковий етап створення рекламного звертання полягає у створенні творчої платформи та концепції реклами.

Фасцинативність рекламного звернення створюється двома способами: з одного боку – це пізнавальне проникнення, тобто розуміння ситуації інших людей, з іншого – емоційне проникнення, тобто опосередковане емоційне відчуття. Якщо рівень проникнення є високим і глибоким, є розуміння стану іншої людини, тоді емоційна реакція є надзвичайно інтенсивною.

Основними компонентами успішної стратегії рекламного звертання є в першу чергу простота, зрозумілість і прозорість. Також необхідна присутність в рекламі прямого звернення до споживача, заснованого на пошані і розумінні його інтересів. Найбільш важливими складовими рекламного звернення є зміст, форма і його структура. Під поняттям "структура звертання" мається на увазі розробка його композиції. Вона включає такі частини: слоган або заголовок, зачин, інформаційний блок. Для того щоб оптимізувати вплив реклами на адресата необхідно застосувати "подвійний виклик" через fascinaцію, апелюючи до свідомості і підсвідомості. Рекламне повідомлення має формувати у споживача соціально-психологічну установку – внутрішній стан готовності до дії, що передуює поведінці [2, 4]. Прагматична функція рекламної комунікації акцентує на її стратегії: рекламна стратегія спрямована на зняття критичного сприйняття адресатом рекламного тексту та формування в нього позитивного емоційного настрою. При цьому адресат розуміє, що реклама повинна продати йому товар, тобто він усвідомлює її мету, проте не стратегію, яка залишається непомітною однак призначена в кінцевому результаті спонукати адресата до придбання рекламованого товару. Позитивне емоційне тло створюється через вплив на свідомість людини, зокрема на свідому та несвідому її частини.

Зміст рекламного звертання визначається безліччю чинників, серед яких головну роль відіграють цілі та характер дії на споживача. Отримувач уважно знайомиться зі змістом реклами тільки в тому випадку, якщо помічає щось важливе особисто для себе. Слоган має на меті додати стратегії рекламного повідомлення коротку форму, що повторюється і запам'ятовується. Тому слоган повинен впливати на свідомість і несвідоме споживача, викликати у нього певну емоційну реакцію. На слоган повинно доводитися не менше 25% всієї найважливішої рекламної інформації [6]. Тільки тоді основна думка реклами залишиться в пам'яті людини. Необхідно виділити такі основні вимоги до створення слогану: інтенсивне емоційне забарвлення; прямолінійність, неможливість двоякого тлумачення; простота, стислість, легке запам'ятовування, оригінальність; упевненість і часто навіть напористість.

Стратегія емоційного подразника. Якби реклама зверталася лише до раціонального, тобто до розуму, то вона не була б ефективною. Важливим аспектом рекламного впливу, що визначає ставлення потенційного споживача до тієї чи іншої інформації (симпатія – антипатія, нейтральність – суперечливість), є емоції. Позитивні емоції викликають переважно приємні асоціації щодо рекламованої продукції, стимулюють бажання споживача купити саме цей товар або скористатися саме цією послугою. Загальновідомо, що вдала покупка – це спосіб отримання задоволення, зняття стресу, поганого настрою, вона дає людині позитивний заряд. В основі виклику сильного емоційного враження реклами на аудиторію лежать такі принципи: 1. принцип повтору: запам'ятовується та інформація, яка повторюється. Для того щоб сприйняти інформацію, необхідний час. Багаторазове повторювання адаптує психіку людини; 2. принцип безперервного підсилення впливу, тобто нарощування аргументованого та емоційного звернення. Людський сенсорний апарат суперечить фрагментам інформації; 3. принцип “подвійного виклику” тобто сприйняття не лише на свідомому, а й на підсвідомому рівні. До речі, підсвідомі і психічні процеси та емоційна сфера психіки людини

відіграють важливу роль у сприйнятті інформації [4, 27].

Фасцинативи як емоційно забарвлені мовні одиниці збуджують емоційний подразник: *Amazing, approved, attractive, beautiful, explosive, eye-catching, fascinating, monumental, mouth-watering, sizzling, flourishing, slash, startling, blast, funny, outstanding, genuine, stunning, sturdy, gigantic, greatest, superior, colorful, thrilling, colossal, powerful, tremendous, heart-wrenching, trusted, confidential, highest, ultimate, crammed, hot, quick, crucial, huge, unique, daring, unleash, dazzling, delicious, immediately, reap, delighted, reduced, unsurpassed, unusual, urgent, direct, last, remarkable, lavishly, revealing, valuable, reward, vital, easily, vivid, look, save, excellent, lowest, weird, exclusive, magic, seductive, wonderful, exploit, mammoth, selected, mind-blowing, sensational, etc.*

Якщо адресат не знаходить для себе нічого цікавого, емоційно забарвленого, то у нього може не з'явитися бажання здійснити покупку. Навіть найглибша думка, найзмістовніша інформація, яка не пробуджує емоцій людини, залишає її байдужою, тому не може перетворитися в переконання. Вважають, що симпатія до товару пропорційна симпатії до рекламної інформації.

Таким чином, емоційна насиченість чинить істотний вплив на зміст інформації, полегшує перебіг особистісного сприйняття, сприяє глибшому проникненню у зміст повідомлення і може спричинити зміну поведінки, характеру спілкування, діяльності та відносин у соціумі [7, с. 23]. Прояви фасцинації у рекламному дискурсі найчастіше пов'язані з “ефектом новизни”.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Засади рекламного дискурсу дедалі помітніше втрачають спрямування “чистої” інформативності, набуваючи фасцинативних характеристик з елементами емоційної піднесеності. У рекламному контексті фасцинацію супроводять інтенсивні емоції, пов'язані із загостренням уваги, зацікавленістю, здивуванням, відчуттям задоволення. Можемо констатувати емоціогенність рекламного дискурсу, що може постати об'єктом подальших лінгвістичних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Иссерс О.С. Речевое воздействие / О.С. Иссерс. – М.: Флинта: Наука, 2011. – 224 с.
2. Колышкина Т. Б. Модель анализа дискурса и рекламного дискурса / Т.Б. Колышкина [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/philolog/2010/01/2010-01-07.pdf>
3. Копейкина Н.Е. Коммуникативно-прагматический аспект экспрессивности институционального рекламного слогана (на материале французского и русского языков): дис. канд. филол. наук: 10.02.20 / Наталья Евгеньевна Копейкина. – Москва, 2004. – 206 с.
4. Кузин С.А. Влияние видео- и аудиоканала передачи информации на эффективность убеждающего сообщения: дис. канд. психол. наук: 19.00.05 / Сергей Александрович Кузин. – Москва, 2006. – 144 с.
5. Почепцов Г.Г. Коммуникативные технологии двадцатого века / Г.Г. Почепцов. – М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 1999. – 352 с.
6. Сергеечева В. Приемы убеждений. Стратегия и тактика общения / В. Сергеечева. – СПб.: Питер, 2002. – 192 с.
7. Соковнин В. Что такое фасцинация / В.Соковнин. – Екатеринбург: Изд-во Авторской Академии фасцинологии (АФА), 2009. – 66 с.
8. Cialdini R.B. Influence / R.B. Cialdini. – N.Y.: William Morrow and Company, 1984. – 302 p.
9. Goldsten N. Yes! 50 Scientifically Proven Ways To Be Persuasive/ Noah Goldsten. – London: Free Press, 2008. – 272 p.

УДК 811.111

ВПЛИВ ПРАГМАТИЧНИХ ЧИННИКІВ НА ПЕРЕКЛАД РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ АВТОМОБІЛЬНОЇ ТЕМАТИКИ

Лут К. А., Попова О. І.

Запорізький національний технічний університет

У статті розглядаються проблеми перекладу рекламних текстів автомобільної тематики. Особливу увагу приділено перекладацьким проблемам, що пов'язані з прагматичними чинниками. Також досліджено структурні характеристики рекламного повідомлення та його стилістичні особливості.

Ключові слова: рекламний текст, прагматичні чинники, структура тексту, слоган, способи перекладу.

Лут К. А., Попова О. И. Влияние прагматических факторов на перевод рекламных текстов автомобильной тематики. В статье рассматриваются проблемы перевода рекламных текстов автомобильной тематики. Особое внимание обращается на переводческие проблемы, связанные с прагматическими факторами. Также рассматриваются структурные характеристики рекламного сообщения и его стилистические особенности.

Ключевые слова: рекламный текст, прагматические факторы, структура текста, слоган, способы перевода.

Lut K. A., Popova O. I. The impact of pragmatic factors on the translation of automobile advertising texts. The article deals with the problems connected with the translation of automobile advertising texts. Special attention is paid to the translation problems, which refer to the pragmatic factors. The structural and stylistic features of automobile advertisement are considered.

Key words: advertisement text, pragmatic factors, text structure, slogan, ways of translation.

Постановка проблеми. Реклама неодноразово ставала об'єктом лінгвістичного дослідження і продовжує привертати увагу мовознавців та перекладознавців. Такий інтерес пояснюється тим, що рекламні тексти належать до засобів масового впливу, ефективність яких залежить від правильно підібраних вербальних та невербальних компонентів. Предметом вивчення часто постають прагматична спрямованість рекламного тексту, культурні, етнічні, психологічні аспекти цього явища, його лексичне наповнення і синтаксичні особливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі існує багато досліджень спрямованих на вивчення різних аспектів рекламних повідомлень: загальний лінгвістичний аналіз особливостей рекламних текстів (Л. Д. Маєвська [5]), аналіз стилістичних особливостей (М. А. Мутовніна [6]), дослідження вербаль-

них компонентів рекламного тексту (Г. Д. Лочмеле [4]). Також особливу увагу дослідники звертають на вивчення соціальних та прагматичних характеристик рекламного мовлення (Ю. Б. Корнева [3]). Однак зазвичай науковці вивчають прагматичний аспект перекладу рекламних текстів у цілому, залишаючи поза увагою окремі предметні сфери. Тому **об'єктом** нашого дослідження постає реклама в автомобільній галузі. На нашу думку, ця галузь досі залишається мало досліджуваною порівняно з туристичною, харчовою, косметологічною тощо.

Власне **метою** цієї статті є дослідження впливу прагматичних чинників на переклад рекламних текстів автомобільної тематики.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) визначити структурні характеристики текстів реклами автомобілів і 2) дослідити особливості перекладу рекламних текстів з огляду на прагматичні чинники.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Часто перекладач стикається з рядом проблем, які пов'язані з абсолютно різним сприйняттям однієї інформації носіями різних мов. Окрім того, реклама має вплив на підсвідомість людини, а при перекладі потрібно враховувати те, що через ментальні та культурні фактори реклама, ефективна для носіїв однієї мови, може бути не ефективною та навіть незрозумілою для носіїв іншої мови. Звідси постає важлива ціль для перекладача – досягти прагматичної еквівалентності, що за словами Мони Бейкер означає передати недоказане, при цьому перекладач повинен зберегти наміри автора тексту іншої культури в його перекладній версії [9, с. 210].

Варто зауважити, що важливо відтворити не еквівалентну форму, а еквівалентну реакцію отримувача [10, с.117], тобто зберегти динамічну еквівалентність. Л. С. Бархударов точно описує ціль перекладацької діяльності – прагматично адекватний переклад: «Адекватним перекладом називається переклад, здійснюваний на рівні, необхідному й достатньому для передачі незмінного плану змісту при дотриманні норм мови перекладу» [1, с.132]. Тому головною метою при перекладі рекламних текстів автомобільної галузі є врахування людського фактору.

Перш, ніж перейти до розгляду способів перекладу, потрібно визначити основні характерні риси реклами автомобілів, які нерозривно пов'язані з її метою – вигідно продати транспортний засіб. Перша характеристика – це вузька спрямованість. Зазвичай автомобільна реклама орієнтована лише на окрему частину суспільства. Залежно від цільової аудиторії, будуть змінюватись форма і зміст рекламного тексту. Наприклад, від локації споживача (у місті або в селі), його матеріального статку, сфери діяльності, віку, статі тощо буде залежати інформаційне наповнення рекламного тексту.

Друга характеристика – це стислість. Як правило, рекламний текст не перевантажується текстом, щоб не тільки привернути увагу і зацікавити реципієнта, але й швидко передати основний зміст. Третя характерна риса, інформативність, є тісно пов'язаною із стислістю. Вона означає, що, не зважаючи на невеликий об'єм тексту, він має містити достатню кіль-

кість потрібної інформації про рекламований об'єкт. Якщо говорити про автомобілі, то особливою складністю є потреба у хоча б мінімальному описі функціоналу товару, а об'єм тексту постає суттєвою перешкодою для повноцінного та деталізованого презентування транспорту перед покупцем.

Стиль написання також має свої специфічні ознаки, оскільки рекламний текст цієї галузі має бути одночасно легким, доступним і яскравим, тобто таким, що привертає увагу і зацікавлює, а також містити усю потрібну термінологію для точного охарактеризування моделі. При перекладі рекламних текстів усі вище наведені характерні риси мають бути враховані.

Структура рекламних текстів також відіграє значну роль у досягненні комунікативно-прагматичної мети. Вона залежить від цільової аудиторії, характеристики товару та типу реклами (газетна, телевізійна тощо). Її основними складовими є: заголовок, слоган, основний рекламний текст, фраза-відлуння [2, с.3].

Слоган відображає всю сутність, філософію фірми, її корпоративну політику, хоча він не завжди використовується. У багатьох галузях такий елемент є непотрібним і неефективним. Для автомобільної галузі слогани є незамінними, оскільки допомагають створити образ всієї компанії або окремих моделей.

Заголовок – найголовніша вербальна частина реклами, яка виражає основне рекламне звернення і основний рекламний аргумент. Важливе значення заголовка полягає в тому, що він привертає увагу читача і впливає на подальше рішення: читати весь рекламний текст чи ні. За статистикою, близько 80% читачів не читають основний рекламний текст через те, що заголовок складений невдало.

В основному рекламному тексті розвивається аргументація, яка доводить правильність тези, зазначеної у заголовку. Аргументація може бути емотивною або логічною, апелюючи відповідно до емотивної або раціональної сфери реципієнтів.

Фраза-відлуння – остання частина друкованої реклами. Часто вважається найважливішим елементом. Вона повторює основну думку і надає завершеного вигляду всьому тексту [2, с. 3-4]. Фраза-відлуння має дві основні функції: повторити весь основний текст, а також,

надати завершеного вигляду всій рекламі. При створенні рекламного тексту використовують наступні способи завершити рекламу:

- використання тільки назви торгової марки або назви моделі;
- використання назви разом зі слоганом компанії;
- використання назви разом зі слоганом або виразом, спеціальним для цієї реклами.

Потрібно зазначити, що вербальна частина реклами хоч і є лише однією з її складових, проте вона має дуже важливе значення. Від надійності, достовірності й цінності повідомлюваної інформації залежить успіх реклами.

Для більш повного розуміння структури рекламного повідомлення, як приклад візьмемо рекламу Rolls-Royce: Phantom Coupé:

Phantom Coupé. Sporting Dynamism.

Sleek and seductive, Phantom Coupé has always longed to be driven. It has been the pinnacle of contemporary sporting style and glamour since its introduction. Your statement, your style, your Phantom Coupé.

У цьому прикладі чітко простежується типова структура рекламного тексту. Спершу йде заголовок – «*Phantom Coupé*», за ним слоган – «*Sporting Dynamism*», потім основний текст і в кінці фраза-відлуння – «*Your statement, your style, your Phantom Coupé.*»

Розглянемо ще один приклад тієї ж компанії, де така структура також є очевидною:

Rolls-Royce Dawn (заголовок). *A Rolls-Royce like no other* (слоган)

After the darkness comes Dawn. Its striking silhouette transformed at a touch, its inviting interior opened to the elements – to friends, to the unexpected, to endless possibilities (основний текст). *Dawn lives in the moment. The moment is now* (фраза-відлуння).

На нашу думку, в досліджуваних текстах найголовнішою і найскладнішою для перекладу частиною є слоган, який несе найбільше прагматичне навантаження. Автомобільні компанії завжди мають свій слоган і, до того ж, складають слогани до багатьох моделей.

Тож як вже згадувалось раніше, слоган відображає сутність і філософію виробника, інтерпретованої з точки зору рекламної комунікації. Виходячи з цього, можна виділити головні характеристики слогану. Він має бути корот-

ким, постійним, легко запам'ятовуватися, містити торгову марку, повноцінно перекладатися на інші мови [2, с.3]. У численних дослідженнях виявлено, що найбільш популярні та успішні слогани складаються з 5 слів. У цілому більша частина слоганів складається не більше, ніж з семи слів. В якості прикладу візьмемо слоган до однієї з моделей Ford: «*The city is in your hands*». Ще одним яскравим прикладом принципу «коротше – краще» є слоган для зимових шин тієї ж компанії «*Conquer the ice*». Стислість цього слогану робить його ще більш помітним та легким для запам'ятовування. Можна дослідити, що компанія Ford використовує досить вдалі і доречні слогани до своїх моделей. Для підтвердження такої тенденції у піар-кампанії фірми наведемо ще декілька прикладів: «*Go further*», «*Feel the difference*», «*Germany's best*».

Ще однією важливою характеристикою рекламних слоганів є вживання стилістичних прийомів та експресивних засобів. Вони впливають на рівень запам'ятовуваності. Найчастіше в рекламі автомобілів використовуються тропи, оскільки вони значно підвищують оригінальність тексту. Серед усіх тропів більш вживаними є метафори, порівняння, метонімії, повторення. Досліджуючи різні слогани і заголовки, ми виявили, що достатньо часто вживаються різноманітні повторення. Наприклад, один зі слоганів Jeep ілюструє анафоричне повторення: «*Your adventure. Your life. Your Jeep*», або ж Subaru: «*When You Get It, You Get It*»; слоган Plymouth: «*The 9 most important words to Plymouth: Satisfy the customer, satisfy the customer, satisfy the customer*».

Враховуючи цілі та особливості досліджуваних текстів, можна дійти такого висновку, що рекламні тексти автомобільної тематики є дуже проблематичними для перекладу з прагматичної точки зору. Задля передачі змістових і стилістичних складових оригіналу перед перекладачем постають проблеми пошуку специфічних засобів. Тільки у такому випадку можливе досягнення прагматичної еквівалентності між оригіналом і перекладом, що визначає комунікативний ефект реклами. Окрім цього, важливо пам'ятати, що українська і англійська мови різняться тим, що відносяться до різних типів. Українська мова – синтетична,

тобто в ній граматичне значення виражається за допомогою флексій, формотворчих афіксів, чергування звуків і суплетивізму; натомість англійська мова – аналітична, в ній зв'язки між самостійними словами виражаються за допомогою порядку слів у реченні та службових частин мови (прийменників, часток, артиклів) тощо. Тому зміст фрази, який англійською передається змінами формальних характеристик слів, українською передається сполученням змістів декількох слів.

Щоб зберегти прагматичну еквівалентність тексту перекладачі вдаються до різних засобів передачі смислу повідомлень. Існує чотири стратегії перекладу рекламних текстів: відсутність перекладу, прямий переклад, адаптація, ревізія[8]. Розглянемо деякі з них, найбільш використовувані, на прикладах.

Бувають такі випадки, коли переклад рекламного слогану не потрібний або ж навіть недоречний. Наприклад, слоган «*Volkswagen. Das Auto*». Його вимова німецькою мовою в українськомовному рекламному ролик асоціюється у глядача з німецькою якістю. У такому випадку переклад може лише нашкодити [7].

У випадку з адаптивною стратегією перекладу через практичну необхідність перекладач повинен змінювати словесну форму аби найточніше зберегти головну думку тексту. В такому випадку, перекладач має добре розуміти комунікативний намір тексту. Наприклад, рекламний слоган однієї з моделей марки Mercedes звучить так: «*A masterpiece of intelligence*», а перекладається українською як: «Інтелектуальна еліта». Одразу можна помітити, що збережена основна думка тексту – інтелект автомобіля, але форма її вираження докорінно змінена. Власне кажучи, притримуючись такого засобу трансформації перекладачі передають семантичну еквівалентність замість власне перекладу.

Наступним способом перекладу є ревізія. Вона означає повну заміну смислу і форми і формулювання абсолютно нового тексту. Яскравими прикладами такої перекладацької стратегії є слогани таких компаній як Mercedes, Porsche та ін.: «*Built to feel like it'll last forever*. – Бути першим на будь-якій вершині», «*Ever ahead*. – Традиції. Майбутнє». Очевидно, що форма і сенс повністю змінені, але досягнуто головне –

такий текст приверне увагу і вплине на свідомість отримувача повідомлення.

Останнє, на що варто звернути увагу, – це дослівний переклад. Варто зауважити, що у рекламній галузі такий спосіб перекладу трапляється досить рідко. Наприклад, рекламний слоган Porsche: «*New Panamera. Courage changes everything*» перекладається саме таким чином: «Новий Panamera. Сміливість змінює все». Чітко видно, що не зважаючи на те, що переклад здійснений послівно, без жодних змін і трансформацій, текст повністю зберігає прагматичну мету – привернути увагу та змусити купувати, тобто ціль перекладу досягнута.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Головною особливістю рекламних текстів автомобільної тематики, і, в той же час, перекладацькою проблемою, є наявність значної кількості екстралінгвістичних компонентів, гармонійне сполучення яких допомагає адекватно сприймати текст в цілому. Тому при перекладі перекладачеві важливо зважати не тільки на лінгвістичні аспекти, щоб точно передати прагматику зацікавити читача у рекламованому продукті, а і позамовні компоненти. Це є також причиною нечастого використання дослівного перекладу, оскільки дослівно перекладений рекламний текст втрачає свій вплив на отримувача повідомлення.

При перекладі рекламних текстів автомобільної тематики виникають труднощі, пов'язані з відтворенням прагматичного потенціалу оригіналу. Перекладачеві необхідно враховувати мету тексту, характер споживача, мовні якості тексту оригіналу, культурні й індивідуальні можливості мови й багато інших факторів. Крім цього, сьогоденні реалії змушують більше звертати уваги на психологічний вплив на аудиторію при перекладі. Перекладач змушений шукати різні засоби для передачі змістових і стилістичних складових оригіналу.

Для вирішення цих труднощів перекладачі рекламних текстів вдаються до різного роду засобів передачі смислу повідомлень, найпопулярнішими серед яких є адаптація і ревізія. Подальше дослідження передбачає вивчення особливостей взаємодії вербальних і невербальних компонентів рекламних текстів та їх ролі у досягненні перлокутивного ефекту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов С. Г. Язык и перевод. / С.Г. Бархударов – Москва: Международные отношения. – 1975. – 239 с.
2. Кафтанджиев Х. Тексты печатной рекламы / Х. Кафтанджиев – М. : Смысл. – 1995. – 128 с.
3. Корнева Ю. Б. Коммуникативно– прагматические и структурно-семантические особенности языка современной французской рекламы: Дис... канд. филол. наук: 10.02.05 / Ю. Б. Корнева. – Киевский гос. лингвистический ун-т. – К., 1998. – 165 с.
4. Лочмеле Г. Д. Заголовок в тексте англоязычной коммерческой рекламы : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / Г. Д. Лочмеле. – Л., 1988. – 25с.
5. Маевская Л. Д. Антропологическая парадигма текстов социальной рекламы / Л. Д. Маевская // Мова і культура. – 2011. – Вип. 14, т. 4. – С. 217-220.
6. Мутовина М. А. Прагматическая специфика предложений и текстов научно-технической рекламы / М. А. Мутовина // Предложение и текст : семантика, прагматика и синтаксис : межвузовский сб. – Л. : Изд-во Ленинградского гос. ун-та, 1988. – 182 с.
7. Переклад рекламного тексту [Електроний ресурс]. – Режим доступу : <https://trados.com.ua/ua/recl.html>
8. Петрушко Г. В. Особливості перекладу рекламних повідомлень та слоганів в англійській та українській мовах / Г. В. Петрушко // Вісник психології і педагогіки. – Київ: Вид-во Київського ун-ту ім. Б.Грінченка, 2014 – №14. – С. 92-94.
9. Baker M. In Other Words: a Coursebook on Translation / M. Baker – New York: Routledge. – 1992. – 353 p.
10. Nida E. Towards a Science of Translating. Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating. / E. Nida – Leiden: E. J. Brill. – 1964. – 321 p.

УДК 811.111'42'276.3

КВІР- І ТРАНС-ІДЕНТИЧНІСТЬ: ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ПЛЮРАЛІЗОВАНОЇ ГЕНДЕРНОЇ ДУАЛЬНОСТІ В ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Марчишина А. А.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

У статті зроблено спробу схарактеризувати вербальні особливості таких різновидів гендерної ідентичності, як «квір» і «транс». Встановлено кореляцію статево-гендерних чинників, що визначають ідентичність персонажа постмодерністського художнього тексту. Виявлено роль мовних засобів у конструюванні й репрезентації гендерної ідентичності.

Ключові слова: стать, гендер, гендерна ідентичність, фемінність, маскуліність, квір, трансгендер, транссексуал

Марчишина А. А. Квир- и транс-идентичность: вербализация плюрализованной гендерной дуальности в постмодернистском художественном тексте. В статье сделана попытка охарактеризовать вербальные особенности таких разновидностей гендерной идентичности, как «квир» и «транс». Установлено корреляцию половых и гендерных факторов, определяющих идентичность персонажа постмодернистского художественного текста. Выявлена роль языковых средств в конструировании и репрезентации гендерной идентичности.

Ключевые слова: пол, гендер, гендерная идентичность, феминность, маскулинность, квир, трансгендер, транссексуал.

Marchyshyna A. A. Queer- and trans-identity: verbalization of pluralized gender duality in a postmodernist literary text. The paper attempts to characterize verbal peculiarities of such types of gender identity as 'queer' and 'trans'. Correlation between sex and gender is considered to identify a character of a fiction text. Verbal means of gender identity formation and presenting are treated as crucial tools of characters interpretation and their functioning in a text. 'Queer' is a generic notion meant to nominate a person who falls outside the heterosexual mainstream or the gender binary. The term used to be slang or taboo, but recently it has lost its pejorative and offensive colouring and is used to nominate anybody differing from the traditional gender stereotype. 'Transgender' is understood as relating to a person whose gender identity does not correspond to his/her biological sex assigned at birth. Transgendered characters feel to be of a different sex and want to change it into the opposite or to be accepted in society as those of a different sex. 'Transsexuals' do not just desire to assume the physical characteristics and gender role of the opposite sex, but they usually have medical treatment to change their sex and undergo sex reassignment surgery. Though, 'queer', 'transgender', and 'transsexual' are often confused or treated as synonyms. Queer, transgendered or transsexual characters are recognized by verbal description of their appearance, clothes, behaviour. Gender identity is revealed in the characters' and narrator's speech.

Key words: sex, gender, gender identity, femininity, masculinity, queer, transgender, transsexual.

«... усе, що є людським, ми повинні дозволити собі висловити» (Гадамер).

Постановка проблеми. У гендерних дослідженнях донедавна панувала думка, що стать людини є незмінною природною даністю, а

гендер задається культурними й соціальними чинниками, а відтак є варіативним. Однак теоретичні розвідки (Р. Коннелл, Е. Макобі, К. Джеклін, М. Кімел та ін.) й отримані емпіричні дані підважують цей споконвічний стереотип, і його тривале існування пояснюють тим, що «гендер є формальною основою для нерівного розподілу ресурсів і влади» [1, 21].

© Марчишина А. А. Квір- і транс-ідентичність: вербалізація плюралізованої гендерної дуальності в постмодерністському художньому тексті

У сучасній науковій дискусії все гучніше звучить критика культурно встановленої статевогендерної структури суспільства, яка базується на таких обставинах: 1) у різних культурах соціальні ролі чоловіків і жінок – різні, а подекуди – протилежні; 2) людські тіла не є статеводиморфічними – кожне тіло є носієм чоловічих і жіночих гормонів, не кожне тіло можна чітко співвіднести із однією із статевих груп (чоловічою чи жіночою); 3) гендерна ідентичність деяких людей не завжди корелює із будовою тіла (геніталії, хромосоми, гормони) тією мірою, як це встановлено культурою. Випадки інтерсексуальності (неможливість однозначного трактування статі людини) фіксуються фахівцями і вносяться до статистичних оглядів [10]. Врахування природної розмаїтості на противагу культурній «нормі» стало можливим у добу постмодерну, коли розуміння культурної конструйованості статево-гендерного стереотипу дозволяє перейти від статевого диморфізму до статевого континууму [1, 24-26]. Тому аналіз текстового втілення розкріпаченої постмодернізмом гендерної ідентичності видається **актуальним** на тлі соціально-культурних зрушень свідомості й закликів вітати різноманітність (*Celebrate Diversity* – офіційний слоган українського Євробачення-2017).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гендер постулюється як один із значущих ідентифікувальних параметрів, який, з-поміж іншого, характеризує комуніканта за його мовленнєвою поведінкою, засвідчуючи відмінності у створенні гендерного конструкту [5, 146]. У постмодерному суспільстві втрачають вплив соціальні інститути, що продукують стереотипи, тому колись непорушна гендерна дуальність перетворюється на мозаїчну плюральність. Як зазначають У. Бек та К. Лау, пройшов час, коли плюралізм маргіналізувався, а зараз він інституційно введений у норму й визнаний суспільством та законодавчо закріплений [9, 535].

Найчастіше розвиток проблематики ідентичності узгоджується із такими векторами в її тлумаченні, як психоаналітичний, інтеракціоністський та когнітивний (когнітивістський, соціально-аналітичний). Сучасний стан наукової розробки проблеми позначений тим, що підходи до аналізу структури, розвитку,

умов та особливостей становлення ідентичності класифікуються за такими напрямками: психоаналітичний (Е. Еріксон), статусний (Дж. Марсія), ціннісно-вольовий (А. Ватерман), біхевіористичний (Дж. Мід, Е. Гофман, Л. Краппман, Дж. Хабермас), когнітивний (Н. Іванова, Г. Брейкуелл, Дж. Тернер, Г. Теджфел), екзистенційно-гуманістичний (Дж. Б'юджеталь, А. Мінделл, Е. Мінделл, К. Ясперс), структурно-динамічний (Н. Антонова, Г. Боришевський, П. Гнатенко, В. Павленко, П. Лушин, В. Столін, К. Коростеліна, Л. Б. Шнейдер, В. Ядов та ін.). Однак наприкінці ХХ ст. психоло-соціальні пошуки сутності ідентичності головним чином згруппувалися навколо зазначених двох течій – теорій Е. Еріксона та Дж. Міда, ключова відмінність між якими полягала з'ясуванні вихідної точки ідентифікування: у розумінні Е. Еріксона ідентичність індивіда ґрунтується на відчутті тотожності самому собі, її безперервності у просторі й часі й усвідомленні того, що цю тотожність та її безперервність визнають оточуючі [7]; концепція символічного інтеракціонізму Дж. Міда виходила із розуміння ідентичності як здатності людини сприймати свою поведінку у безпосередній єдності із самим життям, як єдине ціле, у якому «Я» є продуктом соціальної взаємодії, сприйняття індивідом самого себе – це сфокусовані точки зору інших людей у кожній соціальній групі, до якої він входить. Тому, за Дж. Мідом, ідентичність є результатом соціального досвіду, взаємодії (інтеракції) з іншими людьми. Ця думка є поширеною в сучасних теоріях ідентичності, зокрема, в О. І. Горошко: «Ідентичність досягається тоді, коли відбувається ідентифікація індивіда з кимось або з чимось» [2, 100]. Як уже зазначалося, одним із фундаментальних онтологічних і гносеологічних принципів постмодерністської парадигми є невизначеність, розмитість, а процес пізнання трактується як «фрактальне блукання» – пошук альтернатив, комбінування поглядів; унаслідок такого рухоблукання знаходяться нові образи, нові сенси й значення мови [6, 171]. Така невизначеність і «блукання» стають засадничою настановою і в пошуку гендерної ідентичності: «мультиперспективізм» (за І. П. Ільїним [3, 231]) самоусвідомлення передбачає «калейдоскопічність»

ідентифікації, унаслідок чого використовуються усі закладені природою й набуті в суспільному досвіді можливості самовираження. Постмодернізм дозволив статево-гендерним ознакам позбутись обмежувальних канонів стереотипної фемінності/маскулінності й протиставив множинність дуальності, констатуючи нерівноважність кореляції статі й гендеру.

Мета статті: встановити особливості квірта транс-ідентичностей на рівні соціально-культурного сприйняття та вербальної репрезентації.

Завдання статті: з'ясувати зміст понять квір- і транс-ідентичностей; простежити кореляцію між квір- та транс-ідентичностями як соціо-культурними й текстовими конструктами; схарактеризувати лінгвальні засоби представлення персонажів, чия гендерна ідентичність визначається як «квір» чи «транс».

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «квір» (*queer*) почав використовуватись з середини XIX ст. для позначення жінокподібних чоловіків, гомосексуальних практик, що вважалося відхиленням від моральних, медичних та соціальних норм, і сигналізувало образливу ідентифікацію та маргіналізувало особистість у суспільному середовищі – це була ознака «звинувачення, патологізації та образи» [12, 226].

З часом квір-теорія вийшла з царини девіації й глибоко проникла в наукові дослідження, культуру та мистецтво і проникла в такі галузі, як історія, антропологія, психологія, політичні науки. У суспільному сприйнятті зросло розуміння «квір» як узагальненого поняття для індивідів із нетрадиційною сексуальною орієнтацією і поширювалось як на чоловіків, так і на жінок. У науковому дискурсі термін «квір» побутує з кінця 1980-х років, коли американська дослідниця Тереза де Лауретіс застосувала його у своїй статті «Квір-теорія: лесбійська і гомосексуальна сексуальності: Вступ». Вона була однією з перших, хто дослідив і надав ґрунтовну оцінку поняттю «квір», вважаючи його зухвалою, такою, що порушує усталені принципи, *постмодерністською* артикуляцією *статевої ідентичності* [14].

Із середини XX ст. «квір» увійшов у простір суспільної дискусії як сигнал соціокультурної

проблеми, яку далі вже не можна було приховувати. Семантика поняття зафіксована словниками: *1. gay or lesbian; noting or relating to a sexual orientation or gender identity that falls outside the heterosexual mainstream or the gender binary* [11; 13]; *an offensive way of describing a homosexual, especially a man, which is, however, also used by some homosexuals about themselves* [15]; *used as a disparaging term for a gay man or a lesbian; a lesbian, gay male, bisexual, or transgender person* [16]. При цьому значення девіантної статево-гендерної поведінки у лексемі «квір» не завжди представлене [8], а якщо і подане ([11; 13; 15; 16]) – то із позначенням сленгового чи табуйованого вжитку.

Отже, «квір» – родова назва особи з гендерною ідентичністю, відмінною від усталених стереотипів дуальності. Квір – це інший, незвичний, нестереотипний індивід (персонаж), який вирізняється на тлі традиційно гендерованої більшості. Особа, яка ідентифікує себе як «квір», може бути геєм, лесбійкою, бісексуалом, трансгендером, гендерно нестійкою тощо. Саме таке тлумачення має на увазі персонаж, коли заперечує свою квір-ідентичність:

Perhaps from the way I sat there staring at the floor, he added quickly, "I am not queer. I've got a girl up in Innisfil" (3).

Персонаж доводить свою гетеросексуальність тим, що він має стосунки з дівчиною (*girl*) – особою протилежної статі, що відрізняє його від «квірів» (*queer*) – осіб із маргіналізованою, найчастіше – гомосексуальною статевою орієнтацією.

У теоретичних дослідженнях спостерігається як синонімізація понять «квір», «трансгендер», «транссексуал», так і їх розведення. Віддзеркалення цього гендерно-номінативного процесу спостерігається в художньому дискурсі.

Термін «**transgender**» висвітлюється у лексикографічних джерелах переважно як прикметник: *noting or relating to a person whose gender identity does not correspond to that person's biological sex assigned at birth; noting or relating to a person who does not conform to societal gender norms or roles* [11]; *used to describe someone who feels that they are not the same gender (= sex) as the physical body they were born with, or who does not fit easily into*

being either a male or a female [13]; relating to transsexuals and transvestites (transgender issues gays, lesbians, bisexuals and transgender people) [15]; relating to or being a person whose gender identity does not conform to that typically associated with the sex to which they were assigned at birth [16]. Лексема-дескриптор загалом втілює такий зміст: це характеристика особи, чия біологічна стать не відповідає її внутрішнім відчуттям. Функціонування «**transgender**» як іменника позначається словниками як образлива номінація; рекомендується більш евфемістично поєднувати прикметник «**transgender**» з іменниками: *transgender man, transgender person* [11; 16]. Наприкінці своєї художньої оповіді про зміну біологічної статі сина («Mom, I Need to Be a Girl») Дж. А. Петерс наводить власний глосарій тематичної термінології, у якій пропонує дієприкметник минулого часу замість прикметника: *Transgendered: People questioning their gender identity which differs from their physical sex. May include crossdressers, transsexuals, intersexed and others as an umbrella term* (1, 73).

Таким чином, поняття «трансгендер» теж може застосовуватися як родове для номінації осіб із будь-яким видом гендерної дисфорії. Усічена лексема – «trans», або «Т» – вживається як розмовний заміник для «transgender» і «transsexual», які у скороченому вигляді є абсолютними синонімами:

“And Teri Lynn is..?”

“The T-girl I met online.”

T-girl. Trans girl. Right (4).

Під час розмови персонажі згадують особу, чия гендерна ідентичність визначається як «Т», або «транс», що не відповідає стереотипним уявленням про маскулінно-фемінну бінарність.

Таке ж значення має абревіатура TG:

“...and I found out all kinds of history on TG’s. For instance, did you know in ancient Greece and Rome, Philo writes about men transforming into women?”

TG’s. Transgenders (4).

Використана абревіатура (TG’s) отримує розшифрування (*Transgenders*) і приклад тлумачення (*men transforming into women*).

Трансгендерна ідентичність руйнує архетипні уявлення про кореляцію між біологіч-

ною статевою дуальністю та її соціокультурним виявом. Номінації трансгендерних ідентичностей вербальними засобами свідчать про суспільну природу мови та розвиток її лексико-семантичних засобів.

Бути трансгендером – це бути сприйнятим як особа іншої статі (*passing as a man* (2, 11)), а не доконче статі людиною іншої статі. Трансгендери відчують себе у певній статево-гендерній ролі відповідно до вкоріненого соціального стереотипу, який виявляється, зокрема, у зовнішності:

I turned my back to the mirror and looked over my shoulder. Those legs! Coming out of the bottom of my bathrobe, a little pale, but so slim, so shapely. Legs made for high heels. Legs made for short skirts. Legs made to be seen (3).

Персонаж дивиться на себе у дзеркало й вважає своє маскуліне тіло більш схожим на фемінне, оскільки його стрункі ноги (*legs*) «створені для високих підборів, коротких спідниць» і загалом – варті того, щоб їх бачили. Така роль соматизму на позначення нижніх кінцівок, виражена трикратною градаційною епіфорою, притаманна сучасному стилю одягу й відповідає синхронічним канонам привабливості.

«Трансгендери», як і «транссексуали», відчують себе приналежними до протилежної статі, фемінної чи маскуліної, зберігаючи тим самим традиційну дихотомію. Це відображається і в номінаціях трансгендерів: *No wonder, I was the only he-she in the place that night* (2, 9) – персонаж називає себе «він-вона» (*he-she*), оскільки за статевою ознакою є жінкою, а за гендерною – чоловіком.

Для того, щоб змінити свою гендерну приналежність, індивід проходить стадію «переходу (перетворення)»:

He raised his chin and looked at me. “It won’t go away. No matter how much I wish, or pray, she’s always with me. She is me. I am her. I want to be her. I want to be Luna.”

“You are,” I said. “You can be.”

“No.” He blinked. “I mean all the time. I want to be free. I want to transition.”

Transition? He’d never used that word. Transition meant change. Like, move from one place to another (4).

Юнак Лайсм (*Liam*) відчуває свою фемінну соціально-статеву сутність і прагне реалізува-

тись у фемінному образі, для цього постійно послуговується займенниками жіночого роду на позначення свого другого «Я». Обравши собі ім'я місячної дівчини Луна (*Luna*), він уживається в цю ідентичність (*She is me. I am her*), однак не хоче обмежуватись перевтіленнями лише вночі. Шлях до гендерної свободи він вбачає через цілковите перевтілення (*transition*).

Перехід до іншої статі може бути справою недешевою (*"I don't care how much it costs. I have to transition now"* (4)), оскільки зміна біологічних ознак – це, перш за все, дорого-вартісне і складне хірургічне втручання:

"Slow down, Liam. You lost me. SRS?" I picked up a Web page and skimmed over it. "Welcome to the Gender Identity Center," it said at the top.

Liam touched my shoulder. "Sorry. I should keep you filled in on the lingo. SRS: Sex Reassignment Surgery."

I dropped the page. My brain engaged. "You mean a sex change operation?"

His smile extended across his face. Her face. Luna's eyes grew dreamy. "Oh, Re. It's all I've ever wanted my whole life" (4).

Трансгендер Лайм/Луна мріє про операцію зі зміни статі (**SRS: Sex Reassignment Surgery**), оскільки реалізацію своєї гендерної ролі вбачає у відповідності біологічного й соціо-культурного.

Лексема-дескриптор «**transsexual**» наділена такими значеннями в системі мови: *a person having a strong desire to assume the physical characteristics and gender role of the opposite sex; 2. a person who has undergone hormone treatment and surgery to attain the physical characteristics of the opposite sex [11]; a person who feels that they are not the same gender (= sex) as the physical body they was born with, or who does not fit easily into being either a male or a female; a person who has had medical treatment to change their sex [13]; a person who feels emotionally that they want to live, dress, etc. as a member of the opposite sex, especially one who has a medical operation to change their sexual organs [15]; relating to or being a person who has desire to assume the physical characteristics and gender role of the opposite sex [16].*

Семантика транссексуальності передбачає 1) бажання перевтілитися в протилежну стать; 2) відчуття себе в іншій статі; 3) проведення відповідних медичних маніпуляцій для зміни статі. Таким чином, значення лексеми «**transsexual**» (як іменника і прикметника) в системі мови закріплює наявність двох статей, в межах яких індивід може чи не може відчувати себе відповідно до фізичних характеристик і гендерної ролі. У деяких випадках ([13; 16]) «транссексуал» представлений як синонім до «трансгендера»: *Most jails will put pre-operative transsexuals with those of like genitalia, in other words both Danielle and Laura would have been put with men* (1, 26) – оповідка називає транссексуалами (*transsexuals*) тих, хто ще не змінив стать хірургічним шляхом (*pre-operative*), однак уже визначився із гендерною ідентичністю.

Таким чином, відмінність «трансгендерів» від «транссексуалів» полягає в тому, що гендерно-ідентифікована поведінка останніх доповнюється штучною анатомічною зміною статі за допомогою хірургічного втручання [4, 12]. Унаслідок транссексуального перевтілення можливо стати як жінкою, так і чоловіком:

Then a male and female couple revealed to me that she was a male to female transsexual (MtoF) and he was a female to male transsexual (FtoM). Recently they had gone through the gender transition together (1, 18).

Зображена пара – фемінний і маскуліний транссексуали, які набули відповідних статевих і гендерних ознак через процедуру зміни статі (*transition*).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Постмодерністський світогляд, руйнуючи усталені стереотипи статево-гендерної кореляції, переносить гендерну ідентичність до опцій індивідуального вибору, залишаючи особистість сам на сам із відчуттями себе в образі жінки/чоловіка/іншого. Порядок денний сучасних гуманітарних досліджень містить постулювання різності. Вербалізація гендерних ідентичностей у їх плуралізованому спектрі передбачає з'ясування їхніх мовно-мовленнєвих характеристик як з огляду на концептотвірні ознаки, так і в напрямі конструювання змісту художнього прозового тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гендер для медій / [Маєрчик М., Малес Л., Марценюк та ін.] : за ред. М. Маєрчик. – [2-ге вид.]. – К. : Критика, 2014. – 220 с.
2. Горошко Е. И. Коммуникативная виртуальная идентичность : гендерный анализ / Е. И. Горошко // Филологические заметки. – Пермь, Скопье, Любляна, Загреб. – 2009. – Перм. гос. ун-т, Вып. 7. – Ч. 2. – С. 93–105.
3. Ильин И. П. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм / И. П. Ильин. – М. : Интрада, 1996. – 255 с.
4. Липовецкий Ж. Третья женщина. Незыблемость и потрясение основ женственности / Ж. Липовецкий. – СПб. : Алетейя, 2003. – 495 с.
5. Матузкова Е. П. Идентичность и лингвокультура : методология изучения : монография / Е. П. Матузкова. – Одесса : Издательство КП ОГТ, 2014. – 333 с.
6. Тарасенко В. Познание как фрактальное блуждание в мире / В. В. Тарасенко // Что значит знать? : сб. науч. статей. – М. : Центр гуманитарных исследований, СПб. : Университетская книга, 1999. – С. 168–183.
7. Эриксон Э. Идентичность : юность и кризис / Э. Эриксон [пер. с англ.] / Общ. ред. и предисл. Толстых А. В. – М. : Прогресс, 1996. – 344 с.
8. American Dictionary of the English Language. – Электронный ресурс. Режим доступа : <http://websterdictionary1828.com>.
9. Beck U. Second modernity as a research agenda : theoretical and empirical explorations in the “meta-change” of modern society / U. Beck, C. Lau // The British Journal of Sociology. – 2005. – Vol. 56. – Issue 4. – P. 525–557.
10. Blackless M. How Sexually Dimorphic Are We? Review and Synthesis / Melanie Blackless at al. // American Journal of Human Biology. – 2000. – № 12. – P. 151–166.
11. Browse Dictionary. – Электронный ресурс. Режим доступа : <http://www.dictionary.com/browse>.
12. Butler J. Bodies that matter, on the discursive limits of “sex” / Judith Butler. – New York & London : Routledge, 1993. – 288 p.
13. Cambridge Dictionary. – Электронный ресурс. Режим доступа : <http://dictionary.cambridge.org>.
14. Lauretis T. Queer Theory : Lesbians and Gay Sexualities : An Introduction / T. Lauretis // Differences : A Journal of Feminist Cultural studies : 3.2. – Summer, 1991. – P. 71–97.
15. Oxford Learner’s Dictionary. – Электронный ресурс. Режим доступа : <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com>.
16. The American Heritage Dictionary of the English Language. – Электронный ресурс. Режим доступа : <https://www.ahdictionary.com/word/search.html>.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Evelyn J. Mom, I need to be a girl / Just Evelyn. – Imperial Beach : Walter Trook Publishing, 1998. – 77 p. – Электронный ресурс. Режим доступа : http://www.transfigurations.co.uk/filestore/Mom_I_need_to_be_a_girl.pdf
2. Feinberg L. Stone Butch Blues / Leslie Feinberg. – Los Angeles : Alyson Books, 2003. – 564 p.
3. Fu K. For Today I Am a Boy / Kim Fu. – Электронный ресурс. – Режим доступа : <http://kimfu.ca/books/for-today-i-am-a-boy/>
4. Peters J. A. Luna / Julie Ann Peters. – Электронный ресурс. Режим доступа : <http://www.bestfreenovels.net/Young-adult/Luna/>

УДК 81'22'44:811.161.2

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНОЛОГІЇ МОДИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ СОФІ КІНСЕЛІ)

Мелько Х. Б.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті здійснено комплексний аналіз термінології моди в англійській мові на матеріалі романів Софі Кінсели. Проаналізовано способи еквівалентного відтворення українською мовою лексики моди у перекладах текстів англomовного художнього дискурсу.

Ключові слова: термінологія, лексичний склад мови, лексика моди, художній дискурс, фешн індустрія.

Мелько К. Б. Особенности перевода терминологии моды в английском языке (на материале романов Софи Кинсели). В статье осуществлен комплексный анализ терминологии моды в английском языке на материале романов Софи Кинсели. Проанализированы способы эквивалентного воспроизведения лексики моды в переводах текстов англоязычного художественного дискурса.

Ключевые слова: терминология, лексический состав языка, лексика моды, художественный дискурс, фэшн индустрия.

Melko Kh. B. Specific features of translation of the terminology of fashion lexicon in the English language (based on Sophie Kinsella's novels). The article presents a comprehensive analysis of the terminology of fashion lexicon in the English language based on Sophie Kinsella's novels. Ways and peculiarities of translation fashion lexicon are investigated in the article.

Key words: terminology, vocabulary, fashion lexicon, fiction, fashion industry.

Постановка проблеми. Сьогодні мода вже не є пріоритетом вузького аристократичного кола. Вона увійшла у життя звичайної людини, диктуючи суспільству, що і як носити. Правильний вибір одягу є запорукою успішного формального та неформального спілкування, ділових зустрічей, переговорів, політичних кампаній, тому що перше враження людина справляє завдяки її зовнішньому вигляду. Предмети одягу та аксесуарів відомих виробників і дизайнерів свідчать про високий статус людини. Будучи найбільш багатовимірним явищем сучасного життя, що проникає у більшість сфер людської діяльності, мода була досліджена вченими різних галузей знань: філософами, соціологами і лінгвістами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою перекладу англomовної лексики займалося багато різних вчених, серед яких В. Н. Комісаров, Л. С. Бархударов, В. С. Вино-

градов, Н. К. Гарбовський, В. І. Карабан, І. В. Корунець, які в своїх працях вивчали власне поняття перекладу та методи перекладу, а також використання граматичних та лексичних трансформацій для здійснення адекватного перекладу.

Стрімкий темп змін у галузі моди знаходить своє відображення на вербальному рівні, відбувається постійне утворення нових лексичних одиниць на позначення нових явищ.

Загалом, в результаті довгого історичного розвитку лексичний склад сучасної англійської мови тільки на 30% складається з слів споконвічно англійського походження, проте, саме ця лексика позначає найбільш важливі поняття і відрізняється високою частотністю вживання, а також найбільш активну участь у процесах словотворення.

Лексика сучасної англійської мови має наполовину німецький (старо-англійські та скандинавські слова) і наполовину романський (французькі та латинські слова) склад. Водночас, велика кількість запозичень надходить з грець-

кої мови в галузі науки і техніки, а також з голландської, італійської, німецької, іспанської, арабської і ще багатьох інших мов [1, 79].

Лексичний склад англійської мови завжди активно поповнювався, оскільки існувала необхідність номінації нових явищ, які виникали внаслідок розвитку промисловості, інформаційних технологій, систем комунікації, глобалізації у світовій економіці, уніфікації та взаємного збагачення культур [5, 88].

Потрібно звернути увагу на словотворчі особливості лексики світу моди, оскільки існують морфологічні відмінності між англійською та українською мовами, тому словотвірні засоби, які є продуктивними в одній мові, можуть не бути продуктивними в іншій. Праці Б. В. Пупченко, П. М. Карощука, Є. Н. Ботчука та Л. Г. Верби, В. І. Перебийніс, зробили значний вклад у лексикологію англійської мови, визначивши способи творення лексики англійської мови. Об'єктом лінгвістичних досліджень останніх років були лексичні одиниці, пов'язані з такими сферами, як політика, економіка, юриспруденція, фінанси та банківська справа, реклама, ЗМІ, інформаційні технології та Інтернет. Незважаючи на значимість моди для світогляду сучасної людини, її соціальну значущість як сфери діяльності, лексика моди залишилася поза увагою мовознавців. Вона не була предметом термінологічних досліджень, досліджень зі словотвору чи популярних нині когнітивних студій, у тому числі в межах вивчення мовних картин світу.

Проте у двадцятому столітті, як наслідок демократизації суспільства, мода перестала бути надбанням вузького кола аристократії і увійшла в життя людей незалежно від їх соціального статусу. Зміни у галузі моди відбуваються у стрімкому темпі, який знаходить своє відображення на вербальному рівні. Внаслідок чого відбувається постійне утворення нових лексичних одиниць на позначення нових явищ [3, 130].

Сфера вживання лексики моди значно ширша, ніж окремо взята професійна галузь. Окрім того, що цю лексику вживають як у відповідній індустрії, так і в повсякденному житті, її використовують у мовленні не лише фахівці, а й ті, хто цікавиться модою, пересічні споживачі, які купують одяг.

Мета статті – здійснити комплексний аналіз англійської лексики моди на матеріалі романів Софі Кінсели.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

охарактеризувати лексику моди як складник англійської картини світу;

здійснити системний аналіз номінації в англійській лексиці моди;

визначити особливості перекладу англійської лексики моди.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Англійська лексика моди є надзвичайно потужною базою, яка дає можливість ґрунтовніше дослідити мову як єдине ціле. Лексико-семантичне поле моди включає в себе як активний так і пасивний словниковий запас мовця.

До складу лексики моди входять одиниці на позначення предметів одягу, взуття, головних уборів, зачісок, аксесуарів, модних стилів та течій, назви колекцій високої моди, назви брендів та виробників одягу й аксесуарів, професійна лексика індустрії високої моди та легкої промисловості.

Аналізуючи визначення моди, можна виділити 14 семантичних складників слова *fashion*: *style, dress, new, way of life, identity, shape, behaviour, consumer, creation, designer, show, superiority, admiration, force*.

На основі семантичного аналізу можна побачити, що у визначеннях моди найчастіше траплялися семантичні компоненти такі, як *style, dress* та *clothes*. Тому, ми можемо визначити моду як соціокультурне явище, в основі якого лежить сприйняття певних стилів убрання актуальних на певний момент [4, 2].

Теоретики моди (Weston-Thomas, Ozarda, Agnell) зазначають, що мода може бути співвіднесена з поняттям стилю, розглядатися як окремий світ чи сфера діяльності, вона асоціюється з такими полярними поняттями, як творчість та індустрія. У сфері моди одночасно реалізуються і взаємодіють діалектично протилежні прагнення людини до індивідуальності та ототожнення себе із соціумом.

Англійська лексика моди розвивалася під впливом зовнішніх соціокультурних факторів. Нові предмети одягу виникали як реакція на зміни в суспільстві, семіотизувалися й відповідно отримували назви, які відображають

характер тих явищ, що спричинили до появи того чи іншого одягу. Серед основних чинників, які впливали на розвиток моди, а разом із тим – і на номінацію, такі: рух за емансипацію жінок (*power suit, dress for success*), політико-економічні чинники (*National Standard Dress, utility garments*), виникнення молодіжних рухів (*hippie look, punk look*), розвиток кіномистецтва та шоу-бізнесу (*Sophia Loren look, Madonna wannabee*), соціальні чинники та стратифікація суспільства (*yuppie, status symbols, dress codes, door screening policy*), зростання уваги до здорового способу життя (*fitness craze, sportswear craze*), розвиток інформаційних технологій та зростання значення цінності інтелекту на фоні зменшення уваги до матеріальних проявів статусу кінця XX століття (*the nineties" style loss, Dress Down Friday, jeans-T-shirt-sneakers uniform*), розвиток медичних та косметологічних технологій (*facelift, nail grafting, hair grafting, silicone implants*) [4, 100].

Для перекладу англійських лексичних одиниць на позначення предметів гардеробу та прикрас, які при перекладі співпадають з їх українськими відповідниками лише за лексичним значенням, та відрізняються за формою та звучанням, використовується переклад на рівні слова/лексми.

I smile gingerly and run my eyes over her outfit of ancient navy blue sweatshirt, jodhrups, and riding boots (TSDOS). – Я несміливо посміхаюся і дивлюся на її вбрання: древня темно-синя **фуфайка, бриджі** і чоботи для верхової їзди.

В лексиці моди представлені всі засоби словотвірної номінації, притаманні сучасній англійській мові: лінійні (афіксація, усичення основи, словоскладання, утворення акронімів, телескопія, редуплікація, іконічний словотвір), нелінійні (конверсія, компресія, переосмислення лексичних значень слів, міжкатегоріальний перехід), а також okazionalna номінація. Номінація в лексиці моди відбувається також через запозичення та шляхом утворення словосполучень. Важливу роль у цьому процесі відіграють соціокультурні чинники [6, 183].

Термінологія моди базується на складних словах, які в мові оригіналу формуються за моделлю 'N+N', а в мові перекладу представлені простими відповідниками.

In spite of everything, I feel the beginnings of a smile. I can just picture him, in his waistcoat, his wooly eyebrows knitting together (SAS). – Незважаючи на все, я відчуваю, що починаю посміхатися. Я можу тільки уявити його у **жилеті**, його брови зв'язані разом.

Загалом фешн індустрія має свою термінологію. Провівши лексичні особливості творів Софі Кінсели, можна створити словник фешн індустрії, опанувати мову, кліше та сталі вирази людей, що працюють у сфері моди. Але важливо пам'ятати, що мова перекладу має бути природною, якою користується пересічна людина в щоденному житті. Читач повинен повністю перенестися у світ героїні та відчути себе на її місці. Задля досягнення такого ефекту, текст повинен бути легким для сприйняття, аби читач щоразу не відволікався від читання на пошук того чи іншого незнайомого поняття.

Переклад власних назв у художньому тексті завжди орієнтований на досягнення комунікативно-функціональної ефективності. Не зважаючи на те, що така група лексики найважче піддається іншомовній трансформації, її еквівалентний переклад необхідний для досягнення рівноцінної ефективності впливу на читача [2, 123].

Бренд – символічне втілення комплексу інформації, пов'язаного з певним продуктом або послугою [8]. Семантика бренду формується в свідомості людини, забезпечуючи емоційний зв'язок між лінгвістичним сприйняттям бренду і його смисловою функціональністю. Таким чином, бренд – це набір реальних і віртуальних думок, які виражаються в певному продукті, а ім'я бренду несе в собі смислове навантаження [8].

Романи Софі Кінсели насичені великою кількістю власних назв: назв брендів, ресторанів, журналів, кафе. Більшість з них є інтернаціональними проте є й такі, які невідомі читачеві. Саме з метою пояснення невідомих понять використовуються різноманітні трансформації: транскрипція, транслітерація, додавання, експлікація, генералізація. Наприклад:

So on Monday morning, I stop off at Lucio's on the way into work and buy an extra large cappuccino and a chocolate muffin, just like I usually do [9, 54]. – *Отож, в понеділок зранку по дорозі на роботу, я заскочила до італійського ресторан-*

чика “Lucio's”, щоб, як зазвичай, купити велике капучино та шоколадний мафін.

Згадана в тексті назва ресторану “Lucio's” італійського походження. Отже, читач має відчувати саме італійське звучання. Саме задля цього в перекладі залишається іноземне написання назви, проте додається пояснення (використовується трансформація додавання), яке вказує на вид ресторану.

My mum thinks if you can't buy it at Bentalls of Kingston, you don't need it [9, 43]. – Моя мама вважає, що якщо ти не можеш знайти якусь річ в звичайному торговому центрі, вона тобі не потрібна.

В цьому прикладі представлено “Bentalls of Kingston” – торговий центр в Англії, де розташовані крамниці звичайних торгових брендів. Автор намагається пояснити, що непотрібно купувати дорогі речі, якщо ти не можеш собі їх дозволити. В зазначеному прикладі перекладач використовує описовий переклад, замінивши назву торгового центру на загальний опис “звичайний торговий центр”, оскільки транскрибування не надало б читачеві потрібної інформації.

Однією з найчастіше вживаних трансформацій є граматична трансформація опущення – прийом, що передбачає ігнорування в процесі перекладу деяких семантично надлишкових слів, які не несуть важливого смислового навантаження. В нижченаведеному прикладі при перекладі було опущено назву магазину “Body Shop”, оскільки ця назва не несе важливої інформації. Проте, разом з опущенням ми застосували компенсацію (прийом, який полягає в тому, що втрата значення в одній частині речення компенсується в іншій його частині) – додали ‘з парфумерним набором’, таким чином дали зрозуміти читачеві на чому спеціалізується вказаний магазин.

*Everywhere I look, there are huge great tangled piles of . . . well . . . stuff. Shoes, boots, T-shirts, magazines . . . a **Body Shop** gift basket that was on*

sale . . . a Linguaphone Italian course which I'm definitely going to start soon . . . a facial sauna thingy . . . (STM). – Куди не глянь – по всій кімнаті розкидані купи...барахла. Туфлі, чоботи, футболки, журнали... подарунковий кошик з парфумерним набором, що я купила на розпродажі ... лінгафонний курс італійської мови, який пора б уже прослухати ... розігріваюча маска...

Прийом антонімічного перекладу полягає у передачі поняття протилежним, часто із запереченням, тобто антонімом українського відповідника даного слова. Антонімічний переклад нерідко буває найбільш зручним прийомом передачі смислового та стилістичного значення багатьох виразів. Наприклад:

*I'm actually quite looking forward to doing a workout, because I bought this fab DKNY exercise outfit in the last year sales ... (STM). – **Взагалі-то, я зовсім не проти** піти в тренажерну залу, тому що минулого року на розпродажі я придбала класний спортивний костюм від Дони Каран.*

З точки зору стратегій адаптації до внутрішніх та зовнішніх чинників, які широко розглядав Венуті, у більшості випадків при перекладі застосовується стратегія адаптації до зовнішніх чинників. Звичайно, застосування цієї стратегії також супроводжується використанням відповідних перекладацьких трансформацій: транслітерацією, транскрипцією, додаванням, описовим перекладом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Завдяки стратегії адаптації до зовнішніх чинників в мову перекладу проникли нові слова (назви іноземних брендів), читач збагатив свої знання про іноземний ринок товарів, зміг оцінити вподобання головної героїні, її матеріальний стан, оскільки кожен бренд та назва несуть у собі закладену інформацію про якість продукту.

Перспективою подальших досліджень слугуватиме зіставне дослідження термінології моди в англійській та українській мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антрушина Г. Б. Лексикология английского языка / Г. Б. Антрушина, О. В. Афанасьева, Н. Н. Морозова – М. : Дрофа, 2001. – 288 с.
2. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л. С. Бархударов. – М. : Межд. отнош., 1975. – 240 с.
3. Горячковская, А. Н. Мода как социокультурный феномен / А. Н. Горячковская // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2008. – № 829. – С. 129–133 – (Теорія культури і філософія науки ; вип. 36.)

4. Дихнич Л. П. Феномен моди в соціокультурних процесах ХХ століття : Автореф. дис. канд. іст. наук : 17.00.01 / Л. П. Дихнич; Київ. нац. ун-т культури і мистец. – К., 2002. – 20 с.
5. Коваленко Г.М. Особливості використання слова fashion та похідних, утворених із його участю, у сучасній англійській мові / Г.М. Коваленко // Проблеми романо-германської філології: Збірник наукових праць. – Ужгород : “Патент”, 2002. – 94 с.
6. Коваленко Г.М. Словотвірні типи в англійській лексиці моди ХХ століття / Г.М. Коваленко // Сучасні дослідження з іноземної філології : Збірник наукових статей. – Ужгород: ТОВ “Борнео”, 2004. – Випуск 2. – С. 183–187
7. Мацюк З.С. Українська мова професійного спілкування : навч. посіб./ З.С. Мацюк, Н.І Станкевич – К., 2010. – 3-тє вид., доповн. і перероб. – 352 с.
8. Чрділелі Т.В. Специфіка перекладу назв торгових брендів / Т.В. Чрділелі // Материали VI международной научно-практической конференции [“Наука в информационном пространстве”], (16–17 сентября 2010 г.) С. 1. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/20100916/iya_chrdi.htm.
9. Kinsella S. The Secret Dreamworld of a Shopaholic: [novel] / Sophie Kinsella. – London : Black Swan, 2000. – 318 p.

SIGHT TRANSLATION: TRAINING ALGORITHM

Mykhaylenko V. V.

Ivano Frankivsk University of Law named after King Danylo Galician

This research describes sight translation by comparing it to simultaneous and consecutive interpreting. Since the beginning sight translation has mostly been considered as a pedagogical exercise. However, the development of “professionally” oriented translation/interpretation makes the Sight Translation a separate type in the translation paradigm. The algorithm of teaching Sight Translation to students has been verified in the Translation Class for Law and Economy majors.

Key words: written translation, interpretation, consecutive interpretation, simultaneous interpretation, “professionally” oriented translation/interpretation, translation/interpretation algorithm, translation paradigm.

Михайленко В. В. Переклад з аркушу: алгоритм навчання. У центрі уваги переклад з аркушу у парадигмі перекладу з англійської на українську мову. Даний переклад все ще вважається одною із фаз навчання письмовому перекладу або синхронному перекладу. Проте, розвиток «професійно орієнтованого» перекладу виокремлює зазначений переклад в окремий тип. Розроблений алгоритм навчання перекладу з аркушу пройшов апробацію на заняттях з професійного перекладу (економічний дискурс і правови дискурс).

Ключові слова: письмовий переклад, усний переклад, послідовний переклад, синхронний переклад, «професійно орієнтовний» переклад, алгоритм.

Михайленко В. В. Перевод с листа: алгоритм обучения. Данная статья представляет собой анализ парадигмы различных типов перевода с английского на украинский, где выделен перевод с листа как отдельный тип. До настоящего времени его считают одной из фаз подготовки письменного или устного синхронного перевода. Однако развитие «профессионально ориентированного» выделяет перевод с листа в отдельный тип в парадигме перевода.

Ключевые слова: письменный перевод, устный перевод, последовательный перевод, синхронный перевод, «профессионально ориентированный» перевод, алгоритм, парадигма.

Introduction. At present Sight Translation is defined as the reading of a text by the interpreter from the Source Language into the Target Language, simultaneously, in a manner, Jimenos Ibares underlines, in which the content of the document can be easily understood by the audience [11], it is also termed as a ‘hybrid translation’. Therefore it is a unique process combining interpreting, which is based on oral communication and, I. Cencova points out, translation, which deals with written communication [5, p. 320-323]. Sight interpreters much depend on their background knowledge, body language and voice intonation to make sure the audience that they are attributing the proper meaning to the words [see: a full description: 23, p.169-198], of the Source Text. Sight Translation

leaves the interpreter alone with the text and the audience and no arsenal of his/her usual resources when working as a translator. The settings of the Sight Translation can be meetings and conferences where an official interpreter is always present to clarify some documents and the situation demands a quick response, unlike the courtroom and clinics where speed should not trump accuracy [see modes of translation: 4, p.170-176]. To be smart and fluent sight translators must have a versatile training based on linguistics, translation and professional practicum. In the process of the the Taxonomy Translation analysis [17, p.479] two subsystems can be deduced: (written) translation (“transferring a message in writing from SL → TL, retaining meaning, tone, mode and purpose” and (oral) interpretation “transferring a message verbally from SL →

TL, retaining meaning, tone, mode and purpose"). Due to its twofold nature, sharing the activities of the both types – Sight Translation ("oral translation of a written text") must be a node at the overlapping of the referred nodes and it must be considered an autonomous type of translation in the Taxonomy Translation. And Sight Translation should not be treated as a misnomer of Sight Interpreting. Though professional translators, Rosean Duenas Gonzales et al. underline, often use Sight Translation as a strategy of problem solving, for dictating drafts, for assisting clients in determining whether a text is to be translated partially or in its entirety [8, p. 893-903; see also: 11].

There are two approaches to the Sight Translation, either as a "supportive method of interpretation for simultaneous and consecutive interpretation – a type of training exercises for interpreters" [21, p. 32-42] or a "sole interpretation" [6] with its characteristics which we shall define further in the paper. The fact is that the priorities of the Sight Translation are quick response, communicability, time constraints and linearity of the text which require a special training to meet the needs of the translator and to meet the demands of the job-market. Trainees must understand that in the field of the Sight Translation and to perform the task s/he has to resort to his/her inner abilities and resources. It seems much more difficult than it seems, especially when the interpreter has not seen the document ahead of time. Since sight translation is one of the more difficult modes of interpreting, it requires considerable training and experience. Accordingly, interpreters and translators must have certificate allowing them to work for courtrooms and medical institutions.

There are three objectives of the main goal of the present paper, first, to reveal specific features of Sight Translation, second, to define its status in the Translation paradigm, and, third, to introduce some activities into the Sight Translation training algorithm to enhance interpreters' skills.

State of the arts. The term "interpretation" generally brings simultaneous or conference, consecutive or liaison interpretation to mind [see: 12; 18, p.753-767]. Till present time Sight Translation has mostly been considered as a supportive interpre-

tation method. Unfortunately, there is scant literature on Sight Translation but we sort it out into the publications on the Sight Translation as a technique and the publications treating it as a separate discipline. Jean Herbert (1952) characterized sight translation as a type of simultaneous interpreting [see: 3, p. 24-27] though still for many a scholar Sight Translation is just a pedagogical exercise for getting started in the techniques of consecutive and simultaneous interpreting, an exercise by which trainees can learn to quickly react and improve their oral skills [21; 20;]. Sylvie Lambert suggests that the Sight translation is a variant: as it "involves transposition of a message written in one language into a message delivered orally it can be defined as a specific type of written translation as well as a variant oral interpretation" [13, p. 298]. However, Sight Translation, Consecutive [cf.: 12, p. 87-91] and Simultaneous interpreting are performed under different conditions. Despite their similarities in the mental process, the overall process is different. In Sight Translation, the translator reads a written text, whereas the interpreter, in both consecutive and the simultaneous modes, listens to the speaker [see: 19]. But the major difference of Sight Translation (and at the same time the major difficulty) lies in "smooth coordination of the R[eadings], M[tivry] and P[roduction] Efforts, while struggling against increased visual interference from the Source Language" [1, p. 47]. No doubt a demarcation line cannot be drawn between the existing terms Sylvie Lambert believes that sight translation with previous reading the text, must be distinguished from sight interpretation without any time to read the text [13, p.298]. But this differentiation is of technological type but it does not concern the nature of the Sight Translation

Experimenting. Sight Translation, as a pedagogical tool, is widely used in the Translation and Interpretation classroom, Li Xiangdong stresses as a constituent of the Translation and Interpretation Curriculum [23, p. 169-198]. It is the conversion of written words in one language into spoken words in another language. It combines interpreting, which focuses on oral communication, and translation, which deals with written communi-

cation. Sight Translation is mostly appropriate for those occasions when you need to translate a short document quickly. It is undertaken by interpreters, rather than translators, because they read the text in one language and provide an oral translation in a second language at the same time. Sight Translation can be defined as the reading of a text by the interpreter from the source language into the target language, simultaneously, in a manner in which the content of the document can be easily understood by the audience. It is a real skill, which sight translators have to master to become experienced interpreters who are comfortable working in two languages simultaneously.

Sight Translation can be useful in meetings and conferences where an interpreter is already present. For business meetings, asking an on-site interpreter to clarify the occasional written word or phrase is certainly the quickest option. Although it is not always considered as a mode, nevertheless it is often used most often in the public sector, and is not usually documented in available interpreting manuals.

The fact is that due to globalization and mobility most participants of professional meetings, workshops and conferences are English fluent speakers. Therefore the Sight Translation is acquiring a new status that of an autonomous type in the translation paradigm.

It is nowadays the most commonly used form in environments such as courtrooms, in such cases as the reading of a witness's statement or a court ruling, or in hospitals to help doctors to communicate effectively with patients who speak a different language. In this case, a sight translator can ensure that patients understand the doctor's diagnosis or the dosage instructions printed on their medication. Sight translation is an option for professionals who need the meaning of a written document to be verbally conveyed on extremely short notice. One might think this would be perfect for court rooms – the Sight Translation quickly provides meaning to foreign documents [see: 9, p.169-198]. However, in practice, the Sight Translation should be utilized as a last resort. This is not ideal because courtrooms demand accurately translated legal documents. While sight translation is often used to translate a

written witness statement that is in a language different from the one being used in court proceedings, it is far from optimal. Lawyers should be prepared ahead of time with certified legal translations. Courtroom proceedings are always better served with a certified translation instead of a hasty sight translation. [see: 9]. For instance, the Judicial Council of California (2001) prepared "Suggestions for preparing for test in Sight Translation and a set of exercises for Sight Translation In Public Speaking; Reading Ahead in Text; Analytical Skills; Completing Phrases; Paraphrasing; Expanding; Condensing; Manipulating the Register.

The sight Translation must follow the courses in basic skills of speaking, reading with intensive text analysis, writing, listening. Reading must be in focus in the Pre-Sight Translation: reading aloud; reading fast; reading extensively; reading for content; practice paraphrasing; practice changing the register; practice structuring the text because 'in order to perform the task of Sight Translation [9, p. 895-896; see also: 10; 16] proficiently, interpreters must be adept at grasping the meaning of written texts. C.V. Angelelli says that to reach this level of comprehension they must read widely and voraciously [2, p. 27-30]. It is not a preparatory exercise before starting the Sight Translation class, it is just vital.

Most handbooks in Sight Translation suggest the following strategies:

1. Selecting the main idea of the Source Text and to keep to it in the Target Text.
2. Transferring complete information of the Source Text in the Target Text.
3. Syntactical transformation of (chunking) the Source Text into the Target Text.
4. Avoiding the 'so-called equivalents.'
5. Avoiding personal inferences in the Target Text [15, p.398-405].

In the Fundamental Translation class we have to train basic skill: (a) a full command of working languages Ukrainian (L1) and English (L2), both can be either Source Language or Target Language at all level of usage; (b) public speaking – voice projection, clear enunciation, good posture and smooth pacing; and (b) mental agility. i.e. the ability to multitask . Interpreters, while giving

a translation of paragraph or a sentence they are also reading ahead, analyzing the contents and preparing the following segment of the TT translation [21, p. 47-48]. Of course, there is a danger to be "hypnotized" by the written text [the term used by Danica Seleskovitch: 19].

The First Phase of the (Pre-)Sight Translation Algorithm (Steps 1-5):

1. Fast reading the Source Text, the length can be one page (250-300 words to read within 20-30 seconds:

1.1. Scanning (reading for content) requires the trainee to browse the text looking for specific information to be able to recall the content of the text.

1.2. Skimming requires trainees to a fast reading focused on the title, headings: topic sentence, sign posts to overview the text.

Note: texts for practice must represent various professional discourses.

3. Defining the dominant lexeme and the words sharing a common semantic component, use brainstorming to recall the words sharing a common semantic component.

4. Mapping the conceptual system represented by the dominant lexeme:

4.1. Verifying the use of the semantic domain in the Source Text.

4.2. Compiling a semantic domain based on their background knowledge.

5. Paraphrase the text:

5.1. Rephrasing and retaining the information and keeping the conceptual system in mind.

5.2. Reconstructing the Source Text – paragraph sequences, sentence sequences, style register.

5.3. Read the Source Text aloud and alter the register, be careful not to stray from the ST original meaning.

The Second Phase of the (Pre-) Sight Translation Algorithm (Steps 6-7):

6. Reading the Source Text to render its message into the Target Text:

6.1. Render the Source Text and condense it retaining the same meaning and using mostly nominations of the conceptual system.

6.2. Render the Source Text and expand it retaining the same meaning but adding more nominations synonymic of the ones used in the text.

6.3. Specifying title, headings, topical sentences, signs, posts to refer them into the Target Text.

7. Paraphrase the Source Text into the Target Text:

7.1. Paraphrase the Source Text into the Target Text in the condensed form retaining the information [10, p.5-23].

7.2. Paraphrase the Source Text into the Target Text in the expanded form retaining the paragraph sequences, sentence sequences, style register. There is a risk of the SL interference because, D. Gile says: "Words and linguistic structures are ever-present before the practitioner's eyes" [7, p.184].

7.3. Paraphrase the Source Text into the Target Text retaining the ethnic-cultural features of the ST; avoid 'kitchenizing', when the Source Text is rendered into colloquial style, or 'foreignizing' the Target Text, when it bears many transliterations.

The Third Phase of the (Pre-) Sight Translation (Steps 8-9):

8. Start the Sight Translation and ask to record and film it.

8.1. Ask your group-mates to jolt down comments

9.1. Think-Aloud Protocol and its video, when the translator analyses his/her activities – choices and transformations [6, p.5-23].

9.2. The group discussion of The Think-Aloud Analysis Protocol not as evaluators but as 'would-be translators' [c.f.: 14, p. 694-714].

This algorithm is designed to develop mental agility, linguistic flexibility, and analytical skills. In actual Sight Translation, interpreters do paraphrase, summarize, and change the register of the Source Text, etc. But all these steps occur in their "black box". And the less they pause or stumble the more perfect their Sight Translation looks thanks to the trainer's elaborated algorithm.

Conclusions and perspectives. Sight translation has been considered as a 'supportive tool' of simultaneous and consecutive interpretation. However, due to the recent developments in the fields of economy, business, finance, international trade, science and technology, due to a moderate foreign language command of conference participants, and

due to changing job-market demands, sight translation has gained an extra place beyond consecutive and simultaneous interpretation. Sight translation demands a deeper cognitive processing activities and it is more of an interpreting modality than a hybrid modality.

This paper aims at considering a groundwork for teaching Sight Translation, based on concepts and strategies of skill training and further on to elaborate some suggestions for Sight Translation

teaching verified in the Professional Translation Class for Law and Economy majors during more than two decades. One can learn the basic concepts and techniques of sight translation through the text analysis, identify units of meaning, and similarities and differences in Source Language and Target Language (grammar and writing styles), but still remaining amateurs. Face-to-face courses offered by Departments of Translation and its trainers could bring up professionals of trainees.

REFERENCES

1. Agrifoglio Marjorie . Sight Translation and Interpreting. A Comparative Analysis of Constraints and Failures/ Marjorie Agrifoglio // Interpreting. - 2004. -Volume 6. -Number 1. --Pp.43-67.
2. Ahgelelli C.V. The Role of Reading in Sight Translation: Implication for Teaching / C.V. Angelelli // The ATA Chronicle. – 1999. – Vol.28. – No.5. – Pp.27-30.
3. Budzhak-Jones S. To Breathe or Not to Breathe: Challenges of Simultaneous Interpreting / Svitlana Budzhak-Jones // Naukoviy Visnyk “ Germanic Philology”. – Vol.692-693 – Chernivtsi, Ukraine: Chernivtsi National University, 2014. – Pp.– 24-27.
4. Budzhak-Jones S. Language Modem or Communication Facilitato? / Svitlana Budzhak-Jones // Cross-Cultural Communication in European Framework. Proceedings of All-Ukrainian Internet Conference. – Chernivtsi, Ukraine: Tehnodruk, 2014. – Pp.170-176.
5. Cencova I. Sight Translation: Prima Vista / I. Chencova // Y.Gambier, L.V.Doorslaer (eds.). Handbook of Translation Studies. – Amsterdam: Benjamins, 2010. – Pp.320-323.
6. Ersozlu Elif. Training Interpreters: Some Suggestions on Sight translation Teaching / Elif Ersozlu // Translator Education. – 2005. – Vol.9. – No. 4.
7. Gerloff Pamela. Identifying the Unit in Translation: Some Uses of Think-aloud Protocol Data/ P.Gerloff // Claus Faerch, Gabriele Casper (eds.). Introspection of Second Language Research. – Clievelong: Multilingual Matters, 1987. – Pp.5-23.
8. Gile D. Basic Concepts and Models or Interpreter and Translator Training / D.Gile. -- Amsterdam: John Benjamins, 1995. – 283 p.
9. Gonzales Rosean Duenas, Vasques Victoria F., Mikkelson Holly. Fundamentals of Court Interpreting. Theory, Policy, and Practice / Rosean Duenas Gonzales et al.–Durham, North Carolina: Carolina Academic Press, 2012. – P169-198.
10. Hong S. Paraphrasing as an Anti-Interference Technique in Sight Translation / S.Hong // Interpreting and Translation Studies. – 2010. – Vol.13. –Pp.5-23.
11. Jimenez Ivars A. Sight Translation and Written Translation / Ivars Jimenez // Forum. – 2003. – Vol.6. – No.2. –Pp.79-104.
12. Jing Chen. A Course Book of Sight Translation / Chen Jing. –Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press, 2011. – 325 p.
13. Lambert Sylvie. Shared Attention during Sight Translation, Sight Interpretation and Simultaneous Interpretation / Sylvie Lambert // Meta. – 2004. –Vol. XLIX. – Pp.294-306.
14. Lee J. What Skills Do Student Interpreters Need to Learn in Sight Translation Training / J. Lee. // Meta. –2012. – Vol.57. – Pp.694-714.
15. Martin Ann. Teaching Sight Translation to Future Interpreters / Ann Martin // C.Picken (ed.). Translation – the Vital Link. Proceedings of the 13-th World Congress of FIT. Brighton, August 6-13, 1993, vol.1. – London: Institute of Translation and Interpreting, 1993. – Pp.398-405.
16. Mikkelson Holly. Text Analysis Exercises for Sight Translation / Holly Mikkelson // Poceedings of the Thirty-First Annual Conference of the American translators Association. – Medford, NJ: Vistas, 1994. –1612 p.
17. Mykhaylenko Valery V. A Glossary of Linguistics and Translation Studies / Valery V. Mykhaylenko. – Ivano-Frankivsk: KDGUL, 2015. – 528 p.
18. Riccardi Alessandra. On the Evolution of Interpreting Strategies in Simultaneous Interpreting / Alessandra Riccardi // Meta. –2005. – Vol. 59, -- Pp.753-767.
19. Seleskovitch Danica. Interpreting for International Conferences / Danica Seleskovitch. – London: Pen and Booth, 1978. – 154 p.
20. Venuti Lawrence. The Translation Studies Reader. Vol.2. / Lawrence Venuti. --New York: Routledge, 2012. – 564 p.

21. Viaggio S. The Praise of Sight Translation / S. Viaggio // The Interpreters' Newsletter. – 1995. – Vol. 6. – Pp.32-42.
22. Weber W.K. The importance of Sight Translation in an Interpreter Training Program / W.K. Weber // ATA Scholarly Monograph Series. – 1990.–Vol.4. –Pp.44-52.
23. Xiangdong Li. From Context Definition to Course Organization /Li Xiangdong // Spanish Journal of Applied Linguistics. – 2015. – Vol.28. –No.1. – Pp.169-198.

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ПРОСТОРОВИМ КОМПОНЕНТОМ СЕМАНТИКИ (СПРОБА ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО АНАЛІЗУ)

Пальчевська О. С.

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У статті йдеться про реалізацію просторово-орієнтаційного коду в українській мові. Визначено особливості просторової семантики української фразеології. Номінації досліджено у контексті інших семантичних сфер.

Ключові слова: культура, код, прості фразеологічні одиниці.

Пальчевская А. С. Фразеологизмы украинского языка с пространственным компонентом семантики (попытка лингвокультурного анализа). В статье раскрывается реализация пространственно-ориентационного кода в украинском языке. Определяются особенности пространственной семантики украинской фразеологии. Номинации исследуются в контексте других семантических сфер.

Ключевые слова: культура, код, простые фразеологические единицы.

Palchevska O. S. Fraseological units of the Ukrainian language with spatial semantics (the attempt of lingvocultural analysis). The article deals with the peculiarities of the space-orientational code in the Ukrainian language. Specifies of the spatial semantics are determined in the Ukrainian phraseology. Phraseological units are studied in the connection with other semantic spheras.

Key words: culture, code, space, phraseological units.

Постановка проблеми. У сучасній теорії мови активізуються дослідження, яким притаманне поєднання лінгвістичних та екстралінгвальних факторів, що впливають на способи вербалізації та кодифікації уявлень людини про оточуючий світ та саму себе як носія певної культури в рамках антропоцентричної парадигми сучасного мовознавства.

Актуальність роботи зумовлюється потребою у цілісному описі просторового коду з позицій лінгвокультурології та етнолінгвістики.

Мета розвідки – здійснити характеристику просторово-орієнтаційного культурного коду в українській фразеології з урахуванням семасіологічного аспекту дослідження номінативних одиниць у руслі лінгвокультурології – зумовила конкретне **завдання:** встановити місце згаданого коду в загальній моделі світу; висвітлити співвіднесеність просторової лексики з іншими

концептосферами та семантичними опозиціями своє/чуже, верх/низ тощо.

Категорії культурного коду та культурного тексту відносяться до основних структурних вимірів символічної мови культури – парадигматичного та синтагматичного [1, 340]. З погляду сучасної семасіології, взаємодія культур – це перекодування інформації з мови культури одного народу на мову культури іншого. Це стосується усіх мовних систем, символічних образів, вторинних моделюючих систем і т.д. Щодо розуміння самого терміну культурний код існують різні підходи. Так, Ю. М. Лотман під культурним кодом розуміє систему образів, що належить до певної культурної сфери або ж артефакти культури, що виступають у знаковій функції. У термінах Тетяни Щепанської система культурних кодів лежить в основі надгрупової спільноти та використовує для самоідентифікації різні символи [12, 59]. Науковець розділяє невербальні коди (просторовий, часовий, предметний, тілесний) та вербальні стере-

отипи. С. М. Толстая стверджує, що суттєві для культури смисли можуть виражатись засобами різноманітних кодів, кожний з яких пропонує свою структурування та концептуалізацію кожного конкретного смислу. На думку дослідниці, коди поділяються на субстанціональні та концептуальні [8, 333]. Представниця тієї ж самої лінгвістичної школи О. Л. Березович, досліджуючи дискурс гри, називає культурними кодами мотиваційні сфери (тварини, рослини, побутовий інвентар, ремесла та ін.), з яких походять мовні одиниці [1]. В. В. Красних зазначає, що культурний код – це інформація, закодована в певній формі, яка дозволяє ідентифікувати культуру, це «мета – рівень» для семіотичного простору (сукупність символів і знаків культури), універсальний за своєю природою, але такий, що детермінується суб'єктивним чинником. Кодування культурного простору носить національний характер, тобто воно специфічне для кожної національно-культурної спільності. Між кодами культури не існує чітких меж. Вони зумовлюють і обумовлюють один одного. Базовими для російської культури вчений вважає наступні: соматичний, просторовий, часовий, предметний, біоморфний, духовний [4, 297]. Одиниці культурного коду мають змінний план вираження: один і той же образ може втілюватися, як у різних субстанціях, так і в слові. Виражені у вербальній формі культурні коди виникають в усній народній творчості, в художній літературі, частково проникають в природну мову і залишаються там у вигляді образної лексики, одиниць фразеологізмів, паремій, крилатих виразів і тому подібне. Відбувається часткове злиття природної мови з образними кодами культури. Фактично будь-яка сфера, що має конкретно-чуттєву наочність, може стати когнітивною основою для виникнення культурного коду.

У різних фольклорних жанрах «свій» та «чужий» простори – специфічні. В міфі, чарівній казці, биличці «свій» світ – людський, а «потойбічний» – нелюдський: звірине царство, світ мертвих або місця існування нелюдей. В похоронних голосіннях, колядках «свій світ» живих протиставляється «чужому світу» мерт-

вих. Світ свого роду-племіння, народу, віросповідання протиставлений простору життєдіяльності іноплеменників, іновірців у билинах. Супротивники багатьох часто фантастичні, на зразок Солов'я-розбійника неодмінно «погані», тобто язичники. Чітке зіставлення «своєї» – «чужої» сторони, висхідне до опозиції своя і чужа сім'я, містять весільні обрядові дії та тексти (пісні). Було б неправильно шукати в такій просторовій організації весільної пісні лише соціальну підоснову. На наш погляд, вона підпадає під ту ж саму міфологічну систему бінарних опозицій, які знайшли віддзеркалення і в інших фольклорних жанрах [7, 136]. Детальний аналіз зіставлення «свого» і «чужого» просторів був проведений В.В. Івановим і В.І. Топоровим. Вони розглянули декілька аспектів його реалізації у давньослов'янській релігійній системі, що знайшла віддзеркалення й у фольклорі [3, 156 – 169]. Дослідники дійшли узагальнюючого висновку про універсальну етичну семантику опозиції «свого»/«чужого» просторів, не дивлячись на різницю їх смислових модифікацій. «Топографічний, просторовий світогляд» архаїки наповнюється тут поступово етичним значенням. Інший світ стає зоною зла, а «свій світ» – зоною добра. Позначилася істотна особливість розуміння простору людьми первісного суспільства відзначена О. Я. Гуревич. «У їх свідомості ця категорія виступає не у вигляді нейтральних координат, а як могутні сили, що керують всіма людьми, життям людей та богів. Тому вона емоційно-ціннісно наповнена» [2, 84]. О. В. Тищенко у дослідженні обрядового простору погоджується з основними положеннями представників семіотичної школи та стверджує, що простір тісно пов'язується з концептом «руху, шляху, переміщення» [7, 122]. Просторове переміщення учасників весільного обряду (переміщення між локусами молодого та молодої) означає ініціацію. До предметної та функціональної сфери простору обряду дослідник відносить дари, викупи, посаг, засоби переміщення, інтер'єр хати. Така сфера концептуалізується на рівні свого/не свого, сакрального/профанного [7, 124]. С. М. Толстая зазначає, що будь-яка фізична дія пов'язується з рухом,

який у традиційній народній картині світу наділяється лише абстрактним значенням та слугує прикметою життя, «цього», земного світу на протигагу нерухомості як характерній ознаці смерті, «того», потойбічного світу. В замовляннях потойбічний світ, куди відсилаються злі сили, позбавлений руху, нерухомий, статичний та німий. Рух також ідентифікується як просто-рово орієнтована дія, переміщення в просторі, зміна локуса суб'єкта чи об'єкта [9, 88].

Є. І. Якушкіна свідчить про ключову роль опозиції прямий/кривий та прямий/обернений у моделюванні картини світу. Через ознаки прямизни та кривизни осмислюються основні категорії: добрий/поганий, здоровий/хворий, корисний/шкідливий, істинний/помилковий, добрий/злий. Просторова інтерпретація цих базових смислів у мовленнєвому коді корелює з таким конотаціями, які розвивають криве й пряме в акціональному (обрядовому коді та коді поведінки) коді [13, 180].

Просторові категорії нерозривно пов'язані з релігійно-моральними. Найбільш чітко ця особливість виявилася в релігійних жанрах фольклору. В рамках просторово-семіотичної системи духовних віршів світ, в якому Кривда «розходиться по народу православному» і «починаються беззаконня великі», протиставлений рятівному простору. Місцем порятунку в духовному вірші можуть бути гора, монастир або келія [6, 350 – 355]. Сприйняття простору в ціннісних категоріях остаточно закріпилося в староруській літературі. Ті або інші землі розглядалися як чисті або нечисті, праведні та грішні. Звідси рух у географічному просторі ставав переміщенням по вертикальній шкалі цінностей» [5, 210 – 212]. «Різновидом етичної свідомості» називав географію староруської літератури Б. А. Успенський. «У зіставленні праведних та грішних земель відображаються уявлення про рай та пекло; поняття пекла та раю ніби проектується на географічний простір і відповідно ці поняття лежать в основі уявлень про святість та гріховність» [10, 258]. Погодимось з висновком дослідника про хронологію появи в літературі опозиції «свого» і «чужого» просторів. «Подібні зіставлення

архаїчні і сходять ще до дохристиянської ідеології. У слов'янських язичницьких уявленнях не було відмінності пекла та раю, а була лише відмінність потойбічного та цьогостороннього... Швидше за все, зіставлення «чистого» та «нечистого» просторів у староруській літературі відповідало загальному зіставленню «свого» /«чужого» в архаїчних (дохристиянських) уявленнях» [10, 407].

Далека віддаль, довга дорога маркується за допомогою таких фразеологізмів з компонентом-локативом (географічні назви, предмети простору): *на краю світу* [СФС, 31], *неблизький світ* [СФС, 31], *у тридев'ятому (у якомусь) царстві не в нашому господарстві* [СФС, 31], *за тридев'ять земель* [СФС, 31], *куди ворони кісток не заносять* [СФС, 31], *за горами й дорогами* [СФС, 31], *за горами, неблизька сторона* [СФС, 31]; предметними локативами (конкретні предмети чи особи): *у чорта на болоті (на куличках)* [СФС, 32], *у чорта (дідька) в зубах (на рогах)* [СФС, 32], *де козам роги правлять* [СФС, 32], *де Макар телят пасе* [СФС, 32]. У цих ФО повністю наявні усі ознаки фінитиву, оскільки вказано чітке місце, де закінчуються просторові межі. Найвіддаленіша точка трансформується в специфічно слов'янські культурні метафори. Ми бачимо цю імплікацію в такій метафорі, як далека віддаль – край світу. Цей образ увійшов в україномовну картину світу з античного уявлення про землю у вигляді площини, котра мала свій край.

Орієнтаційна модель в українській мові представлена лексемою *направити*, яка походить від *направа* – «залагодження» [ЕССУМ, 108-110]. Старослов'янське дієслово *правити* походить від прикметника *«правъ»* (і повна форма – *правый* – звідси *«правий»*), що означає все те, що є на правому, а не на лівому боці. Старослов'янське слово *«правъ»* із фізичної сфери згодом поширилося на сферу абстрактних понять, де набуло вторинного значення «правдивий», звідси й українське православний [ЕССУМ, 108-110]. Чітко видно перехід із сфери фізичних понять прямої, чогось, що знаходиться по праву руку, у сферу моральних понять, правильності, позитивності. Зна-

чення українського фразеологізму направити когось на путь істинну пов'язане з етимологією слова дорога, де воно метафорично кодує життя. Тому значення ФО відповідає «вказати комусь як потрібно надалі правильно жити». Фразеологізм має біблійне походження. Ліва сторона шляху вміщує негативну конотацію зради: ходити наліво. Поріг у слов'янській культурі має символічне навантаження, яке реалізується в ритуалах та обрядах. Узагалі поріг завжди вважався тим локусом, який розмежовує свій простір або простір свого власного житла з чужим, невідомим простором вулиці: «За ним уже чужий Бог, тому й поріг грає роль при ритуальних обрядах» [ФСУ, 154]. Показовими в контексті негативної конотації поганого як чужого, такого, що знаходиться по той бік межі є українські ФО: *порога не переступати / не переступити / на поріг не ступати* – «зовсім не бути, не бувати де-небудь у когось». Семантика порогу імплікує протиставлення внутрішній/зовнішній та є складовою ланкою не тільки шлюбного, а й похоронного обряду [7, 129]. В ритуальній традиції в українській культурі миття порогу, перекидання черевиків через поріг проводиться для того, щоб покійник у похоронному обряді, а наречена у весільному не повернулися своїми слідами назад. Крім того, поріг набуває статусу міфологеми. Вважалось, що гість, якого негарно приймали може забрати з собою щастя з будинку [11, 90]. В російській мові семантика порога як межі свого й чужого реалізується в приказках, які промовляли коли проводжали небажаних гостей: *Вон порог на семь дорог. Добрый путь да к нам больше не будь. У свою чергу незадоволені гості могли відістати господарю, плюнувши йому на поріг, щоб до нього ніхто не їздив: Плюнь ему на порог, чтоб к крыльцу не знать было дорог* [11, 90].

Українське – *темний ліс* «щось незрозуміле, невідоме заплутане» [ФСУМ УЖ, 129] – позначає щось загадкове, важке, важкодоступне, небезпечне для людини. Субстантивний компонент вітру також передає орієнтацію, та уподібнюється до зміни. Це виявляється в таких ФО як: *звідки вітер дме* – «від кого йде, кому

належить думка, чий вплив», «від кого чи від чого слід чекати чого-небудь, на що треба орієнтуватись» [СУ]; *на всі чотири вітри* – «куди завгодно, куди захочеться» [СУ]. Очевидно останній фразеологізм утворився шляхом накладання компонента вітри на компонент сторони. Адже не можна стверджувати, що є тільки чотири вітри, в той час коли є чотири сторони світу.

Локалізація кінця як маркування смерті в українській фразеології представлена наступними номінаціями, очевидно, пов'язаними з символізацією міфологічного низу, потойбічного світу: *як (мов, ніби, неначе) провалитися (піти, канути) крізь (під) землю* [СФС, 36]; *як у землю ввійти (запалитися)* [СФС, 36]; *як (немов) вода змила (умила) кого* [СФС, 36]; *як у воду впасти (пірнути, канути)* [СФС, 36]; *і слід загув (простиг, змело)* [СФС, 36], *закіпінити у вічність* [СФС, 36]; *відійти у небуття* [СФС, 36]; *піти (відійти, канути) у далеке минуле* [СФС, 36]; *канути у (в) Лету* [СФС, 36]; *іти (лягати) / піти (лягти) в сиру землю* – «умирати» [СУ]; *іти / піти за водою* – «безслідно зникати, пропадати» [СУ]; *іти / піти з димом* – «горіти, пропадати» [СУ]; *іти / піти з [цього] світу* – «умирати» [СУ]; *іти / піти на небо* – «умирати» [СУ]; *іти (розлітатися) / піти (розлетітися) прахом* – «пропадати, руйнуватися, зникати і т. ін», «не здійснюватися, не збуватися (про мрії, сподівання і т. ін.)» [СУ]. Помітною рисою таких фразеологізмів є те, що образи смерті як кінця руху реалізуються у фольклорі через потрапляння героя в підземне царство. З іншого боку можливе маркування смерті, рухом уверх, на небо. Компоненти води та диму вживаються на позначення зникнення. Специфічно слов'янським є дієслово *канути* «капати», яке вживається в контексті зникнення, смерті у водній стихії. Ця лексема походить від старослов'янського *kanoti* = *kapati*; російського *кануть*; болгарського *kania*; сербського *канути*; чеського *kanouti*. В інших мовах індоєвропейської сім'ї не знайдено слів, корені яких були б генетично споріднені з коренем слова *канути*. З іншого боку, семантика вмирання через щезання, капання не фігурує в англійській та

французькій фразеології. Слово *Лета* запозичене з грецької *lethe* – «забуття». Лета в міфології греків «річка забуття» в загробному житті. Хто пив воду з Лети той забував усе. Отже, *зараз канути в Лету* – «бути забутим».

Процеси вторинної метафоризації дають нам паралель, тобто похідну метафору: кінець – смерть – забуття. На території України двері, ворота асоціюються перш за все з замкненим простором, загородженням. Наприклад, це виявляється у ФО *показувати на двері комусь* «виганяти». Хоча, з іншого боку, антонімічною до попередньої буде ФО *відкрити двері для кого, кому* «дати кому-небудь вільний доступ

кудись, можливість користуватися, займатися чим-небудь»; *відчиняти двері перед кимсь, чимось; давати дорогу* «створювати сприятливі умови» [ФСУМ УЖ, 45].

Отже, під просторовим культурним кодом розуміємо систему символічних образів, які маркують просторові поняття, мають свій план вираження (вербальний/невербальний), відносяться до різних концептуальних мотиваційних сфер, наділені одночасно універсальними та специфічними рисами. Перспективним вважаємо дослідження цього та інших кодів у контрастивно-типологічному аспектах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березович Е. Л. Лексическая семантика в этнолингвистической перспективе / Е. Л. Березович // Язык и традиционная культура. – М. : Индрик, 2007. – 599 с.
2. Гуревич А. Я. Категории средневековой культуры / А. Я. Гуревич. – М. : Искусство, 1984. – 350 с.
3. Иванов В. В. Славянские языковые моделирующие семиотические системы. Древнейший период / В. В. Иванов, В. Н. Топоров. – М. : Наука, 1974. – 248 с.
4. Красных В. В. Свой среди чужих: Миф или реальность? / В. В. Красных. – М. : Гнозис, 2003. – 375 с.
5. Лотман Ю. М. О понятии географического пространства в русских средневековых текстах / Ю. М. Лотман // Работы о знаковых системах. – Тарту : Вип. 2., 1965. – С. 210 – 212.
6. Никитина С. Е. Келия в три окошечка (о пространстве в духовном стихе) / С. Е. Никитина // Логический анализ языка. Языки пространств. – М. : Языки русской культуры, 2000. – С. 348 – 357.
7. Тищенко О. В. Обрядова семантика у слов'янському мовному просторі / О. В. Тищенко. – К. : Видавничий центр КДЛУ, 2000. – 236 с.
8. Толстая С. М. Слово в контексте культуры / С. М. Толстая // Пространство слова. Лексическая семантика в общеславянской перспективе. – М. : Индрик, 2008. – 527 с.
9. Толстая С. М. Акциональный код символического языка культуры: движение в ритуале / С. М. Толстая // Концепт движения в языке и культуре. – М. : Индрик, 1996. – С. 88 – 101.
10. Успенский Б. А. Дуалистический характер русской средневековой культуры // Избранные труды. Т.1. Семиотика культуры / Б. А. Успенский. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 780 с.
11. Щепанская Т. Б. Культура дороги в русской мифоритуальной традиции XIX-XX вв. / Т. Б. Щепанская. – М. : Индрик, 2003. – 526 с.
12. Щепанська Т. Б. Система: тексты и традиции субкультуры / Т. Б. Щепанська. – М. : ОГИ, 2004. – 288 с.
13. Якушкина И. Я. Оппозиции прямой/кривой и прямой/обратный и их культурные коннотации / И. Я. Якушкина // Прижанковское пространство культуры. – М. : Индрик, 2002. – С.163 – 181.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. СФС – Словник фразеологічних синонімів / [авт.-уклад. Коломієць Н. Ф., Регушевський Є. С.]. – К. : Радянська школа, 1998. – 200 с.
2. ЕССУМ – Етимологічний словник української мови: У 7 т. / [Редкол. О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін.]. – К. : Наук. думка, 1983. – Т. 4:Н - П / [Уклад.: Р. В. Болдирєв та ін.; Ред. тому: В. Т. Коломієць, В. Г. Складенко]. – К. : Наук. Думка, 2003. – 656 с.
3. ФСУ – Фразеологічний словник української мови / [авт.-уклад. Білоноженко В. М.]. – К. : Наукова думка, 1993. – 984 с.
4. ФСУМ УЖ – Фразеологічний словник української мови / [авт.-уклад. Ужченко В. Д. Ужченко Д. В.]. – К. : Освіта, 1998. – 224 с.
5. СУ – Словники України, версія 3.2 [Електронний ресурс]: словозміна, транскрипція, фразеологія, синонімія, антонімія/ В. А. Широков, О. Г. Рабулець, І. В. Шевченко та ін.; НАН України. Український мовно-інформаційний фонд. – [К.]: Український мовно-інформаційний фонд: Довіра, 2008. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM).

ПРОСОДИЧНІ ТА КІНЕТИЧНІ ПАРАМЕТРИ МОВЛЕННЯ ХАРИЗМАТИЧНОГО ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА

Петлюченко Н. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»

Статтю присвячено принципам створення tertium comparationis апелятивності харизматичного політичного лідера у німецькомовному та україномовному апелятивних дискурсах. Апелятивність політичного лідера є іманентною ознакою його харизми, що відображається на вербальному та паравербальному рівнях мовлення і може бути описана у відповідних просодичних та кінетичних параметрах.

Ключові слова: харизма політичного лідера, апелятивність, апелятивний дискурс, tertium comparationis.

Петлюченко Н. В. Просодические и кинетические параметры харизматического политического лидера. Статья посвящена принципам построения tertium comparationis апелятивности харизматического политического лидера в немецкоязычном и украиноязычном апелятивных дискурсах. Апелятивность политического лидера понимается как имманентное свойство его харизмы, которое проявляется на вербальном и паравербальном уровнях языка и может быть описано в соответствующих просодических и кинетических параметрах.

Ключевые слова: харизма политического лидера, апелятивность, апелятивный дискурс, tertium comparationis.

Petlyuchenko N. V. Appellativity as tertium comparationis of charismatic political leader's discourses. The article deals with building tertium comparationis of a charismatic political leader's appellativity in German and Ukrainian appellative discourse. Appellativity of a politician's charisma is understood as its immanent property expressed on verbal and paraverbal levels of speech and can be described in corresponding prosody and gesture parameters.

Key words: charisma of political leaders, appellativity, appellative discourse, tertium comparationis.

Постановка проблеми. Зіставні дослідження дискурсу є актуальним напрямом лінгвістичних розвідок, який спирається одночасно на достатньо глибокі традиції контрастивної фонетики, граматики та зіставної стилістики, соціолінгвістики, психолінгвістики та когнітології [1; 6; 11; 12; 27].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Один із напрямів таких досліджень фокусується на аналізі соціальних дискурсивних практик у різних комунікативних сферах: політичній, науковій, педагогічній тощо [14; 19; 23]. Друга група наукових розвідок дискурсу орієнтується на його формальну сторону, зокрема засоби темпоральної, референтної, дейктичної, модальної організації дискурсу та їх дискур-

сивні маркери у різних мовах [7; 9; 22]. Нарешті, ще одна група студій ставить у центр своєї уваги базові комунікативні категорії мовлення (діалогічність, авторитетність тощо) [2; 4]. Універсальні основи зіставлення впливають із сутності та структури базової комунікативної ситуації з огляду на ідіотнічні особливості реалізації дискурсу в різних культурах [10; 17].

У статті розглядаються принципи побудови tertium comparationis (далі – ТС) для зіставного аналізу сучасного німецького та українського апелятивного дискурсу харизматичного політичного лідера. За tertium comparationis обрана апелятивність харизматичного лідера, яка порівнюється за чотирма параметрами: семантичним, вербальним, паравербальним та екстралінгвальним. Необхідно підкреслити, що апелятивний дискурс – це такий тип мовлення, основною

комунікативною метою якого є регуляція поведінки адресата шляхом спонукання до дії або відповіді на питання, шляхом заборони дії або повідомлення інформації, щоб змінити наміри адресата здійснити певну дію [18]. Харизматичний апелятивний дискурс відрізняється від апелятивного дискурсу тим, що зазначена регуляція здійснюється політичним лідером стосовно певної аудиторії і в особливому емоційному стані, основою якого є *піднесення*, що приводить до харизматичної екстатичної дії і може проявлятися у просодичних характеристиках мовлення, а також у певних жестах руки, голови, всього тіла, що супроводжують мовлення [13].

Виклад основного матеріалу дослідження.

Розглянемо типи спрямованості у зіставному аналізі і визначимо відповідність кожного з них у зіставленні апелятивних дискурсів визначених мов. У конфронтативних дослідженнях розрізняють *односторонній* і *двосторонній* (багатосторонній) зіставний аналіз [24, с. 153]. За *одностороннього підходу* вихідним пунктом є одна з порівнюваних мов. Міжмовне порівняння здійснюється в напрямі від вихідної мови, або *primum comparationis*, до цільової мови, або *secundum comparationis*. Вихідна мова виконує роль системи співвідносних понять опису цільової мови [15, с. 79]. За *двостороннього* (багатостороннього) підходу основою порівняння є «третій член» – *tertium comparationis* – певне позамовне поняття, не належне до жодної із зіставляваних мов явище, дедуктивно сформульоване метамовою. При цьому простежуються способи його вираження у зіставляваних мовах [26, с. 78; 28, с. 158]. Цінність двостороннього підходу полягає в тому, що він дає змогу виявити всі мовні засоби вираження чогось: якості, властивості тощо. Обидва підходи мають переваги і недоліки, вважає М.П. Кочерган, адже хоч односторонній підхід і обходиться без метамови, він передбачає зіставлення тільки в одному напрямі – як образ другої моделі у дзеркалі першої. Перевагою двостороннього підходу є те, що обидві мови рівноцінні, однак порівняння у цьому разі має спиратися на метамову, якої поки ще не існує

[15, с. 81]. У подальшому аналізі ми виходимо з рівноцінності обох мов.

Оскільки основа зіставлення, тобто *tertium comparationis*, не відображає жодної з реально наявних мовних систем, а втілює в собі певний ідеальний тип, то він може слугувати таким *ідеалізованим інструментом порівняння* сукупності всіх реалізованих мовних рівнів у дискурсі. Для зіставлення дискурсів ТС повинен мати імена всіх одиниць і властивостей мов – об'єктів дослідження, тобто з погляду властивостей дискурсу в ній мають бути представлені всі *універсальні властивості порівнюваних мов*.

У дослідженні *основою зіставлення* обрано якість харизматичного лідера – апелятивність, або його хортаторність [25], закличність. Хортаторність харизми, як ішлося вище, розуміється як її іманентна властивість, яка відбивається на мовному, фонаційному та кінетичному рівнях і може бути описана у відповідних термінах наукової лінгвістичної парадигми. Вибір *параметрів порівняння* апелятивності німецькомовного та україномовного дискурсів харизматичного політичного лідера у нашому дослідженні складається із чотирьох етапів.

Так, визначення параметра зіставлення умов апелятивності харизматичного лідера на *семантичному* рівні (етап 1). Цей параметр порівняння пов'язаний із *глибинною структурою* закliku. Семантичні умови *закliku* можуть бути виражені за допомогою такої парафрази: *X закликає < апелює (к), волає > Y зробити дію P*, вважаючи, що *Y* може зробити дію *P*, і не вважаючи, що *Y* мусить (може) робити дію *P*; *X* говорить *Y*-у, що він хоче, щоб *Y* зробив дію *P*; *X* говорить це із сильним піднесенням, так, що *Y* розуміє, що *X* апелює до високих ідеалів та цінностей людства як стимулу до дії на основі особистої віри-переконавання у ці ідеали та цінності, при цьому *X* (не) вважає, що *Y* повинен робити дію *P* безпосередньо.

Визначення параметра зіставлення апелятивних одиниць на *вербальному* рівні з урахуванням класифікаційного критерію апелятивів «експліцитні/імпліцитні» (етап 2). Цей параметр порівняння пов'язаний із *поверхневою вербальною структурою* харизматичного

заклику. До засобів експліцитного апелювання відносяться (1) експліковані перформативи *закликати, апелювати, прохати, радити, рекомендувати, запитувати* та ін., (2) імперативи та імперативні конструкції, (3) конструкції з модальними дієсловами, (4) інфінітивні конструкції, короткі речення, слогани; до імпліцитного апелювання відносяться (1) питальні речення, (2) речення у майбутньому часі, (3) цитування або квазіцитування, (4) слова із ціннісною семантикою (майбутнє, незалежність, єдність, мир, демократія, довіра, відповідальність та ін.). До імпліцитних відносимо також дискурсивні апелятивні засоби, такі як (5) типи аргументації (моральний аргумент, ідеологічний аргумент, гіпотетичний аргумент), (6) вибір теми виступу, (7) висловлювання оцінки та ін.

Визначення параметра зіставлення апелятивних одиниць на *паравербальному* рівні з розподілом на фонаційні (темпоральні, тональні й динамічні) та кінетичні (жестові) засоби оформлення піднесеного мовлення харизматичного лідера (етап 3).

Визначення параметра порівняння апелятивних одиниць на *екстралінгвальному* рівні. Цей параметр порівняння пов'язаний з *екстралінгвальною структурою* харизматичного заклику, а саме з 1) ментальними, 2) фенотипічними, 3) гендерними особливостями мовленнєвої харизматичної особистості у двох лінгвокультурах (етап 4).

Таким чином, визначено чотири параметри зіставлення ознаки апелятивності харизматичного лідера у двох мовах: (1) семантичний параметр порівняння, (2) вербальний параметр порівняння, (3) паравербальний параметр порівняння, (4) екстралінгвальний параметр порівняння. Послідовне зіставлення визначених чотирьох параметрів порівняння апелятивності дає змогу визначити типи міжрівневих дискурсивних відношень збігу, розбіжностей, міжмовних лакун та способів їх компенсації у дискурсі тощо. Другий та третій параметри порівняння, а саме вербальні та паравербальні ознаки заклику, досліджуються у межах дискурсивного комплексу, який, як ішлося вище, обраний у нашому дослідженні за одиницю

порівняння німецькомовного та україномовного апелятивного дискурсу харизматичного політичного лідера.

Таким чином, основною одиницею двостороннього зіставлення апелятивного дискурсу харизматичного лідера можна вважати апелятивний дискурсивний акт – апелятив, або харизматичний апелятив. Він містить ядро – мовленнєвий акт апелятива, який оточений, ніби оболонкою, переплетінням інших мовленнєвих актів, переважно споріднених, наприклад, директивних, промісивних, інспіративних та ін. Таке переплетіння є результатом застосування певних стратегій та тактик побудови конкретного дискурсивного акту, де все пов'язане одне з одним з емоційного боку, основою якого є стан харизматичного піднесення. Основними дискурсивними стратегіями харизматичного політичного лідера, які визначаються його мотивацією та цілеустановками, є риторичний, психологічний та емоційний різновиди дискурсивних стратегій [3, с. 86–89].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, приходимо до висновків, що глибинну структуру мовленнєвого акту харизматичного заклику складає граматична категорія спонукального способу, який характеризується ознакою апелятивності і завдяки психіко-емоційному стану піднесення, що формує харизму політичного лідера, визначається високим ступенем інспіративності. Спонукальний спосіб з інспіративною домінантою є основними компонентами категорії *апелятивності*, яка є вирішальною у вивченні екстралінгвальної ознаки «харизма» у мовленні політичних лідерів Німеччини й України.

Під час зіставлення вербального параметра ознаки апелятивності харизматичного лідера у двох лінгвокультурах, тобто поверхневої структури заклику, ми повинні спиратися на семантико-синтаксичні засоби експліцитних та імпліцитних апелятивів, які притаманні парадигмі заклику взагалі і які ми навели у другому пункті запропонованого *tertium comparationis*, а також виокремлювати суто «харизматичні» експліцитні та імпліцитні індикатори, які визначати-

муться мотивацією, цілеустановками та індивідуальністю окремого харизматичного лідера і відбивати національні ментально-культурні ознаки в харизмі кожного з них. У перспективі під час зіставлення паравербального параметра апелятивності, зокрема тональних, темпораль-

них, динамічних, а також мовленнєвосупровідних рухових ознак харизматичного заклику, можемо отримати тонально-жестові комплекси, які виконуватимуть роль *tertium comparationis* у зіставленні харизми політичних фігур у неблизькоспоріднених мовах та дискурсах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багмут А.Й. Типологія інтонації мовлення / А.Й. Багмут, І.В. Борисюк, Г.П. Олійник, Н.П. Плющ. – К. : Наукова думка, 1977. – 495 с.
2. Баранов А.Н. Структура диалогического текста: лексические показатели минимальных диалогов / А.Н. Баранов, Г.Е. Крейдлин // Вопросы языкознания. – 1992. – № 3. – С. 84–93.
3. Безугла Л.Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : [монографія] / Л.Р. Безугла. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2007. – 332 с.
4. Болдырева А.А. Категория авторитетности в научном дискурсе / А.А. Болдырева, В.Б. Кашкин // Язык, коммуникация и социальная среда. – Вып. 1. – Воронеж : Изд-во ВГТУ, 2001. – С. 58–70.
5. Брудный А.А. Психологическая герменевтика / А.А. Брудный. – М. : Лабиринт, 1998. – 336 с.
6. Йокояма О. Когнитивная модель дискурса и русский порядок слов / О. Йокояма. – М. : Языки славянской культуры, 2005. – 424 с.
7. Капичникова И.Ю. Модально-оценочная структура интервью в массово-информационном дискурсе в современном немецком языке : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / И.Ю. Капичникова. – Иркутск, 2003. – 143 с.
8. Карабан В.И. Сложные речевые единицы: прагматика английских асиндетических полипредикативных образований / В.И. Карабан. – К. : Высшая школа, 1989. – 131 с.
9. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – М. : Гнозис, 2004. – 390 с.
10. Кашкин В.Б. Сопоставительные исследования дискурса / В.Б. Кашкин // Концептуальное пространство языка. – Тамбов : ТГУ, 2005. – С. 337–353.
11. Кашкин В.Б. Грамматика поэтического дискурса и перевод / В.Б. Кашкин // Studia Germanica et Romanica: Иностранные языки. Зарубежная литература. Методика преподавания. – 2004. – Т. 1. – № 3. – С. 71–81.
12. Кибрик А.А. Когнитивные исследования по дискурсу / А.А. Кибрик // Вопросы языкознания. – 1994. – № 5. – С. 126–139.
13. Кондратьев М.Ю. Азбука социального психолога-практика / М.Ю. Кондратьев, В.А. Ильин. – М. : ПЕР СЭ, 2007. – 464 с.
14. Коротева О.В. Цели и стратегии педагогического дискурса / О.В. Коротева // Языковая личность: система, нормы, стиль : тез. докл. науч. конф. (5–6 февраля 1998 г., г. Волгоград). – Волгоград : Перемена, 1998. – С. 55–57.
15. Кочерган М.П. Основы зіставного мовознавства : [підручник] / М.П. Кочерган. – К. : Академія, 2006. – 424 с.
16. Лопатников Л.И. Экономико-математический словарь: Словарь современной экономической науки / Л.И. Лопатников. – 5-е изд. перераб. и допол. – М. : Дело, 2003. – 520 с.
17. Макаров М.Л. Основы теории дискурса / М.Л. Макаров. – М. : Гнозис, 2003. – 280 с.
18. Мечковская Н.Б. Социальная лингвистика / Н.Б. Мечковская. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 207 с.
19. Михайлова Е.В. Конститутивные признаки научного дискурса / Е.В. Михайлова // Языковая личность: система, нормы, стиль : тез. докл. науч. конф. (5–6 февраля 1998 г., г. Волгоград). – Волгоград : Перемена, 1998. – С. 95–96.
20. Петлюченко Н.В. Феномен харизмы: аспекты дослідження / Н.В. Петлюченко // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Серія «Філологічні науки». – 2008. – № 5. – С. 476–482.
21. Сухих С.А. Личность в коммуникативном процессе / С.А. Сухих. – Краснодар : Изд-во Ин-та менеджмента, 2004. – 155 с.
22. Тураева З.Я. Категория времени: время грамматическое и время художественное / З.Я. Тураева. – М. : Высшая школа, 1979. – 219 с.
23. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса / Е.И. Шейгал. – М. : Гнозис. – 326 с.
24. Штернеманн Р. Введение в контрастивную лингвистику / Р. Штернеманн и др. // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 25. – М., 1989. – С. 153.
25. Edelman M.J. Politik als Ritual: die symbolische Funktion staatlicher Institutionen und politischen Handelns / M.J. Edelman. – Frankfurt : Campus-Verlag, 1990. – 202 s.

26. Gläser R. Methodische Konzepte für das Tertium comparationis in der Fachsprachenforschung / R. Gläser // Kontrastive Fachsprachenforschung / K.-D. Baumann ; Hartwig Kalverkämper (Hrsg.). – Tübingen : Narr, 1992. – S. 78–92.
27. Kniffka H. Elemente einer kulturkontrastiven Linguistik / H. Kniffka. – Frankfurt am Main : Lang, 1995. – 464 s.
28. Lehmann Ch. Zum Tertium comparationis im typologischen Sprachvergleich / Ch. Lehmann // Beiträge zum romanisch-deutschen und innerromanischen Sprachvergleich. – Bd. 1. – Bonn : Romanistischer Verlag, 2005. – S. 157–168.
29. Weber M. Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der verstehenden Soziologie / M. Weber. – Paderborn : Voltmedia, 2006. – 1311 s.

УДК 811.111'42

МОВНА АКТУАЛІЗАЦІЯ НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ПРОЯВУ ЕМОЦІЙ ПЕРСОНАЖІВ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖ. ОСТІН «SENSE AND SENSIBILITY»)

Підгорна А. Б.

Запорізький національний технічний університет

У статті досліджено особливості передачі невербальних засобів прояву емоцій персонажів за допомогою мови. Наведено існуючі класифікації невербалики та проілюстровано варіанти їхньої мовної актуалізації на матеріалі роману Дж. Остин «Почуття і чуттєвість». Підкреслюється роль невербалики при передачі емоцій персонажів та створенні загальної емоційності твору.

Ключові слова: емоції, емоційність, художній текст, вербальні засоби, невербалика, конотація.

Подгорная А. Б. Языковая актуализация невербальных способов проявления эмоций персонажей (на материале романа Дж. Остин «Чувства и чувствительность»). В статье рассматриваются особенности передачи невербальных способов проявления эмоций персонажей с помощью языковых средств. Рассматриваются существующие классификации невербалики и иллюстрируются варианты их языковой актуализации на материале романа Дж. Остин «Чувства и чувствительность». Подчеркивается роль невербалики при передаче эмоций персонажей и создании общей эмоциональности произведения.

Ключевые слова: эмоции, эмоциональность, художественный текст, вербальные средства, невербалика, коннотация.

Pidgorna A. B. Lingual actualization of non-verbal means of expressing emotions by literary characters (on the basis of J. Austen's novel "Sense and Sensibility"). The article is focused on the peculiarities of non-verbal means of lingual actualization in literary text. Since emotions play a very important role in conveying key messages of the text, it seems topical enough to study them in detail, especially the manifestation of non-verbal means through language. Jane Austen's novel "Sense and Sensibility" appears to be a perfect material for such a research because this author's literary works are characterized by intense emotiveness and particular attention to her characters' inner world.

Key words: emotions, emotionality, literary text, verbal means, non-verbal means, connotation.

Постановка проблеми. Емоції є однією з форм відображення дійсності, своєрідною реакцією на ситуації та події, що відбуваються в нашому повсякденному житті. Подібна вагомість ролі емоцій в людській свідомості обумовлює необхідність їх більш детального вивчення. Саме тому емоційна сфера є предметом глибокого і різноаспектного аналізу, що проводиться представниками різних наук, в першу чергу, психологами та філософами. Не оминають цієї теми і лінгвісти. Для них інтерес представля-

ють мовні засоби, що використовуються для вираження почуттів мовця і для емоційного впливу на реципієнта. У процесі безпосередньої комунікації емоції можуть виражатися за допомогою екстралінгвальних засобів, міміки та пантоміміки. У письмовому варіанті ці фактори кодуються за допомогою мовних засобів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед різножанрових продуктів літературної діяльності людини зі світом емоцій і почуттів, в першу чергу, співвідноситься художній текст. Вивчення лінгвальних засобів вираження емоцій цікаве тим, що про справжню природу

© Підгорна А. Б. Мовна актуалізація невербальних засобів прояву емоцій персонажів (на матеріалі роману Дж. Остин «Sense and sensibility»)

людських почуттів та емоцій, про їхню силу можна дізнатися завдяки тій формі, якої вони набувають за допомогою слова. Такі доробки є важливими як для усвідомлення ідейного змісту художнього тексту, так і для розуміння людської психології в цілому. Окрім того, аналіз мовних засобів передачі емоцій персонажів відбиває і специфіку бачення світу емоцій самим автором, що може бути відмінним від стандартного, а отже свідчити про специфіку індивідуально-авторської моделі світу.

Саму тому **актуальним** вважаємо вивчення мовні засоби передачі емоцій в романі Джейн Остін «Почуття і чуттєвість», сама назва якого свідчить про вагомість ролі, яку відіграють в цьому творі емоції. Як відомо, в реальному житті емоції можуть виражати як вербально, так і невербально. І хоч художній текст має в своєму розпорядженні лише мовні засоби, автори намагаються передати з їхньою допомогою і невербальні прояви емоцій. Вважаємо, що аналіз мовної об'єктивації невербальних засобів відбиття емоцій персонажів є більш цікавим з погляду розуміння специфіки авторського світосприйняття світу емоцій.

Отже, **об'єктом** дослідження в статті є невербальні прояви емоцій персонажів роману Джейн Остін «Почуття та чуттєвість», а **предметом** – засоби їхньої мовної реалізації на сторінках зазначеного твору.

З цієї причини **метою** цієї статті є виявлення специфіки мовної актуалізації невербальних засобів передачі емоції персонажів у художньому творі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Емоції є невід'ємною частиною людського існування та відіграють значну роль у житті людей, адже саме емоції є однією з форм відображення світу і відбивають душевні переживання, хвилювання, почуття [6, 30]. Загальна кількість емоцій, що фіксуються тлумачними словниками, дуже велика. Однак, учені-психологи вирізняють фундаментальні або базові емоції, кількість яких варіюється з погляду представників різних шкіл. Популярною є класифікація, запропонована американським психологом К. Ізардом. Вчений виділяє такі базові

емоційні стани: задоволення, інтерес, презирство, сум, сором, гнів, здивування, відраза [2, 63]. Загальноприйнятим є також розмежування емоцій за аксіологічною ознакою (позитивні та негативні) і модальністю (радість, інтерес, сум тощо).

Емоції можуть бути виражені різними способами: у вигляді емоційних реакцій, що є зовнішнім способом вираження емоцій, або у вигляді емоційного стану, який відображає внутрішні переживання людини, але при цьому не має зовнішнього вираження.

Важливою особливістю емоцій є їхня комунікативна здатність. Емоції пронизують усю комунікативну діяльність людини, усі сфери її життя і відображаються на всіх рівнях мови. Мовлення є найважливішою формою вираження емоцій людини. Під вираженням емоцій розуміють їхнє опосередкування, маніфестацію у мовленні, що супроводжується внутрішнім та зовнішнім переживанням [5, 32].

Існує два способи вираження емоцій: вербальний (за допомогою мовних засобів) та невербальний (міміка, жести, пантоміміка тощо) [6, 96]. Треба визнати, що другий спосіб переважає над першим, оскільки емоція – короткотривале почуття і ми нерідко відчуваємо труднощі, намагаючись підібрати найбільш влучні мовні засоби її вираження.

Особливо нагальною є проблема передачі емоцій для художньої літератури. Письменник має осмислити та відобразити всі моменти буття своїх героїв: не тільки вчинки та слова, але й інтонацію, жести, міміку, пози, погляд. З одного боку, поєднуючи вербальну та невербальну інформацію, автор максимально точно відображає комунікативну ситуацію, з іншого – це дає йому можливість глибше проникнути в душу персонажа, створити його динамічний (психологічний) портрет. Через механіку й моторику дій персонажів письменники прагнуть висвітлити психологічну основу жестів, учинків тощо [3, 114]. Опис поведінки, міміки та жестів сприймається читачем як індикатори тих чи інших емоцій. Саме завдяки опису автором невербаліки читач уявляє, якою саме була поведінка персонажа у процесі комунікатив-

ного акту. Автор намагається створити гармонічне співвідношення між діалогами персонажів та їхніми діями, бо інколи вилучення невербальної інформації з тексту може призвести до неправильного розуміння вербальної реакції героїв.

Так, невербальними засобами вираження емоцій можна вважати: міміку (*grinned*), контакт очима (*stared, fixed eyes upon*), жести (*clapped hands together*), хода (*lunged forward*), постави людського тіла (*was standing for a moment, teetering on two withered legs*), різноманітні психофізіологічні симптоми (*paled, crimsoned*). Валиву роль у цьому випадку відіграє експресія обличчя, яка характеризує переживання людини, її емоційний стан та ставлення до оточуючої дійсності. Наприклад, дієслово *to wince* є характерним мімічним вираженням при переживанні індивідом емоції відризи та існує незалежно від мови, зберігаючи своє значення. До мімічних рухів також відносять такі засоби вираження емоцій, як сльози, широко розкриті очі, посмішка або, навпаки, сумний вираз обличчя [7, 411].

До невербальних засобів також можна віднести серцебиття людини, що може пришвидшуватися або сповільнюватися залежно від ситуації або її наслідків, розслаблення або напруження м'язів обличчя, активну жестикуляцію під час розмови або почервоніння. Лексичний опис емоційних кінем та просодем відтворює атмосферу емоційних переживань, викликаючи в реципієнта почуття, що відповідають наміру автора. Це відбувається завдяки універсальності експресивного компоненту та можливості його декодування:

Her face was crimsoned over, and she exclaimed, in a voice of the greatest emotion... (1).

Цей опис кінеми обличчя сигналізує читачеві про сильне хвилювання, яке не може приховати ця жінка. Щодо психомоторних засобів вираження емоцій (жестів, постав тіла і т.п.), то вони виконують функції супроводу та посилення (або доповнення) емоцій.

Усі виявлені в романі невербальні ознаки дій осіб можна звести до цілісного жестово-

мімічного портрета персонажа, що є засобом створення динамічного, або психологічного портрета. Діалектика психічних станів, типова поведінка та її зміни, манери, все, що відображається у мимовільних чи свідомих рухах тіла, дозволяють створити більш точний художній образ, схарактеризувати героя, виокремити його серед інших [3, 118].

У художньому творі використовується увесь спектр жестів, притаманний спілкуванню. Враховуючи останні тенденції у дослідженні невербальних засобів комунікації, видається за доцільне класифікувати немовні засоби спілкування на такі складові:

- паралінгвістика, об'єктом якої є вокалізація, тобто якість голосу, інтонація, паузи тощо;
- оптико-кінетична система, до складу якої входять жести, міміка, пантоміміка;
- проксемика, орієнтована на характеристику просторових потреб людини [4, 257].

Звукова палітра невербального спілкування персонажів різноманітна і виразна, вона має різну конотацію: позитивну, негативну і відверто іронічну. Різні види сміху, що використовує автор у численних сюжетних ситуаціях, створюють яскраві, виразні образи живого, емоційного спілкування персонажів, що підсилює експресивність викладу.

Sir John did not much understand this reproof; but he laughed as heartily as if he did, and then replied (1).

Good gracious! (giggling as she spoke) (1).

Також емоційний стан персонажів досягається автором шляхом посилення звуків. Гучний голос може виражати різні стани: радість, побоювання бути незрозумілим або отримати відмову, наполегливість, гнів, хвилювання та ін. [1, 21]. Ілюстрацією використання автором саме гучного голосу може бути такий приклад: «*Months!*» *cried Marianne, with strong surprise. «No – nor many weeks»* (1). Звуковий сигнал тут посилюється психологічним станом героїні, охопленої нестримним розчаруванням.

Емоційною конотацією наділені і зітхання персонажів. Вони, як правило, розкривають психологічний стан героїв. Так, зітхання геро-

їні має достатньо переконливий емоційний характер в поданому нижче прикладі:

«*I am not wishing him too much good,*» said Marianne at last **with a sigh** (1).

На гучність, інтенсивність звукового сигналу вказує контекст, що супроводжує фонетичні невербальні засоби. Наприклад, опис голосу героя дає нам зрозуміти, що він перебуває у розгубленому і тривожному стані: *Edward turned hastily towards her, on hearing this, and, in a voice of surprise and concern, which required no explanation to her, repeated* (1).

Кінетичні компоненти невербального спілкування в тексті роману Джейн Остін представлені більш значною групою слів. Сюди відносяться різні мімічні вирази, зміна кольору обличчя, жести, пози. Найбільш часто вербальне спілкування персонажів супроводжується характерною мімікою або жестами. Герої роману, замість слів, посміхаються у відповідь, наприклад: *Mrs. Dashwood smiled, and said nothing* (1).

До яскравих мімічних засобів можна віднести і зміну кольору обличчя персонажа. Ця якість характеризує крайню схвилюваність героя і сприяє передачі його внутрішнього, емоційного стану, що також підсилює експресивність: *Elinor blushed in spite of herself. Lucy bit her lip, and looked angrily at her sister* (1).

Ці невербальні мімічні засоби підсилюють словесний вплив персонажів, наповнюють сцену дією, надають їй динамічність, допомагають створити в уяві характерні образи спілкування між людьми.

Частотним у художньому тексті, як і у процесі спілкування, є функціонування репрезентантів несловесних дій замість вербального висловлювання. Наприклад, для підтримки

мовця, підтвердження розуміння його слів та згоди використовується кивок головою, незгода виказується хитанням голови, етикетні жести (поцілунок, рукостискання) теж переважно не супроводжуються словами [3, 118]:

Elinor smiled, and shook her head (1).

He saw her concern, and coming to her, took her hand, pressed it, and kissed it with grateful respect (1).

Не менш виразні і жести героїв роману: *Here Marianne, in an ecstasy of indignation, clapped her hands together, and cried* (1).

Процес спілкування герої супроводжують й іншими жестами, які природно вбудовуються в контекст, вносячи в нього життєвість, конкретність, дієвість, достовірність.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Невербальне спілкування у тексті художнього твору супроводжує вербальні ситуації, уточнюючи їх і надаючи їм більш емоційний та виразний характер. Невербальні компоненти роблять комунікативний процес більш переконливим, достовірним, наочним і виразним. Дослідження невербальних засобів передачі емоцій через мову художнього тексту уможливило краще пізнання твору, більш ґрунтовний аналіз персонажів, а також вивчення лінгвальних особливостей стилю автору та специфіки його індивідуально-авторської моделі світу. Як перспективу подальшого дослідження вбачаємо аналіз способів перекладу мовних засобів передачі невербальних персонажів українською мовою, що гіпотетично дозволить виявити відмінності між англійською та українською мовними картинами світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верещагин Е. М. О своеобразии отражения мимики и жестов вербальными средствами / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров // Вопросы языкознания. – 1981. – № 1 – С. 17-29.
2. Изард К. Э. Психология эмоций / К. Э. Изард. – СПб. : Питер, 2002. – 752 с.
3. Корнева Л. М. Мовна репрезентація невербальної поведінки героїв художнього твору та її роль у тексті [Електронний ресурс] / Л. М. Корнева // Філологічні науки: зб. наук. пр. – 2011. – № 1(7). – С. 114-120. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/fil_nauk/2011_1/Korneva.pdf.
4. Мартинова О. М. Особливості вираження емоційних станів персонажів сучасної англійської літератури невербальними засобами / О. М. Мартинова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2004. – № 19. – С. 257-259.

5. Шаховский В. И. Значение и эмотивная валентность единиц языка и речи / В. И. Шаховский. – М. : Высш. шк., 1984. – 215 с.
6. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе (на материале английского языка) / В. И. Шаховский. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1987. – 192 с.
7. Шумейко О. В. Місце невербальних компонентів вираження емоцій у процесі комунікації (на матеріалі англійської мови) / О. В. Шумейко // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – 2010. – № 7. – С. 410-413.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Austen J. Sense and sensibility [Електронний ресурс] / Jane Austen // The Literature Page. – 2003. – Режим доступу : <http://www.literaturepage.com/read/senseandsensibility.html> (10.11.03). – Назва з екрану.

ОЦІННІ МОВЛЕННЄВІ АКТИ В ТИПОЛОГІЇ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ

Приходько Г. І.

Запорізький національний університет

Статтю присвячено розгляду питань, пов'язаних з аналізом виникнення оцінки у висловлюванні. Особлива увага звертається на іллокутивний та перлокутивний ефект мовленнєвих актів оцінки.

Ключові слова: оцінка, мовленнєвий акт, іллокуція, перлокуція.

Приходько А. И. Оценочные речевые акты в типологии речевых актов. В статье рассматриваются вопросы, связанные с анализом появления оценки в высказывании. Особое внимание уделяется иллокутивному и перлокутивному эффекту речевых актов оценки.

Ключевые слова: оценка, речевой акт, иллокуция, перлокуция.

Prihodko A. Evaluation speech acts in the typology of speech acts. In this article questions connected with the analysis of the appearance of the evaluation in the utterance are discussed. Particular attention is paid to the illocutionary and perlocutionary effect of evaluation speech acts.

Key words: evaluation, speech act, illocution, perlocution.

Постановка проблеми. Вивчення мовленнєвої діяльності в руслі сучасних лінгвістичних напрямків – психолінгвістичного, когнітивного, прагматичного – дозволяє поглянути на мовні явища в динаміці, зумовлених закономірностями мовленнєвого мислення і прагматичними факторами мовленнєвого спілкування.

Мінімальною одиницею мовленнєвого спілкування вчені вважають мовленнєвий акт. Як відомо, термін «мовленнєвий акт» інтерпретується дослідниками по-різному. Термін «мовленнєвий акт» (далі – МА) використовується як для позначення структурних компонентів МА, так і для позначення мовленнєвого акту в цілому. У структурі мовленнєвого акту виділяють чотири рівні: локуція, пропозиція, іллокуція і перлокуція. Під локуцією розуміють «акт власне виголошення речення» [9, 23]. У визначенні поняття іллокуція (іллокутивний акт) ми дотримуємося точки зору О.В. Падучевої: іллокуція – це реалізація комунікативного наміру. Під перлокуцією розуміють вплив, який це висловлювання здійснює на адресата. При цьому мається на увазі «не сам факт розуміння адресатом змісту висловлювання, а ті зміни в

стані чи поведінці адресата, які є результатом цього розуміння» [3, 247].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку Д.М. Шмельова, «різні іллокутивні акти, наприклад, твердження, часто мають на меті досягнення певного перлокутивного ефекту (наприклад, повідомлення про щось або твердження мають на увазі переконати в чомусь співрозмовника, тим більше це справедливо для питання, прохання чи наказу, спрямованих на відповідну вербальну або поведінкову реакцію адресата» [3, 249].

Питання про включення або не включення перлокуції в структуру мовленнєвого акту в теорії мовленнєвих актів є дискусійним. Так, деякі вчені вважають, що мовленнєвий акт необхідно чітко відмежовувати від перлокуції, так як остання може і не бути досягнута за допомогою мовних засобів [8, 24]. Інші дослідники вважають перлокуцію обов'язковим компонентом структури МА, вважаючи, що без досягнення перлокутивного ефекту МА не можна вважати завершеним [3, 248]. Ми вважаємо, що включення перлокуції в структуру мовленнєвого акту є логічно вірним і доцільним: якщо під МА розуміти мовленнєву дію, то закономірною видається необхідність аналізу результатів

цієї дії (перлокуції). Крім зазначених вище компонентів, в структуру МА входить саме висловлювання.

Дуже влучно визначає сутність мовленнєвого акту С. Левін: «Головна думка, що лежить в основі поняття мовленнєвого акту, полягає в тому, що крім висловлення власного змісту, речення може також здійснювати деяку дію: воно може стверджувати щось, питати про будь-що, наказувати, попереджати, обіцяти тощо» [6, 334]. Обов'язковою ознакою будь-якого МА є і комунікативний намір (інтенція): якщо адресант в процесі сприйняття МА вірно визначає комунікативний намір адресата, то можна говорити про успішне здійснення мовленнєвого акту.

В лінгвістичний ужиток поняття мовленнєвого акту як одиниці вербальної комунікації було введено вченими Оксфордської школи (Дж. Остін [8], Дж. Серль [12]) та їх послідовниками (Г.П. Грайс [15], Н.Д. Арутюнова [1]). Теорія мовленнєвих актів знаходиться в центрі уваги лінгвістів, оскільки дозволяє розглядати комунікативну діяльність функціонально, виділяючи в структурі спілкування іллокутивну функцію. Під типом мовленнєвих актів розуміють модель, зразок однорідної групи мовленнєвих актів, які характеризуються певними спільними ознаками, що відображають той чи інший конкретний аспект вербальної людської комунікації [2, 32 – 34].

Мета запропонованої статті полягає у розгляді особливостей оцінних мовленнєвих актів та визначенні їх місця ієрархії мовленнєвих актів взагалі.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи оцінні мовленнєві акти, ми спираємося на класифікацію МА, запроповану Дж. Серлем [12], який виділив базисні типи МА. Використовуючи даний родо-видовий принцип типології МА, З.К. Теміргазіна виділяє основні типи оцінних мовленнєвих актів та їх різновиди: «Відповідно до семантики оцінки – вираженням ставлення мовця в поняттях «добре / погано» – основними видами оцінних мовленнєвих актів є осуд й схвалення; інші види, зберігаючи інваріантне значення, варіюють в різній мірі іллокутивну функцію відповідно до інтенсивності оцінки або перлокутивного впливу на адресата» [14, 57]. Іллокутивна сила може бути

не виражена експліцитно мовними засобами. Однаковий пропозиційний зміст в різному прагматичному оточенні представлятиме різні мовленнєві акти.

МА, як ми вже відзначали вище, практично одноголосно визнається одиницею мовленнєвого спілкування. Вивчення такої самостійної, структурно замкнутої одиниці, як МА, послужилося підставою для дослідження окремих мовленнєвих актів з метою осягнення всього різноманіття особливостей функціонування людської мови, закономірностей організації мовленнєвої діяльності людини.

В прагмалінгвістиці виділяють мовленнєві акти, в яких семантика висловлювання не збігається з їх іллокутивною функцією. Такі мовленнєві акти називають непрямыми. Дж. Серль, досліджуючи різницю між прямими і непрямыми мовленнєвими актами, виділив три типи висловлювань, які протиставлені «буквальним висловлюванням». До таких він відносить метафору, іронію і непрямі мовленнєві акти: «Проблема функціонування метафори є окремим випадком більш загальної проблеми – а саме, пояснення того, як розходяться значення мовця і значення речення або слова. Іншими словами, це окремий випадок проблеми, як виявляється можливим говорити одне, маючи на увазі щось інше; як вдається повідомити щось в тих випадках, коли мовець і слухач знають, що значення спожитих мовцем слів не відповідають точно і буквально тому, що він мав на увазі. Інші випадки розриву між значеннями висловлювання мовця і буквальною значенням речення – це іронія і непрямі мовленнєві акти» [11, 308].

В прагматиці можна виділити ще один тип такого комунікативного «розриву». На відміну від вищевказаних ситуацій, які характеризуються невідповідністю «сказаного» і «значущого», в цих мовленнєвих ситуаціях спостерігається «непряма адресація» висловлювання. В таких випадках мовець, звертаючись до слухача, насправді адресує цю інформацію присутній третій особі. Таким чином, можна говорити про наявність «хибного» і «істинного» слухача. Причинами виникнення таких прагматично неординарних ситуацій, на нашу думку, є соціальні, етичні фактори, а також мовленнєва стра-

тегія і тактика мовця, яка диктується відповідними умовами комунікації.

В фокусі сучасних дослідників, як ми вже відзначали, сьогодні знаходяться питання прагматики, проблеми особистості комуніканта, способи найбільш адекватного вираження різного роду смислів, в тому числі оцінних. Продуктивною є ідея про класифікацію та систематизацію мовленнєвих актів в так звані «комунікативно-семантичні поля» і «комунікативно-семантичні групи». Під комунікативно-семантичною групою розуміють «сукупність речень даної мови, члени якої мають певне іллокутивне призначення, яке зумовлює типізований вираз того чи іншого мовленнєвого наміру, містять показники свого іллокутивного призначення і є стандартними засобами вербального спілкування, що відбивають прагматичну синонімію речень і парадигматичні відносини між різними способами виразу мовленнєвих намірів» [5, 3].

В оцінних мовленнєвих актах семантичною основою є категорія оцінки. Критично осмислюючи те місце, яке відводить Дж. Серль оцінним мовленнєвим актам у загальній типології мовленнєвих актів, О.М. Вольф пише: «...клас експресивів» представляється доцільним розуміти значно ширше, ніж це робить Дж. Серль, зараховуючи до них а) зумовлені соціальними конвенціями вибачення, подяки, поздоровлення тощо); б) оцінні висловлювання, які належать індивідуальним суб'єктам, що мають своєю іллокутивною метою виразити емоційний стан або призвести емоційний вплив на слухача, засноване на схваленні і осудженні в широкому смислі слова [4, 167].

Концептуально важливим є виявлення одиниць національно-культурної специфіки мовленнєвого спілкування і введення поняття національно-культурного стереотипу (термін Ю.С. Прохорова) як одиниці аналізу [10, 41]. Кожному етносу притаманні свої національно-культурні стереотипи, що визначають мовленнєву поведінку. На наш погляд, зіставлення стереотипів в оцінній діяльності представників різних народів дозволяє виявити національну специфіку мовленнєвої поведінки, культурні традиції в ній.

Якщо успішність мовленнєвого акту регулюється, на думку багатьох учених, дотриманням принципів «кооперативного співробіт-

ництва», то основним фактором стилістичної маркованості в процесі спілкування є мовленнєва ситуація. В.М. Телія наводить набір мовленнєвих ситуацій, які, на її думку, є базовими для соціально-рольової типології. Перш за все вона виділяє «нейтрально стилістичну ситуацію», або «мовленнєвий стандарт – це коли соціальні відносини партнерів не вносять жодних» слідів» в тип мовлення (від офіційного до розмовно-побутового спілкування) [13]. Крім нейтрального мовлення, виділяються: неформальна – коли соціальні відносини мовців визначаються як фамільярні – рольовий статус може бути визначений як відношення «близького знайомства, рольова позиція – належність до «рівних»; грубо-фамільярна, коли близьке знайомство дає підставу для «запанібратських» стосунків, а рольова позиція – зневага до особистості, до її достоїнств.

З.К. Теміргазіна виділила мовленнєвий акт оцінки як базисний тип, який включає в себе різноманітні акти: схвалення, засудження, осуду, похвали, лестощі, комплімент [14, 57]. По переважній формі реалізації нею також розрізняються письмові оцінні мовленнєві акти: характеристики, рецензії, відгуки, експертні висновки; усні: наприклад, ювілейна промова тощо.

Так, Т.В. Маркелова, досліджуючи семантику і прагматику засобів вираження оцінки, дійшла висновку, що градація ступеня інтенсивності оцінки відбувається за такою схемою: ядром оцінних мовленнєвих актів вона визнає акти схвалення і несхвалення (семи «добре / погано»). Експлікуються названі акти за допомогою різноманітних мовних засобів. Далі за ступенем градації інтенсивності оцінки зі знаком «плюс» розташовуються оцінні акти похвали (сема «досить добре»), і замикають систему оцінних мовленнєвих актів з позитивним значенням акти захоплення (сема «дуже добре»). За ступенем градації негативних оцінок першими в ряду після актів несхвалення стоять оцінні акти осуду (сема «досить погано»). Ланцюг інтенсивності негативних оцінок в ядрі оцінної семантики замикають мовленнєві акти обурення (сема «дуже погано»). Периферійними в системі оцінних мовленнєвих актів є акти здивування і акти засудження [7, 76 – 77].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Спираючись на семантичні та прагматичні властивості об'єкта нашого дослідження, ми пропонуємо виділяти такі типи мовленнєві оцінні акти: 1) орієнтовані на суб'єкт; 2) орієнтовані на об'єкт. Серед мовленнєвих оцінних актів, орієнтованих на об'єкт, можна виділити власне оцінні МА (похвала, осуд) і емоційно-

оцінні МА (захоплення, обурення, повага). Подібний підхід заснований на визнанні того факту, що оцінні дієслова є прямими вербальними репрезентантами іллокутивної інтенції оцінних мовленнєвих актів, отже, ми вважаємо правомірним те, що класифікація оцінних мовленнєвих актів може спиратися на семантичні та прагматичні ознаки оцінних дієслів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл: Логико-семантические проблемы / Н.Д. Арутюнова. – М.: Наука, 1976. – 383 с.
2. Безугла Л.Р., Романченко І.О. Лінгвопрагматика дискримінації у публіцистичному дискурсі: [монографія] / Л.Р. Безугла, І.О. Романченко. – Харків: ФОП Лисенко І.Б., 2013. – 182 с.
3. Булыгина Т.В., Шмелев А.Д. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики) / Т.В. Булыгина, А.Д. Шмелев. – М.: Языки русской культуры, 1997. – 576 с.
4. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки / Е.М. Вольф. – М.: Едиториал УРСС, 2009. – 280 с.
5. Жуламанова И.Г. Коммуникативно-семантические группы в разноструктурных языках / И.Г. Жуламанова // Автореф. дис. канд. – Алматы, 1999. – 32 с.
6. Левин С. Прагматическое отклонение высказывания / С. Левин // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 307–341.
7. Маркелова Т. В. Семантика и прагматика средств выражения оценки – в русском языке / Т.В. Маркелова // Филол. науки. – 1995. – № 3. – С. 67–79.
8. Остин Дж. Слово как действие / Дж. Остин // НЗЛ. – М.: Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 22 – 129.
9. Падучева Е.В. Высказывание и его соотносительность с действительностью / Е.В. Падучева. – М.: Наука, 1985. – 271 с.
10. Прохоров Ю.С. Культуроведение и преподавание русского языка как иностранного: новые аспекты и парадигмы / Ю.С. Прохоров // Текст: Структура и функционирование. Вып. II. – Барнаул, 1997. – С.36–44.
11. Серль Дж. Метафора / Дж. Серль // Тайна метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. – 307–341.
12. Серль Дж. Что такое речевой акт? / Дж. Серль // НЗЛ. – М.: Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 151 – 169.
13. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В.Н. Телия. – М.: Наука, 1986. – 143 с.
14. Темиргазина З.К. Оценочные высказывания в русском языке / З.К. Темиргазина. – Павлодар, 1999. – 272 с.
15. Grice H.R. Logic and Conversation // Syntax and Semantics / H.R. Grice. – Vol. 3 (Speech Acts). – New York: Acad. Press, 1975. – P. 41 – 58.

МЕТАФОРИЧНА ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ ДЕРЖАВИ В АНГЛОМОВНІЙ КАНАДСЬКІЙ ПОЕЗІЇ XVIII-XXI СТОЛІТТЯ

Приходько І. В.

Херсонський державний університет

Стаття присвячена проблемі метафори як основного засобу тропеїчної номінації образу Держави в англомовних канадських поетичних текстах. Особлива увага приділяється класифікації метафори за морфологічним, синтаксичним і семантичним принципом.

Ключові слова: образ Держави, метафора, класифікація метафори, англомовна канадська поезія.

Приходько И. В. Метафорическая номинация образа Государства в англоязычной канадской поэзии XVIII-XXI веков. Статья посвящена проблеме метафоры как основного способа тропеической номинации образа Государства в англоязычных канадских поэтических текстах. Особенное внимание уделяется классификации метафоры по морфологическому, синтаксическому и семантическому принципу.

Ключевые слова: образ Государства, метафора, классификация метафоры, англоязычная канадская поэзия.

Prykhodko I. V. Metaphoric Nomination of the Image of State in English-Canadian Poetry of the XVIII-XXI Centuries. The article is devoted to the problem of metaphor as the main way of image-bearing nomination of the image of state in English-Canadian poetry. Special attention is drawn to the metaphor's classification according to morphological, syntactic and semantic principles.

Key words: image of State, metaphor, classification of metaphor, English-Canadian poetry.

Постановка проблеми. Метафора – складне явище, яке перебуває у центрі уваги науковців уже більше двох тисячоліть. Її вивченню присвячено чимало робіт, але, незважаючи на це, інтерес до цього феномену не зникає, а навпаки привертає все більше уваги науковців у сфері філософії, педагогіки, психології, літературознавства і різних напрямів і шкіл лінгвістики. Особливу увагу лінгвістів привертає проблема природи і функціонування метафори у поетичному тексті, що зумовлює актуальність нашого дослідження. Актуальність обумовлена також і відсутністю у лінгвістичних студіях комплексних досліджень образності англомовної канадської поезії, зокрема образу Держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із зазначеної проблеми показав, що вивченню окремих аспектів метафори присвячені роботи цілої плеяди вітчизняних і зарубіжних лінгвістів у рамках різних наукових підходів

(Н.Д. Арутюнова, Л.І. Белехова, М.М. Болдирев, А. Вежбицька, В.В. Виноградов, В.Г. Гак, Ю.М. Караулов, О.С. Кубрякова, Г.М. Склярєвська, В.М. Телия, Д.М. Шмєльов, М. Black, G. Fauconnier, T. Hawkes, Z. Kövecses, G. Lakoff, R. Langacker, J.R. Searle та ін.). Стосовно лінгвістичної типології метафори, на сьогоднішній день не існує єдиної думки, оскільки дослідники беруть за основу різні принципи її класифікації, зокрема структуру метафори (Н.Д. Арутюнова, Л.В. Кравець, Н.М. Старцева та ін.), морфологічну приналежність головного компоненту метафори (Л.О. Андрієнко, М.В. Варламов та ін.), семантику (Т.А. Єщенко, О.А. Вежбицька, Т.В. Деркач, М.Л. Новікова та ін.) та ін.

Формулювання мети і завдань статті.

Наше дослідження має за мету виявити особливості метафоричних утворень, націлених на формування образу Держави в англомовній канадській поезії XVIII-XXI століття. Задля її досягнення у статті поставлені такі завдання: відібрати і систематизувати з текстового мате-

ріалу метафоричні конструкції, які образно характеризують канадську державу, визначити особливості їх структури, граматичного вираження і семантичного наповнення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Класичне визначення феномену метафори, на якому ґрунтуються сучасні напрями її дослідження, належить Аристотелю, який вважав її переносом назви одного об'єкта на інший на основі їх схожості, подібності [1, 70]. Тобто, номінація метафоричного типу пов'язує між собою два різних явища або предмети і, спираючись на загальноприйнятну у певному суспільстві систему асоціацій, показує означуваний об'єкт у новому світлі. Розширення семантики слова шляхом метафоризації стає можливим завдяки «розпливчастості понять, якими оперує людина, відображуючи у своїй свідомості різноманітну позамовну дійсність, яка повсякчас змінюється» [3, 12].

Вживання метафори характерне для різних функціональних стилів мови, у кожному з яких вона має свою історію розвитку і особливості [6, 34]. Особливого значення метафоричність набуває в художньому мовленні, зокрема поезії, де вона є «елементом відображення семантичної структури світу письменника» [5, 92], а основна її функція полягає не в повідомленні інформації, а в творенні образів, уявлень та формування читацької оцінки щодо зображуваних у тексті подій.

Матеріалом нашого дослідження слугувала англomовна канадська поезія XVIII-XXI століття, у результаті аналізу якої виявлено, що провідним образним засобом створення образу Держави є метафоризація, складна і різноманітна за своєю структурою і семантичним наповненням. Для найбільш повного і всебічного аналізу метафоричної номінації образу Держави, у нашій роботі ми орієнтуємось на ті види класифікації метафори, які відображають її структуру і особливості вживання у поетичних текстах, а саме: класифікація за морфологічним, синтаксичним і семантичним принципами.

Морфологічний підхід до класифікації передбачає врахування частиномовної приналежності головного компонента метафори, згідно з яким виділяємо:

– дієслівні метафори, які базуються на семантичній транспозиції дієслова, коли на образ

Держави переносяться дії, які властиві об'єктам іншого семантичного поля, наприклад: "*This land stares at the sun in a huge silence / Endlessly repeating something we cannot hear*" (13);

– іменникові метафори утворюються внаслідок цілеспрямованої зміни автором семантики іменника (або субстантивованого прикметника), у результаті чого він втрачає свою пряму номінативну функцію і починає функціонувати як характеристика держави на основі їх подібності. Таким чином іменник отримує синтаксичну функцію епітета відносно модифікатора [2, 28]. У досліджуваних текстах іменникові метафоричні конструкції виражені такими моделями:

– метафоричний іменник у препозиції до означуваного іменника, наприклад: "*Maple-land! <...> Lake-land and river-land!*" (1);

– означуваний іменник + прийменник + метафоризуючий іменник, наприклад: "*The land of rivers, rivulets, and rills, / Straining incessant everyway to the sea*" (12). Такий тип конструкцій може поширюватися іншими словами, які конкретизують або додатково характеризують один або обидва компоненти метафори, наприклад:

– означуваний іменник + прийменник + метафоризуючий іменник + прийменникова конструкція: "*O Canada! <...> Thou land of hope for all who toil!*" (17);

– іменник + прийменник + прикметник (дієприкметник) + метафоризуючий іменник: "*LAND of the glacial, lonely mountain ranges*" (12), "*The muchness of poets in Canada / Is in the nature of the country, this land of hard-won anonymity / where praise is a leading export*" (18).

Синтаксичний принцип класифікації ґрунтується на визначенні типу конструкції, яка реалізує метафору у мовленні. Відповідно до зазначеного принципу метафори поділяються на:

– метафори, значення якої розкривається у одному слові, наприклад: "*Out of the East you have issued, forth from the Old to the New*" (4);

– метафори-словосполучення, коли метафоричне навантаження несуть декілька слів, наприклад: "*Our frugal taste the State secures, Whence, then, can we begin?*" (2);

– метафори-речення, коли контекст метафори локалізується у рамках речення, наприклад: "*Then rose the West for his coming, pulsed the*

warm blood in her veins / Decked she her hillsides with beauty" (4, 11).

– метафори-тексти, коли межі метафоричної конструкції співпадають з межами поетичного тексту, тобто вона виконує текстотвірну функцію [4, 51], наприклад: *"Canada could have enjoyed: / English government, / French culture, / and American know-how. / Instead it ended up with / English know-how, / French government, / and American culture"* (5).

Семантичний підхід до класифікації метафори передбачає визначення тематичного спрямування слова або конструкції, яка несе метафоричне навантаження. У результаті кількісного аналізу виявлено, що у створенні образу Держави переважає антропоморфна модель метафори (за іншою термінологією – прозопопея, персоніфікація, уособлення, втілення), що є «результатом антропометричності мови, яка фіксує людину, її ознаки, частини тіла, поведінку як мірило всім речам і ґрунтується на антропоморфному використанні знаків концептуальної сфери ЛЮДИНА на позначення інших концептуальних сфер (неживих предметів, явищ природи, тварин, рослин тощо) [8, 460]. Домінантна роль антропоморфної метафори у створенні образу Держави пояснюється тим, що ще з античних часів у працях філософів (Платон, Аристотель, Т. Гоббс, Г. Спенсер) розвивалася органічна теорія походження держави, де суспільство і його державна організація порівнювалась з живим організмом, який народжується, живе і вмирає [7, 27; 9, 96].

До основних вихідних сфер антропоморфної метафоризації образу канадської Держави належать:

– гендерна характеристика: *"I believe in Canada / I love her as my home"* (14);

вікова характеристика: *"CANADA! <...> Last born of nations!"* (1);

– анатомічна і фізіологічна характеристики: *"We are the pulse of Canada, its marrow and its blood"* (7), *"This North, whose heart of fire, yet knows not its desire"* (10);

– фізичний ріст і розвиток: *"We see thee rise, O Canada"* (14);

– фізіологічні процеси: *"But thou, my country, dream not thou!"* (11);

– психолінгвістичні процеси: *"Then spoke the Soul to the Seeker; 'Far have you followed the quest'"* (4, 13);

– когнітивно-пізнавальна діяльність: *"These climes, unknown to foreign fame or rage, / Nor felt their sway, nor swell'd the poet's page"* (9);

– прояв емоцій і почуттів: *"Smile upon us, Canada!"* (8);

– зовнішній вигляд: *"On each fair Bank, the verdant Lands are seen, / In gayest Cloathing of perpetual Green"* (16);

– положення і переміщення у просторі: *"QUEBEC, the gray old city on the hill, / Lies with a golden glory on her head"* (3), *"The Soul of the West met the seeker and led him unto the throne"* (4, 12);

– родинні зв'язки: *"Came once a call on the midnight, / Rose once a cry from the sea, / 'Daughter of mine in my day-pride, / Art thou still daughter to me?'"* (6); *"Mother invincible, / True-hearted, tried, / Canada, Canada, / God be Thy guide"* (15).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Образність – невід'ємна частина поетичного тексту. У корпусі англomовних канадських поетичних текстів провідним образотворчим засобом, націленим на створення образу Держави, є метафора. Особливого значення при вербалізації зазначеного образу набувають антропоморфні метафори, які є різні за своєю структурою. Такий тип метафоричної номінації шляхом прихованого порівняння канадської держави з живою істотою дає образну характеристику її віку, статі, зовнішнього вигляду, емоційного стану тощо. Серед перспектив подальшого дослідження є визначення і опис інвентарю концептуальних метафор, які лежать в основі образу Держави в англomовній канадській поезії XVIII-XXI століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аристотель. Сочинения в четырех томах [Текст] / Аристотель. – М.: Мысль, 1976. – Т. 1. – 550 с.
2. Басилая Н.А. Семасиологический анализ бинарных метафорических словосочетаний [Текст] / Н.А. Басилая. – Тбилиси: Изд-во ТГУ, 1971. – 84 с.
3. Гак В.Г. Метафора: универсальное и специфическое [Текст] / В.Г. Гак // Метафора в языке и тексте. – М.: Наука, 1988. – С. 11-26.

4. Кураш С.Б. Метафора и ее пределы: микроконтекст – текст – интертекст [Текст] / С.Б. Кураш. – Мозырь: МозГПИ им. Н.К. Крупской, 2001. – 118 с.
5. Лезметс Х.Д. Компаративность и метафоричность в языках разных систем [Текст] / Х.Д. Лезметс // Метафора в языке и тексте. – М.: Наука, 1988. – С. 92-108.
6. Пустовіт Л.О. Засоби вираження метафори [Текст] / Л.О. Пустовіт // Культура слова. – К.: Наукова думка, 1976. – Вип. 11. – С. 34-42.
7. Рудик П.А. Теорія держави: основні теорії, концепції, підходи до вивчення [Текст] : [навчальний посібник] / П.А. Рудик. – К.: Алерта, 2015. – 288 с.
8. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія [Текст] / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
9. Химинець М. Антропоморфна метафора як засіб актуалізації концепту АМЕРИКА в українських газетних текстах [Текст] / М. Химинець // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства . – 2015. – Вип. 20. – С. 95-98.
1. Aristotel Sochineniya v chetireh tomah [Tekst] / Aristotel. – M.: Misl, 1976. – T.1. – 550 s.
2. Basilaya N.A. Semasiologicheskii analiz binarnih metaforicheskikh slovosochetaniy [Tekst] / N.A. Basilaya. – Tbilisi: Izd-vo TGU, 1971. – 84 s.
3. Gak V.G. Metafora: universalnoe i specificheskoe [Tekst] / V.G. Gak. – Metafora v yazyke i tekste. – M.: Nauka, 1988. – S. 11-26.
4. Kurash S.B. Metafora i ee predeli: mikrokontekst – tekst – intertekst [Tekst] / S.B. Kurash. – Mozir: MozGPI im. N.K. Krupskoi, 2001. – 118 s.
5. Leemets H.D. Komparativnost i metaforichnost v yazykah raznih sistem [Tekst] / H.D. Leemets // Metafora v yazyke i tekste. – M.: Nauka, 1988. – S. 92-108.
6. Pustovit L.O. Zasobi virajennya metafori [Tekst] / L.O. Pustovit. – K.: Naukova dumka, 1976. – Vip. 11. – S. 34-42.
7. Rudik P.A. Teoriya derjavi: osnovni teorii, koncepciyi, pidhodi do vivchennya [Tekst] : [navchalnii posibnik] / P.A. Rudic. – K.: Alerta, 2015. – 288 s.
8. Selivanova O.O. Suchasna lingvistika: terminologichna enciklopediya [Tekst] / O.O. Selivanova. – Poltava: Dovkillya-K, 2006. – 716 s.
9. Himinec M. Antropomorfna metafora yak zasib aktualizaciyi konceptu AMERIKA v ukrayinskih gazetnih tekstah [Tekst] / M. Himinec // Suchasni problemi movoznavstva ta literaturoznavstva . – 2015. – Vip. 20. – S. 95-98.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Anonymous "Canada" [Electronic resource] / Anonymous. – The resource is available: <http://canadianpoetry.org/2014/06/20/raise-the-flag-and-other-patriotic-songs-and-poems/#canadamapleland>
2. Anonymous "The Present Age" [Electronic resource] / Anonymous. – The resource is available: http://www.canadianpoetry.ca/newspaper/table_of_contents.htm
3. Blewett J. "Quebec" [Electronic resource] / J. Blewett. – The resource is available: <http://digital.library.upenn.edu/women/garvin/poets/blewett.html>
4. Browne T.A. "The Great Canada" / T.A. Browne // *The Belgian Mother and Ballads of Battle Time*. – Toronto: The Macmillan Company of Canada, 1974. – P. 10-15.
5. Colombo J.R. "O Canada" [Electronic resource] / J.R. Colombo. – The resource is available: <http://rpo.library.utoronto.ca/poems/oh-canada>
6. Durkin D.L. "The Call" [Electronic resource] / D.L. Durkin. – The resource is available: <http://www.archive.org/stream/bytrenchtrailins00mackuoft/>
7. Johnson E.P. "Canadian Born" [Electronic resource] / E.P. Johnson. – The resource is available: http://www.canadianpoetry.ca/confederation/johnson/canadian_born/canadian_born.htm
8. MacKay I.E. "From the Trenches" [Electronic resource] / I.E. Mackay. – The resource is available: <https://allpoetry.com/From-The-Trenches>
9. Mackay J. "Quebec Hill" [Electronic resource] / J. Mackay. – The resource is available: http://www.canadianpoetry.ca/longpoems/Quebec_Hill/
10. Roberts Ch. "An Ode for the Canadian Confederacy" [Electronic resource] / Ch. Roberts. – The resource is available: http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/confederation/roberts/divers_tones/an_ode_for_the_canadian_confederacy.htm
11. Roberts Ch. "Canada" [Electronic resource] / Ch. Roberts. – The resource is available: <http://www.poemhunter.com/poem/canada-4/>
12. Scott D.C. "Fragment Of An Ode To Canada" [Electronic resource] / D.C. Scott. – The resource is available: <https://www.poemhunter.com/best-poems/duncan-campbell-scott/fragment-of-an-ode-to-canada/>
13. Scott F.R. "Laurential Shield" [Electronic resource] / F.R. Scott. – The resource is available: https://canpoetry.library.utoronto.ca/scott_fr/poem2.htm

14. Scott F.R. "Social Notes I, 1932" [Electronic resource] / F.R. Scott. – The resource is available: <http://rpo.library.utoronto.ca/poems/social-notes-i-1932>
15. Smythe A.E. "Hymn for Peace" [Electronic resource] / A.E. Smythe. – The resource is available: <https://archive.org/stream/gardenofsun00smyt/>
16. Viets R. "Annapolis-Royal" [Electronic resource] / R. Viets. – The resource is available: <http://www.canadianpoetry.ca/architexts/Annapolis/index.htm>
17. Weir R.S. "O Canada" [Electronic resource] / R.S. Weir. – The resource is available: <http://rpo.library.utoronto.ca/poems/o-canada>
18. Zitner Sh. "The Prospect Behind Us" [Electronic resource] / Sh. Zitner. – The resource is available: <http://rpo.library.utoronto.ca/poems/prospect-behind-us>

УДК 81-115[811.111+811.161.2]

ВЕРБАЛИЗАЦИЯ КОНЦЕПТА *CHARMER/ЧАРІВНА ЛЮДИНА* В АНГЛИЙСКОЙ И УКРАИНСКОЙ ЛИНГВОКУЛЬТУРАХ

Томчаковская Ю. О.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»

Статья посвящена исследованию понятийных и образных особенностей концепта «charmer/чарівна людина» в английской и украинской лингвокультурах, его семантики и способов вербализации на основе словарных дефиниций, а также анализу сходств и различий когнитивных признаков указанного концепта в двух лингвокультурах.

Ключевые слова: концепт «charmer/чарівна людина», вербализация, понятийный, образный, когнитивный, лингвокультура.

Томчаковська Ю. О. Вербалізація концепту «CHARMER/ЧАРІВНА ЛЮДИНА» в англійській та українській лінгвокультурах. Статтю присвячено дослідженню понятійних та образних особливостей концепту «charmer/чарівна людина» в англійській та українській лінгвокультурах, його семантики та засобів вербалізації у формі словникових дефініцій, а також аналізу спільних та відмінних когнітивних ознак зазначеного концепту у двох лінгвокультурах.

Ключові слова: концепт «чарівна людина», вербалізація, понятійний, образний, когнітивний, лінгвокультура.

Tomchakovska Yu. O. Verbalization of the "CHARMER" concept in the English and Ukrainian linguistic cultures. The article focuses on the study of the notional and figurative specifics of the "charmer" concept in the English and Ukrainian linguistic cultures, its semantics and means of verbalization based on dictionary definitions, as well as common and distinctive cognitive attributes of the "charmer" concept in both linguistic cultures.

Key words: "charmer" concept, verbalization, notional, figurative, cognitive, linguistic culture.

Постановка проблемы. Целью статьи является исследование субконцепта *CHARMER/ЧАРІВНА ЛЮДИНА* в составе англоязычного концепта *CHARM/ЧАРІВНІСТЬ* в английской и украинской лингвокультурах и определение его общих и различительных черт.

В статье решаются такие актуальные задачи: 1) исследуются понятийные, ценностные и образные составляющие модально-оценочного концепта *ОБАЯНИЕ* в разных лингвокультурах, 2) изучаются семантика и способы вербализации концепта *CHARMER/ЧАРІВНА ЛЮДИНА* в английском и украинском языках на основе словарных дефиниций, 3) анализируются сходства и различия в способах вербализации субконцепта *CHARMER/ЧАРІВНА ЛЮДИНА* в двух лингвокультурах.

Анализ последних публикаций. Лингвокультурные концепты являются концентрированным выражением культуры этноса и основными единицами языкового сознания, имеющие языковое выражение и характеризующиеся как определенной общностью, так и спецификой. Исследование лингвокультурных концептов направлено на выявление специфики языкового освоения действительности [1, с. 121]. Среди ментальных образований, с помощью которых человек фиксирует в памяти свой опыт, выделяются особые концепты категориального характера, которые, в свою очередь, делятся на параметрические (*ПРОСТРАНСТВО, ВРЕМЯ, ОПРЕДЕЛЕННОСТЬ*), экзистенциальные (*СВОБОДА, СЧАСТЬЕ, ЛЮБОВЬ*), модально-оценочные (*ВЕРОЯТНОСТЬ, ПОДЛИННОСТЬ, ПРОСТОТА*) [2, с. 95]. Концепт *ОБАЯНИЕ* является модально-оценочным категориальным концеп-

© Томчаковская Ю. О. Вербализация концепта *CHARMER/ЧАРІВНА ЛЮДИНА* в английской и украинской лингвокультурах

том, который, в отличие от концепта КРАСОТА, понятийными составляющими которого есть эстетическая оценка и идеал [3], по-разному толкуется в различных культурах и ассоциируется, прежде всего, с яркой (не обязательно красивой) внешностью человека, индивидуальным стилем поведения, приятной манерой общения, эмоциональным состоянием воодушевления, что выражается в определенных характеристиках голоса и жестах [4].

Изложение основного материала исследования. В различных культурах ценностные характеристики обаяния связаны чаще всего с понятием *привлекательности* (англ. *charm*, укр. *привабливість*). В феномене привлекательности непременно присутствуют гендерный (мужчины чаще называют привлекательными женщин, а женщины – мужчин), а также этноспецифический компоненты (напр., «славянская красота», «английское благородство», «испанская страстность» и др.). Привлекательный человек вызывает к себе необъяснимое притяжение, которое связывается, например, в обыденном языке с понятиями *флюиды* или *флюидность*. Такое восприятие человека возникает, если он вызывает у собеседника симпатию, чувство духовной близости, при этом чувствуется готовность к открытым и искренним отношениям [5]. Также в обыденном языке обаяние часто ассоциируется с понятием *аура* (др. греч. *αἶρα* – *дуновение ветерка, поток*), которая распространяется как тонкая невидимая субстанция и воздействует на окружающих (например, «она (*Одри Хепберн*) распространяла вокруг себя ауру вдохновенной актрисы», «где бы ни появлялся *Кир Булычев*, он распространял вокруг себя ауру доброжелательности»). Толкование обаяния также связывается с *личностной харизмой*, которая в обыденном представлении людей чаще всего считается врожденным свойством, соединяется с труднообъяснимой притягательностью человека и присуща как публичным личностям, так и любому другому человеку вообще [6].

В русском языке для обозначения обаятельного человека любого пола используется эмоционально окрашенная лексическая единица *обаяшка*, которая рассматривается в рамках концепта КРАСОТА и входит в ряд лексем, выражающих эстетическую разновидность

оценки (например, *красивый, красота, красавица, красотка, краля, красотуля, красавец и красавец, красавчик, очаровашка* и т. д.) [7, с. 24–35]. Синонимичными вариантами лексемы *обаяшка* в русском языке являются *душка, очаровашиа, прелесть, прелестница, очаровашичка, очаровашка*. В разговорной речи встречается также варваризм французского происхождения «шармёр», заимствованный, когда появились аристократические балы, затем это слово исчезло из употребления, когда в советский период были отменены и балы, и аристократия, например, «бывший парижский бульвардье из гвардейских офицеров и салонный шармёр Протопопов был склонен к актёрству и патетике» [8, с. 111–113].

Во французском языке для понятия «обаятельный человек» используется обозначение “*personne charmante*”, тогда как слово *charmeur* обозначает лицо любого пола «соблазнитель/соблазнительница, сердцеед, покоритель/покорительница сердец». В немецком языке также есть понятие *Charmeur*, взятое из французского языка, которое используется только для характеристики мужчин, оказывающих неотразимое влияние на женщин (напр., *er war ein rechter Charmeur: viele der anwesenden jungen Damen waren seinem Charme erlegen*). В нидерландском языке также используется заимствование из французского языка *charmant* («очаровательный, обаятельный») наряду с нидерландскими *betoverend* («очаровательный, обворожительный») и *bekoorlijk* («очаровательный, пленительный, прелестный»).

Концепт CHARM в английской лингвокультуре определяется такими понятиями, как *magic power* (магическая сила), *incantation* (чары), *enchantment* (очарование), *attractiveness* (привлекательность), *appeal* (притягательность), *charisma* (харизма). При этом харизма за рамками религиозного и политического дискурсов обозначает неотразимую привлекательность человека (*compelling attractiveness*), способную вызвать преклонение у других (*can inspire devotion in others*) [9]. Этимология лексемы *charm* восходит к старофранцузскому *charmer*, где оно обозначало “*to enchant, to fill (someone) with desire (for something); to protect, cure, treat; to maltreat, harm*”. В старофранцузском *charmer* использовалось как в маги-

ческом, так и не в магическом значениях (ср. OFr *charmer* < late lat. *carminare* < lat. *carmen* = *carminibus solvere mentes*/заклинание, магическая формула). В английском языке используется с середины XV в. в значении "to win over by treating pleasingly, delight" – «расположить к себе приятным обращением, очарованием». Клише *charmed* (сокращенно от "I am charme") используется с 1825 г. в качестве стандартного ответа на приветствие или знакомство в значении «Я очень рад! (Рад!)» [10].

Субконцепт CHARMER входит в состав англоязычного концепта CHARM и определяется как "a person with an attractive, engaging personality, a person who habitually seeks to impress or manipulate others by exploiting an ability to charm" [9].

Лексема *charmer* в английском языке представлена двумя семемами: 1) *charmer* – a person claiming or seeming to have magical powers (син. *magician*, *sorcerer*) (чародей, маг, волшебник), например, *He was a charmer; and could even read the thoughts of people* (Он был волшебником и мог даже читать мысли людей); 2) *charmer* – an attractive person, one who possesses great attractiveness or powers of fascination; usually applied to a woman (обаятельная личность, обладатель большой привлекательности или способности очаровывать), используемое обычно по отношению к женщине [11], например, 1) *Speak sweet Charmer, Will you be always true?* (Скажи, сладкая очаровательница, ты всегда будешь верной?) (1677 T. D'Urfey *Madam Fickle*); 2) *Thus the sweet charmers warbled o'er the main* (Так наперебой заливались сладкие очаровательницы) (1725 W. Broome in Pope et al. tr. *Homer Odyssey* III); 3) *How happy could I be with either, Were t'other dear Charmer away* (Как счастлив был бы с любой, если бы не было второй очаровательницы) (1728 J. Gay *Beggar's Opera*); 4) *Turn, Angelina, ever dear, My charmer, turn to see Thy own, thy long-lost Edwin here* (Повернись, Ангелина, дорогая моя очаровательница, повернись и посмотри на твоего давно потерянного Эдвина) (1765 O. Goldsmith *Hermit*); 5) *Mrs. Mountford <...> (a veteran charmer of fifty)* (Г-жа Маунтфорд (опытная 50-летняя очаровательница.) (1852 Thackeray *Henry Esmond* II) [9].

Синонимичный ряд лексемы *charmer* образуют существительные *allurer* (обольститель, соблазнитель), *enticer* (соблазнитель), *inveigler* (обольститель), *smoothie* (неотразимый мужчина, сердцеед), *sweet talker* (льстец), *heart-throb*, *lady-killer* (сердцеед), которые относятся к характеристикам лиц только мужского пола, например, *You always have to act like some half-assed charmer scamming like it really mattered* [12]. В свою очередь, обаятельные лица женского пола обозначаются как *a sweetie*, *a sweet girl* (душка), *pippin* (красотка), *sweetpie* (лапочка), *sweetie pie*, *lovely*, *honey*, *dearie* (милочка). Гендерно нейтральным является вариант *cutie* (напр., *Her boyfriend's a real cutie; in her days as a chorus girl she was a real cutie*), который наиболее близок к русскому варианту «обаяшка». Также для обозначения обаятельных детей используются варианты *a little charmer*, *little kiddie charmers*, *little angel*, например, *Bella's a little charmer – you'll never meet a more likeable child* [13].

Отдельное место в указанном ряду синонимов лексемы *charmer* в английском языке занимает *Prince Charming* (прекрасный принц), который определяется как "suitor who fulfills the dreams of his beloved" или "a man of often specious charm toward women" [14] и представляет собой архетипичный образ, вымышленный герой сказки ("Snow White", "Sleeping Beauty", "Cinderella"), картины или фильма. Образ прекрасного принца, нередко называемого также «принцем на белом коне», закрепился в современной культуре в качестве абстрактного, эталонного идеального мужчины, мужчины мечты, встречи с которым якобы ждёт каждая женщина и который решит все её проблемы (напр., *She was still waiting to meet her Prince Charming; I've found my Prince Charming*: *Luxembourg's bride on how she fell in love with her fiancé* и др.)

Оценка человека как обаятельного в английском языке эксплицируется широким набором определений, представляющих собой синонимичные значения прилагательного *charming* с различными доминантами: 1) *captivating* – захватывающий (*Five Captivating Personalities From Across the Social Web*); 2) *enchanting* – зачаровывающий (*The power of enchanting eyes*); 3) *engaging* – вызывающий положительный интерес (*Movie stars often have an engaging aura*

that is hard to describe); 4) *fascinating* – захватывающий, очень интересный (*My Brother Is A Fascinating Storyteller*) или пленительный (чаще о лицах женского пола: *Why Men Can't Resist a Fascinating Woman?*); 5) *glamorous* – привлекательный, чаще об одежде, в значении «чрезвычайно яркий» (*She looked glamorous in her formal black gown*); 6) *ravishing* – необычайно привлекательный, приятный, поразительный, чаще о внешности (*She is a ravishing beauty*); 7) *winsome* – в целом приятный и захватывающий, часто о женском очаровании или невинности (*To be feminine, pretty, intelligent and kind – aren't these the four most basic winsome feminine traits that count in the art of pleasing men?*); 8) *appealing* – привлекательный, притягательный (*What do ladies find most appealing: appearance, character or wealth?*), также в значении «сексуальная привлекательность», «сексапильность» (*sex appeal*); 9) *winning* = *winsome* = *taking* – для характеристики улыбки (*winning smile, taking smile, winsome smile*) или в значении «обворожительный, склоняющий на свою сторону» для описания личности человека (*Self-confidence is actually the key to unlock a winning personality*).

Рассмотрим концепт ЧАРІВНА ЛЮДИНА, который в украинском языке соотносится с понятиями *чарівність* и *привабливість* и эксплицирован лексемами *чарівник*, *чарівливець*, *приваба* и *принада*.

В украинской лингвокультуре концепт ЧАРІВНІСТЬ или ЧАРІВЛИВІСТЬ в понятийном аспекте связывается с семантикой слова *чари*, которое обозначает *волшебство, магические средства (приворотне зілля, приворот-зілля, приворотень)* или *магические действия/приемы (приворот)*, с помощью которых колдуны (*чаклуни*) способны повлиять на ход событий, людей и природу [14, с. 948–949]. В свою очередь, *чарівник* (син. *чаклун*, *чародій*, *чародійник*) – это человек, который делает что-то очень легко, ловко и может очаровать (*зачарувати, причарувати*) других, то есть действовать, влиять на кого-то чарами. Когда-то колдунов называли *відунами-волхвами* или *обаятелями* (от *б́яти* – «говорить», *обаяние* – «заклинания у заклинателей») [15, с. 633]. При этом однокоренные существительные ж. р. *чарівниця*, *чарівничка*, *чарівниченка* обозначают «ласкаві й пестливі форми уосібнення

дівчини, жінки переважно у звертанні» (напр., «Дівчинонько-чарівничко, сподобалось мені твоє личко», П. Чубинський) [15, с. 634] и связаны с понятием *чари* в значении «зовнішня чи внутрішня приваба, що манить, викликає різні почуття» (напр., *А в мене чари, чари готові: біле личенько і чорні брови*, А. Метлинський) [15, с. 635]. Интересно, что в русском языке слово *зелье* использовалось по отношению к женщине для характеристики ее как соблазнительной, привлекательной, напр., *зелье-баловница, зелье-девка* [16].

Прилагательное *чарівний* связано с понятиями *волшебный, колдовской, чародейственный, чародейский* и имеет в украинском языке такие значения: 1) *який має магічну силу*, 2) *надзвичайно, дуже гарний; чудовий, який захоплює неповторною красою та приваблює своєю зовнішністю або внутрішнім, духовним світом; надзвичайно вродливий*. Значение прилагательного *чарівливий* (рус. *чарующий, обворожительный, очаровательный, обаятельный, пленительный; обольстительный*) связано с активным проявлением и распространением обаяния на других, например: 1) *який містить чари*; 2) *який впливає чарами*, 3) *який є наслідком впливу таких чарів*. Производным существительным от *чарівливий* является калька английского *Prince Charming* «*принц-чарівливець*», которая еще не закрепились активно в украиноязычном узусе, но адекватно передает образ «прекрасного принца», «эталонного мужчины», «мужчины-мечты», например: «Найкращий чоловік планети, американський танцюрист Максим Чмерковський, шукає дружину в Україні. В аеропорту Максима виглядає сценаристка проекту, яка приготувала картонку: на рожевому тлі напис англійською «Принц-чарівливець». Принц з'являється без коня, зате з валізою. Чарує усмішкою та роздає компліменти».

Лексическая единица *приваба* (рус. *то, что манит, привлекает, приманка, соблазн, привлекательная сторона чего-нибудь, прелесть*) представлена в украинском языке тремя семемами: 1) *приваба* – *привабливість, краса, принадність, и обозначает «те, що притягає, робить привабливим, приємним»*, 2) *приваба* – *спокуса* в значении «те, що захоплює,

приносить задоволення», 3) *приваба* – жінка, «якій властиві приваблюючі, принадні» [14]. Прилагательное *приваблюючий* (рус. *привлекательный*; *прелестный*; *обаятельный*; *заманчивый*; *манящий*, *завлекательный*; *притягательный*; *располагающий*, *подкупающий*) в украинском языке представлено семемами *гарний*, *миловидий* = який викликає захоплення, приваблює своїми якостями, властивостями, своєю зовнішністю, *присмний* = який приносить задоволення, насолоду и *притягає до себе* = «який манить», которые в первую очередь связаны с внешностью человека и его положительными внутренними качествами. Также лексема *приваблюючий* представлена семемой «*заманливий*» или «*захопливий*» = «який викликає інтерес, відкриває цікаві можливості», что скорее обозначает преимущественные возможности какой-то ситуации, области деятельности, перспективы и др. [14].

В свою очередь, лексема *принада* (рус. *приманка*, *привада*, *соблазн*, *прелесть*) репрезентується в українському мові шестью семемами: 1) *принада* – те, чим принаджують рибу, птаха, звіра і т. ін., або пожива, отруєна, яку застосовують для боротьби із гризунами, комахами в сільському господарстві; 2) *принада* – хто-небудь або що-небудь, що використовується як засіб для принаджування кудись або як засіб відвертання уваги від чогось; 3) *принада* – те, що вабить; спокуса, або приваблює риси зовнішності; 4) *принада* – притягальна сила чого-небудь; 5) *принада* – краса, приваблюючість; 6) *принада* – перевага, позитивна якість, властивість, якою відзначається що-небудь [14].

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Таким образом, дифференциальными признаками концепта CHARMER в английском языке выступают MAGIC POWER, CHARMINGNESS, ATTRACTIVENESS, APPEAL, в украинском языке – ЧАРІВНИЦТВО, ПРИВАБЛЮЮЧІСТЬ, ПРИНАДЛЮЮЧІСТЬ. Интегральным признаком концептов CHARMER в английской и ЧАРІВНА ЛЮДИНА в украинской лингвокультурах является CHARMINGNESS/ЧАРІВНИЦТВО с общим семантическим компонентом *charm/чары*, который связан со свойствами человека привлекать, очаровывать, притягивать, восхищать своими внутренними (интерес к собеседнику, внутренняя убежденность, содержательность, чувство юмора) или внешними (голос, улыбка, внешность) качествами. Делаем также общий вывод о том, что в ряде европейских языков (английском, немецком, итальянском, нидерландском и др.) на формирование концепта ОБАЯТЕЛЬНЫЙ ЧЕЛОВЕК огромное влияние оказал европейский опыт куртуазного ухаживания и куртуазный французский язык, что проявляется во взаимосвязи номинаций указанного концепта в этих языках с французским понятием CHARME/ОЧАРОВАНИЕ. К перспективам дальнейшего исследования относится выявление ассоциативных признаков концепта CHARMER/ЧАРІВНА ЛЮДИНА в индивидуальном сознании современных носителей английской и украинской лингвокультур с помощью написания коротких эссе на заданную тему, а также анализ языковых и параязыковых особенностей обаятельной языковой личности в кино- и медиатекстах с учетом этноспецифических, культурных и гендерных различий.

ЛИТЕРАТУРА

1. Карасик В.И. Языковая кристаллизация смысла / В.И. Карасик. – М. : Гнозис, 2010. – 351 с.
2. Карасик В.И. Языковые ключи / В.И. Карасик. – М. : Гнозис, 2009. – 406 с.
3. Мещерякова Ю.В. Концепт «красота» в английской и русской лингвокультурах : дисс. ... канд. филол. наук / Ю.В. Мещерякова. – Волгоград, 2004. – 232 с.
4. Koppetsch C. Körper und Status: zur Soziologie der Attraktivität / C. Koppetsch. – Konstanz : UVK, Univ.-Verl. Konstanz, 2000. – 295 s.
5. Петлюченко Н.В. Харизматика: мовна особистість і дискурс : [монографія] / Н.В. Петлюченко. – О. : Астропринт, 2009. – 464 с.
6. Петлюченко Н.В. Концепт ХАРИЗМА в немецкой и украинской лингвокультурах / Н.В. Петлюченко // Записки з романо-германської філології : збірн. наук. праць факульт. ром.-герм. філол. ОНУ. – Вип. 29. – О., 2012. – С. 121–129.
7. Балалыкина Э.А. Представление о красоте в русском языковом сознании / Э.А. Балалыкина // Язык и этнос : матер. Первой выездной академ. школы для молодых лингв.-препод. вузов РФ (30 ноября – 2 декабря 2001 г.). – Казань : Школа, 2002. – С. 24–35.

8. Сидоров А.А. Из записок московского цензора (1909–1917) / А.А. Сидоров // *Голос минувшего*. – 1918. – № 1/3. – С. 111–113.
9. The Compact Edition of the Oxford English Dictionary / Complete text reproduced micrographically. – Oxford : University Press, 1971. – Vol. 1 : A–O. – 2048 p. ; Vol. 2 : P–Z. – 4116 p.
10. Online Etymology Dictionary [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.etymonline.com/index.php>.
11. Collins English Dictionary [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>.
12. Новый англо-русский словарь современной разговорной лексики.
13. Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus [Electronic resource]. – Access mode : <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/>.
14. Сучасний тлумачний словник української мови: 65 000 слів / за заг. ред. докт. філол. наук, проф. В.В. Дубчинського. – Х. : Школа, 2006. – 1008 с.
15. Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури : [словник–довідник] / В.В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
16. Толковый словарь Ушакова онлайн [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ushakovdictionary.ru/word.php?wordid=19326>.

УДК 811.111'25'276.6: 62

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ-СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ ТА СКЛАДНИХ ТЕРМІНІВ (НА ПРИКЛАДІ ТЕКСТІВ БАНКІВСЬКИХ ЗВІТІВ)

Хацер Г. О.

Запорізький національний університет

У статті розглядаються головні способи перекладу англomовних банківських термінів, а саме термінів-словосполучень та складних термінів. Розглядаються різні способи перекладу, що існують на сьогоднішній день: калькування, описовий, трансформаційний метод, транскрибування. Особлива увага приділяється перекладу препозитивно-атрибутивних словосполучень. Надаються приклади можливих труднощів при перекладі банківських термінів з англійської на українську мову (багатоманітність способів перекладу, неоднозначність, контекстуальна залежність, тощо).

Ключові слова: англomовні банківські терміни, калькування, трансформаційний метод, транскрибування, препозитивно-атрибутивні словосполучення, описовий метод.

Хацер А. А. Особенности перевода терминов-словосочетаний и сложных терминов (на примере текстов банковских отчетов). В статье рассматриваются основные способы перевода англоязычных банковских терминов, а именно терминов-словосочетаний и сложных терминов. Рассматриваются разные способы перевода, которые существуют на сегодняшний день: калькирование, описательный, трансформационный метод, транскрибирование. Особое внимание уделяется переводу препозитивно-атрибутивных словосочетаний. Предоставляются примеры возможных трудностей при переводе банковских терминов с английского на украинский язык (разнообразие способов перевода, неоднозначность, контекстуальная зависимость и т.д.).

Ключевые слова: англоязычные банковские термины, калькирование, трансформационный метод, транскрибирование, препозитивно-атрибутивные словосочетания, описательный метод.

Khatser G. O. Peculiarities of term-combinations and complex terms translation (based on texts of bank reports). The article deals with the main methods of English banking terms translation, namely term-combinations and complex terms. Different modern ways of their translation are studied: calquing, descriptive, transformation methods, and transcribing. The special attention is paid to translation of prepositional attributive word-combinations. The examples of possible difficulties connected with the translation of banking terms from English to Ukrainian (diversity of translation methods, ambiguity, dependence on the context and other).

Key words: English banking terms, calquing, transformation method, transcribing, prepositional attributive word-combinations, descriptive method.

Постановка проблеми. Для точного відтворення англomовних банківських термінів українською мовою потрібно звертати увагу на контекст, з якого стає зрозумілим, про що йде мова в тексті та яке значення слова буде в даному випадку більш точним відповідником того чи іншого терміна.

© Хацер Г. О. Особливості перекладу термінів-словосполучень та складних термінів (на прикладі текстів банківських звітів)

Звертаючись до понять адекватності та еквівалентності в аспекті перекладу англomовних банківських термінів, отримувач адекватно сприймає переклад, якщо його система знань співпадає із системою знань того, хто написав банківський звіт та того, хто його переклав. Адекватним є переклад, в якому наявні семантична та прагматична еквівалентність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання перекладу фахової лексики приділено значну кількість праць. Науковці висувають низку вимог до науково-технічного перекладу, серед яких слід зазначити такі: чіткість висловлювання матеріалу та ясність його подачі [5; 6]. Подвійний зміст у науково-технічному перекладі є неприпустимим. Стиль написання має у повністю відповідати формально-логічному стилю мови науково-технічної літератури; – точність, але не буквалізм перекладу; – грамотність перекладу, тобто відповідність усім нормам мови перекладу; – адекватність передачі лексичного матеріалу.

На сьогодні в Україні розроблено понад 600 державних стандартів, які кожні п'ять років переглядаються й уточнюються [2]. Також перекладач повинен бути обізнаний з підґрунтями функціонування справи, оскільки незалежно від того, на якій основі працює перекладач, він повинен розуміти, що переклад – це частина робочого/виробничого процесу [1].

Мета статті – дослідити основні способи перекладу англomовної банківської термінології на прикладі термінів-словосполучень та складних термінів.

Для реалізації поставленою мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- дослідити питання адекватності та еквівалентності перекладу;
- висвітлити лексичні прийоми перекладу банківських термінів;
- виявити головні прийоми перекладу термінів-словосполучень та складних термінів.

Об'єктом дослідження виступають англomовні банківські терміни-словосполучення та складні терміни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Адекватність – це співвідношення вихідного та кінцевого текстів, при якому враховується ціль перекладу. Переклад текстів річних банківських звітів можна вважати адекватним, якщо: правильно перекладені усі терміни та їх сполучення; переклад є зрозумілим для спеціаліста і в нього не виникає до перекладача ніяких питань.

Повноцінний переклад річних банківських звітів передбачає рівномірне відношення цілого (змісту) та окремого (форми). Дослівна передача окремо взятих елементів не означає

повноцінної передачі цілого, оскільки воно не є просто сумою цих елементів, а являє собою певну систему.

Англomовна банківська термінологія, як і усі інші види лексичних одиниць, послугуються своїм певним набором перекладацьких прийомів. Розпочнемо з дослідження найпоширеніших видів банківських термінів, термінів-словосполучень.

Терміни-словосполучення складають приблизно 61 % англomовних банківських термінів. Кількість їх компонентів коливається від двох до чотирьох одиниць (рис. 1):

Двокомпонентні TC: *alternative investment, salary claim, stock price, purchasing, budget, banking group, leasing obligation, credit sale, selling season, securities dealer, sundry accruals, venture capital, asset category, tax arrears*;

Трикомпонентні TC: *fixed conversion rate, level payment amortisation, emerging, markets fund, accumulated compensated absences*;

Чотирикомпонентні TC: *accrued benefit valuation method, fixed income back office, fixed capital depreciation ratio*;

Термінологічні словосполучення з п'ятьма компонентами зустрічаються укрain рідко (0,7 % або 6 одиниць від загальної кількості TC): *net cash provided by banking activities, fixed basic public switched telephony*.

Головним прийомом перекладу термінів є переклад за допомогою лексичного еквіваленту. Але оскільки банківські терміни – це переважно складні терміни або терміни словосполучення, то вони й являються основною проблемою перекладу банківського тексту.

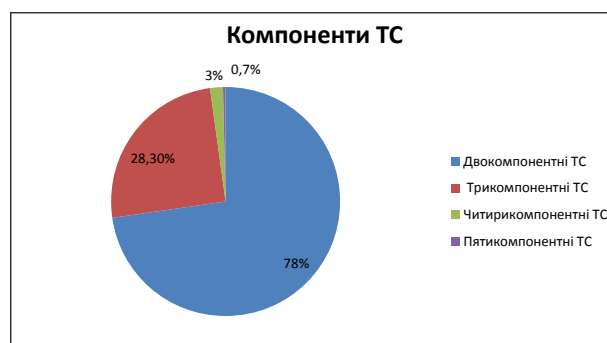

Рис. 1. Структура англomовних банківських термінів-словосполучень

Складні терміни є сталими словосполученнями, за якими закріплене певне термінологічне

значення. Наприклад: *margin security* – котируваний цінний папір; *net investment* – чисті інвестиції; *cash machine* – банкомат. Переважна більшість термінів становлять препозитивні атрибутивні словосполучення, тобто такі словосполучення, де є означення і означуваний компонент і означення займає в словосполученні початкову позицію [4].

Переклад складних термінів складається з двох основних процедур – аналітичної та синтетичної. Велику роль при перекладі словосполучень відіграє саме аналітичний етап – переклад окремих його компонентів. А для цього необхідно правильно визначити компоненти складного терміна, оскільки ними можуть бути не тільки слова, а й словосполучення, що входять до складу складного терміну.

Синтетичний етап перекладу передбачає вибудування компонентів в залежності від зазначених семантичних відносин і отримання остаточного варіанту перекладу складного терміну [3].

Виділимо наступні методи перекладу складних англомовних банківських термінів:

Метод опису – передача слова за допомогою поширеного пояснення значення англійського слова. Цей прийом вживається як у випадку відсутності відповідного за значення слова в рідній мові, так і при поясненні слова у словнику. Наприклад:

*The Federal Deposit Insurance Corporation announced Tuesday that its **problem bank** list fell by 23 institutions to 865 at the end of the second quarter* [7, 45].

Федеральна корпорація страхування депозитів у вівторок оголосила, що **банк, який зазнає труднощів**, скоротив свій список установ з 23 до 865 у кінці другого кварталу.

*The **operating budget** gives you an overview of the company's day-to-day expenses and income* [8, 23].

Кошти, виділені на підготовку проекту показують вам огляд щоденних витрат та доходів кампанії.

Метод калькування – переклад англійського слова чи словосполучення за його частинами з наступним складанням цих частин. Такий переклад відтворює англійське слово дослівно. Наприклад:

*Strategies commonly classified as **alternative investments** include private equity, leveraged*

buy-out (LBO) funds, arbitrage strategies, hedge strategies, and "event driven" strategies [8, 100].

Основні напрями діяльності зазвичай класифікуються як **альтернативні інвестиції**, які включають в себе приватний акціонерний капітал, викуп за рахунок кредитних фондів, арбітражні напрями діяльності, страхові напрями діяльності, а також напрями діяльності, що викликані певною подією.

Оскільки в банківських звітах часто використовуються назви різноманітних закладів та інших банків, то при перекладі термінів у банківському контексті часто використовується такий прийом перекладу як транскрибування.

Метод транскрибування – передача літерами рідної мови звучання англійського слова: *New York Systems Industry – Нью Йорк Систем Індустри* [9, 12].

Переклад за допомогою використання різних прийменників:

*The Law on the **Promotion of Investment** determines principles, regulations and measures regarding the promotion, protection and management of investment in the Lao PDR aiming at enhancing relationships, economic cooperation with foreign countries, and utilisation of financial resources and knowledge* [7, 35].

Закон о **стимулюванні інвестицій** означає принципи, положення та масштаби щодо стимулювання збуту, захисту та управління інвестуваннями Lao PDR в цілях поліпшити відносини, економічне співробітництво з іншими країнами та використовувати фінансові ресурси та знання.

Значні труднощі викликають терміни, до складу яких входять групи слів, так звані багатокомпонентні терміни або терміни-словосполучення.

Існує ряд термінів-словосполучень, які не допускають дослівного перекладу, хоч мають еквіваленти в рідній мові. Окремі елементи таких термінів відрізняються від компонентів еквівалента рідною мовою. Такі терміни рідко зустрічаються в банківській термінології. Наприклад: *account balance* – залишок на рахунку

Розглядаючи препозитивно-атрибутивні словосполучення, виділяємо такі способи їхнього перекладу:

1. Переклад за допомогою препозитивно-атрибутивного словосполучення. Калькування

зазвичай використовують в тих випадках, коли дослівний переклад не призводить до буквализму:

Price risk – is the risk of the loan price change resulting from the raising or falling of the current level of the interests rates. – **Ціновий ризик** – це ризик зміни ціни боргового зобов'язання внаслідок росту чи падіння поточного рівня процентних ставок [7, 98].

2. Переклад за допомогою атрибутивного словосполучення "іменник – прикметник – іменник" – морфологічна трансформація.

Each bearer depositary receipt represents financial interests in one ordinary share held by the Trust, as described herein.

Кожне депозитне свідоцтво на пред'явника відображає фінансові проценти за кожну акцію, яка знаходиться у трасті, як при цьому зазначено.

3. Переклад за допомогою перестановки членів атрибутивного словосполучення – синтаксична транспозиція.

The plastic card services play an increasingly significant role in developing long-term loyalty.

Обслуговування пластикової картки грає все більш важливу роль у розвитку довгострокової лояльності.

У даному випадку при перекладі доцільним є зробити перестановку членів атрибутивного словосполучення.

З вищезазначеного можна зробити висновок, що дослівний переклад застосовують для термінів-словосполучень з простими семантичними зв'язками між елементами. Слід зазначити, що при цьому використовують лексичні і граматичні трансформації.

The banks money market operations are designed to smooth out fluctuations in the flow of cash between the government and the private sector and steer market interest rates to levels required to implement monetary policy [9, 35].

Банківські ринки з грошових операцій призначені для згладжування коливань потоків готівки між урядом і бюджетною сферою, та направляти ринкові процентні ставки до рівнів, необхідних для реалізації грошово-кредитної політики.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямку. Таким чином, переклад англomовної банківської термінології має низку рис, що притаманні тільки цьому прошарку лексики. При перекладі використовують такі прийоми, як морфологічна та синтаксична трансформації, синтаксична транспозиція, калькування. Проте, для досягнення адекватного перекладу необхідно використовувати поєднання цих прийомів. У подальшому доцільним є дослідити способи перекладу інших видів банківських термінів та порівняти їх із отриманими результатами для виявлення закономірностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И.В. Основы научных исследований в лингвистике / И.В. Арнольд. – М.: Высш. школа, 1991. – 140 с.
2. Бондарчук Л.Й. Лексико-семантичні трансформації англо-українського перекладу фахової лексики з економіки. – Режим доступу: <http://www.studentam.net.ua/content/view/8699/97/>
3. Карабан В. І. Переклад англійської технічної літератури / І. В. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 574 с.
4. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) В.Н. Комиссаров. – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с.
5. Полюга Л. Проблеми української термінології: збірник наукових праць учасників 9-ї Міжнародної наукової конференції «Проблеми української термінології СловоСвіт 2006. – Львів, 19-21 вересня 2006 р. – Львів: Львівська політехніка, 2006. – 210 с.
6. Тищенко О.В. Збірник наукових праць. Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/.../28.pdf>
7. Annual Report of the Bank of New York on Form 10-K / The Bank of New York Company Inc., 2010. – 161 p.
8. Annual Report of the Bank of New York on Form 10-K / The Bank of New York Company Inc., 2015. – 132 p.
9. Banking basics / Federal Reserve Bank of Boston, 2014. – 44 p.

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

КАФЕДРА ТЕХНІЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Кафедра технічного перекладу Львівського державного університету безпеки життєдіяльності працює як випускова з вересня 2012 р. та як загальноуніверситетська з 2008 р. З 2016 р. завідувачем кафедри технічного перекладу (далі – ТП) призначено доктора філологічних наук, професора Олега Тищенка.

У вересні 2016 р. проведено п'ятий набір за напрямом підготовки 0.35 «Філологія» (спеціалізація «Англійсько-український, німецько-український і французько-український переклад»). У червні 2016 р. акредитовано спеціальність «Переклад», у результаті чого університет має право на підготовку фахівців за напрямом підготовки 0.35 «Філологія» (спеціалізація «Англійсько-український, німецько-український і французько-український переклад») очної форми навчання з ліцензійним обсягом 50 місць. Крім того, у вересні 2016 р. проведено ліцензування магістратури за напрямом підготовки 0.35 «Філологія» з ліцензійним обсягом 30 місць.

Серед завдань, які мають виконувати перекладачі в професійній діяльності, виокремлюють такі: забезпечення усного (синхронного й послідовного) перекладу конференцій, міжнародних нарад і тренувань; виконання письмового перекладу ділової кореспонденції, супровідної документації, термінології; дотримання етичних та риторичних норм міжкультурного спілкування; використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності.

Науково-педагогічний склад кафедри

Дисципліни, які викладаються для студентів I–IV курсів та магістрів за спеціальністю «Англійсько-український переклад», проводять викладачі кафедри ТП в такому складі: доктор філологічних наук, професор Олег Тищенко, доктор педагогічних наук, професор Богдан Шуневич, кандидат філологічних наук, доцент Марія Іванченко, кандидат філологічних наук, доцент Ірина Дробіт, кандидат педагогічних наук, доцент Наталія Рак, кандидат філологічних наук, доцент Олександра Пальчевська, кандидат філологічних наук, доцент Марія

Онищук, кандидат філологічних наук, доцент Наталія Романишин, кандидат технічних наук, доцент Ігор Кульчицький, кандидат педагогічних наук, доцент Любов Дідух, кандидат педагогічних наук, доцент Наталія Вовчаста, кандидат економічних наук, викладач Юлія Демянчук, старший викладач Ірина Попко, викладачі Петро Губич, Марія Маланюк, Іванна Демидяк, Станіслав Коваль, Галина Бенькевич, Наталія Омельченко, Тетяна Струк, Галина Дубрівська. Кураторами I–IV курсів є, відповідно, викладачі Марія Онищук, Іванна Демидяк, Марія Маланюк, Галина Бенькевич та Оксана Довбуш.

Упродовж чотирьох років навчання на бакалавраті майбутні перекладачі опановують такі дисципліни: «Практичний курс англійської мови», «Практичний курс другої іноземної мови» (німецька, польська або французька), «Комп'ютерна лексикографія», «Історія зарубіжної літератури», «Вступ до мовознавства», «Латинська мова», «Лінгвокраїнознавство», «Теоретична фонетика основної мови», «Основи наукових досліджень», «Основи усного перекладу», «Вступ до перекладознавства», «Вступ до галузевого перекладу», «Контрастивна граматики основної іноземної та української мов», «Контрастивна лексикологія основної іноземної та української мов», «Контрастивна стилістика основної іноземної та української мов», «Переклад галузевої літератури», «Військовий та науково-технічний переклад», «Історія перекладу», «Історія основної

мови», «Ділова етика перекладача», «Сучасні технології лінгвістичних досліджень». Здобуті знання й навички студенти закріплюють під час проходження навчальних практик наприкінці перших трьох курсів та під час написання курсових робіт на другому, третьому й четвертому роках навчання, а також бакалаврської роботи.

Під час навчання в магістратурі майбутні фахівці у сфері перекладу мають змогу прослухати такі курси: «Методи та організація перекладознавчих та лінгвістичних досліджень», «Вступ до лінгвістичної прагматики», «Загальне мовознавство», «Теорія та практика письмового перекладу (з української мови на англійську мову)», «Теорія та практика письмового перекладу (з англійської мови на українську мову)», «Технологія автоматизованого перекладу», «Редагування перекладу», «Практикум усного перекладу», «Культура усного мовлення перекладача», «Практичний курс перекладу з другої іноземної мови (німецька, польська, французька)», «Поглиблений курс військового перекладу», «Поглиблений курс послідовного перекладу», «Поглиблений курс технічного перекладу», «Поглиблений курс синхронного перекладу».

Професор Богдан Шуневич, доцент Марія Іванченко, старший викладач Ірина Попко, викладачі Оксана Довбуш, Марія Маланюк, Наталія Лотоцька, Іванна Демидяк та Станіслав Коваль забезпечують навчальну роботу з дисциплін «Іноземна мова», «Професійна іноземна мова», «Ділова іноземна мова», «Іноземна мова наукового спілкування» для фахівців освітнього рівня «бакалавр», «спеціаліст» і «магістр» за напрямками підготовки та спеціальностями «Соціальна робота», «Практична психологія», «Транспортні технології», «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування», «Пожежна безпека», «Цивільний захист», «Управління інформаційною безпекою», «Охорона праці», «Організація перевезень і управління на транспорті», «Організація і регулювання дорожнього руху», «Адміністративний менеджмент у сфері захисту інформації», «Управління проектами». Викладачі кафедри також проводять заняття з іноземної мови з ад'юнктами Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, які навчаються за спеціальностями

053 «Психологія», 261 «Пожежна безпека», 015 «Теорія та методика професійної освіти».

Продовжує свою роботу створена при кафедрі ТП в 2009 р. Лабораторія комбінованого навчання за такими напрямками, як навчальна робота, наукова робота, міжнародна співпраця, наукова робота курсантів та студентів, профорієнтаційна та виховна робота.

Навчальна робота. Лабораторія призначена насамперед для організації навчання курсантів і студентів із використанням інформаційно-комунікаційних технологій. У розпорядженні викладачів кафедри є дистанційні курси з англійської мови для курсантів, студентів та ад'юнктів.

Станом на 2016 р. укладено 12 дистанційних курсів: «Професійна англійська мова (для освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» спеціальності «Пожежна безпека)», «Англійська мова для охорони праці», «Англійська мова для транспортних технологій», «Англійська для рятувальників» (частина I), «Англійська для рятувальників» (частина II), «Англійська для практичної психології» (частина I), «Англійська для практичної психології» (частина II), «Англійська для ад'юнктів», «Англійська для екологів», «Getting on in English (курс загальної англійської мови)», «Французька мова для другого курсу», «Теоретичні основи дистанційного навчання».

Окремий блок дистанційних курсів створюється з дисциплін, які викладаються для студентів за напрямом підготовки 035 «Філологія». Уже укладено 11 дистанційних курсів, а саме: «Комп'ютерна лексикографія», «Історія України», «Екологія», «Українська мова», «Вступ до перекладознавства», «Історія зарубіжної літератури», «Основи термінології та термінознавства», «Історія перекладу», «Ділова іноземна мова», «Релігієзнавство», «Історія української культури». У межах курсу «Комп'ютерна лексикографія» студенти напряму підготовки «Філологія» були залучені до укладення «Англійсько-українського словника пожежно-технічних термінів», «Англійсько-українського словника термінів з автомобільного транспорту», «Англійсько-українського словника термінів з психології» та «Англійсько-українського словника патентних термінів».

Для організації навчання курсантів і студентів викладачі кафедри уклали такі словники й розмовник:

1. Англійсько-український словник пожежно-технічних термінів : [понад 20 000 термінів і термінологічних сполучень] / [Н. Вовча, І. Дробіт, М. Коваль, Н. Рак, Д. Чалий, Б. Шуневич] ; за ред. М. Ковалю, Б. Шуневича. – Львів : Вид-во ЛДУ БЖД, 2015. – 362 с.

2. Українсько-німецький та німецько-український розмовник служби 112 / уклад. Ю.І. Дем'янчук. – Львів : Вид-во ЛДУ БЖД, 2015. – 88 с.

3. Українсько-німецький пожежно-технічний словник / уклад. Ю. Дем'янчук. – Львів : Вид-во ЛДУ БЖД, 2015. – 132 с.

Наукова робота. У цьому напрямі діяльності проводяться дослідження з германських (10.02.04) і романських (10.02.05) мов, історії (13.00.01) та методики викладання й навчання під час комп'ютерного, дистанційного та комбінованого навчання (13.00.02), теорії та методики професійної освіти (13.00.04), теорії та методики виховання (13.00.07), літератури зарубіжних країн (10.01.04), історично-типологічного та порівняльного мовознавства (10.02.16), загального мовознавства (10.02.15).

Значною допомогою в проведенні досліджень є те, що викладачі беруть участь у різноманітних міжнародних проєктах, співпрацюють зі спорідненими українськими й зарубіжними навчальними закладами, які вивчають можливості застосування нових технологій у своїй навчальній діяльності.

Викладачі кафедри виконують дисертаційні дослідження. Так, Ірина Попко та Тетяна Струк – ад'юнкти Львівського державного університету безпеки життєдіяльності; Оксана Довбуш, Галина Бенькевич, Іванна Демидяк – аспіранти Львівського національного університету імені Івана Франка; доценти Олександра Пальчевська, Марія Онищук та Юлія Дем'янчук працюють над докторськими дисертаціями, а викладачі Наталія Костик, Петро Губич, Станіслав Коваль виконують наукові дослідження щодо технічного перекладу під керівництвом професора Олега Тищенка.

Працівники кафедри беруть участь у міжнародних, українських, міжуніверситетських та університетських конференціях і семінарах,

друкують наукові праці у вітчизняних і зарубіжних виданнях. У 2016 р. вони виступили на 25 міжнародних та українських конференціях і семінарах, опублікували одноосібно й у співавторстві 15 статей. Науковий потенціал кафедри було представлено на таких наукових заходах: П'ятій всеукраїнській науковій конференції «Кирило-Мефодіївські читання, присвячені вшануванню міжнародного дня слов'янської писемності й культури» (Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет»), III Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Інноваційні технології у контексті іншомовної підготовки фахівця» (Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка), III Міжнародній науково-практичній конференції «Етнос, мова та культура: минуле, сьогодення, майбутнє» (Львівський державний університет безпеки життєдіяльності), II Міжнародній науковій конференції «Соловийовські читання – 2016» (Мінський державний лінгвістичний університет), Міжнародному науковому конгресі «Іван Франко: Я єсть пролог...» (до 160-річчя від дня народження) (Львівський державний університет імені Івана Франка), Міжнародній науковій конференції «PROFILINGUA – 2016: vícejazyčnost jako cesta k úspěchu a k překonávání hranic. Konference věnovaná odkazu KARLA IV» (м. Пльзень, Чехія), Міжнародній науковій конференції «Kulturowe uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego» (м. Люблін, Республіка Польща) тощо.

Продовжує роботу заснований кафедрою в 2011 р. міжуніверситетський семінар «Теорія і практика художнього та військово-технічного перекладу». Мета семінару – поглиблювати теоретичні й практичні знання його учасників шляхом обміну досвідом у перекладацькій роботі з військовими та технічними текстами різної тематики й жанру, а також із текстами інших галузей знань. Серед доповідачів упродовж 2016 р. були запрошені викладачі з інших навчальних закладів та установ, які займаються перекладом: Олена Левченко – доктор філологічних наук, професор кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Львівська політехніка», Алла Архангельська – доктор філологічних наук з Університету імені Францішека Палацького в Оломоуці (Словаччина).

У семінарі беруть участь викладачі, офіцери, ад'юнкти, курсанти, студенти Львівського державного університету безпеки життєдіяльності та інших університетів Львова. Упродовж 2016 р. відбулось 5 засідань семінару. Під час проведення семінару використовуються сучасні інформаційно-комунікаційні технології.

18–20 травня 2016 р. проведено III Міжнародну науково-практичну конференцію «Етнос, мова та культура: минуле, сьогодення, майбутнє». Конференція проходила в два етапи: 18 травня у Львові та 19–20 травня в Любліні. За результатами конференції видано два збірники: «*Studia Slawistyczne: Etnolingwistyka i komunikacja międzykulturowa*» (Львів – Люблін) та «Актуальні проблеми філології та перекладознавства» в 3 томах (Львів – Хмельницький). У конференції взяло участь більше 100 очних учасників, серед яких 25 докторів наук – науковці з Польщі, Словаччини, Австрії та представники різних регіонів України: М. В. Жуйкова (доктор філологічних наук, професор кафедри прикладної лінгвістики Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки), Л. В. Коломієць (доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка), А. А. Лучик (доктор філологічних наук, професор кафедри загального і слов'янського мовознавства Національного університету «Києво-Могилянська академія»), С. І. Потапенко (доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германської філології Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя), Dennis Scheller-Boltz (PhD, Assistant Professor, WU Vienna University of Economics and Business), К. І. Мізін (доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського),

Jerzy Bartmiński (dr hab., prof., Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie), І. О. Голубовська (доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри загального мовознавства та класичної філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка), О. П. Левченко (доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Львівська політехніка»), Katarzyna Prorok (dr., Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie), Л. Л. Славова (доктор філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка), Т. С. Слободинська (доктор філологічних наук, професор кафедри української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського).

15–16 листопада 2016 р. на базі Католицького університету імені Яна Павла II (м. Люблін, Польща) проведено спільну міжнародну конференцію «Kulturowe uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego».

Видано третій том рецензованого міжнародного видання «Studia Slawistyczne: Etnolingwistyka i komunikacja międzykulturowa» (Львів – Люблін), готуються до друку четвертий та п'ятий томи.

Щоб поділитись досвідом та надати можливість студентам і курсантам поспілкуватись мовами, які вони вивчають, до нашого університету завітали викладачі та представники громадських організацій – носії мови. Зокрема, 27 жовтня 2016 р. організовано зустріч студентів, які вивчають французьку мову як другу іноземну, з викладачем французької мови паном Рене Гоме, колишнім військовим офіцером, викладачем французької мови у Львівській академії сухопутних військ імені Петра Сагайдачного; 9 грудня 2016 р. проведено зустріч студентів спеціальності «Переклад» із громадським активістом із питань боротьби проти глобального потепління, британцем за походження Філом Торнхілом.

Передовим досвідом упровадження новітніх технологій викладання іноземних мов у нашому університеті діляться викладачі інших навчальних закладів України, а викладацький склад кафедри ТП переймає досвід своїх колег у провідних навчальних закладах Львова.

Доцент кафедри технічного перекладу Інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності Ірина Дробіт стала переможцем Програми академічних обмінів імені Фулбрайта. Вона отримала стипендію Уряду США

для наукового стажування в Мерілендському університеті (University of Maryland, College Park, MD, USA) у період з 15 серпня 2016 р. до 21 травня 2017 р.

Наукове стажування відбуватиметься в межах Програми розвитку науково-педагогічного персоналу (Fulbright Faculty Development Program), яка спеціалізується на викладанні та адмініструванні навчального процесу гуманітарних, соціальних, точних, технічних і природничих дисциплін. Ірина Дробіт вивчатиме досвід адміністрування бакалаврських та магістерських програм із перекладу, наявних у Мерілендському університеті.

Програма імені Фулбрайта, яка фінансується Урядом США, посідає чільне місце в системі міжнародної освіти. Вона ґрунтується на ідеї взаємодії і взаєморозуміння та успішно діє з 1946 р. в 155 країнах світу. За час існування програми в Україні близько 900 українців навчалися, стажувалися та проводили дослідження в США. Понад 530 американських спеціалістів викладали в українських вищих навчальних закладах і працювали в науково-дослідних установах.

Міжнародна співпраця. У межах зазначених напрямів роботи кафедри та лабораторії передбачено співпрацю з українськими навчальними закладами й організаціями та міжнародну співпрацю: спільне розроблення методичних посібників, дистанційних курсів для викладачів, курсантів, студентів та ад'юнктів університету; організацію спільних семінарів і конференцій із питань дистанційного навчання для викладачів іноземних мов; участь у міжнародних проектах, які стосуються викладання іноземних мов, технічного перекладу та укладання словників.

Упродовж 2016 р. кафедра продовжує співпрацю в межах укладених угод із Державною вищою технічно-економічною школою імені Броніслава Маркевича в Ярославі (м. Ярослав, Республіка Польща) та Пряшівським університетом у Пряшеві (м. Пряшів, Словацька Республіка).

Кафедра тісно співпрацює зі спорідненими кафедрами Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного авіаційного університету, Національної академії прикордонних військ України імені Богдана Хмельницького, Львівського державного університету внутрішніх справ, з лабораторією комп'ютерної лінгвістики Київського національного лінгвістичного університету, а також із Британською Радою, Французьким центром, Інститутом Гете, Вейнським державним університетом (США), Головною пожежною школою у Варшаві (Польща) тощо.

Наукова робота курсантів та студентів. Під керівництвом викладачів кафедри студенти та курсанти беруть участь в університетських науково-практичних конференціях із гуманітарних питань (рідною мовою), а також у міжуніверситетських конференціях (іноземними мовами), які проводяться кожного року у Львівському державному університеті внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, де за успішні досягнення в наукових дослідженнях вони неодноразово отримували грамоти й нагороди.

Під керівництвом професора Олега Тищенка та доцента Олександри Пальчевської троє студентів напряму підготовки «Філологія» взяли участь у Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт із галузей «Переклад» та «Романо-германські мови і літератури».

Щорічно викладачі кафедри проводять олімпіаду на краще володіння курсантами та студентами іноземними мовами. Метою проведення олімпіади є поглиблення знань з іноземної мови, вивчення граматичних особливостей англійської мови, підвищення спроможності курсантів і студентів висловлювати свою думку іноземною мовою, розуміння англійських текстів зі спеціальності. У 2016 р. в олімпіаді брали участь 50 курсантів та студентів.

Профорієнтаційна та виховна робота. 18 квітня 2016 р. на базі Львівського державного

університету безпеки життєдіяльності пройшов фінал XII Конкурсу перекладачів серед старшокласників «Львів європейський», у якому взяли участь близько 100 учнів зі шкіл і гімназій Львова та Львівської області (НВК «Школа-садок «Софія», Бродівська СЗОШ № 2, Класична гімназія при Львівському національному університеті імені Івана Франка, Львівський НВК «Школа I ступеня – гімназія», Львівська спеціалізована середня загальноосвітня школа № 81 імені Петра Сагайдачного, Львівська спеціалізована школа I–III ступенів № 57 імені Короля Данила, Львівська українська гуманітарна гімназія імені Олени Степанів, Львівська гімназія «Євшан», Львівська гімназія «Престиж», Львівський фізико-математичний ліцей при Львівському національному університеті імені Івана Франка, НВК «Буська ЗОШ I ступеня – гімназія імені Євгена Петрушевича при Львівському національному університеті імені Івана Франка», НВК «Школа-ліцей «Європейський», НВК «Школа першого ступеня – гімназія», НВК імені Василя Симоненка, НВК «Школа-гімназія «Сихівська», Новороздільська ЗОШ № 2, Приватна школа «Ерудит», СЗШ № 23, СЗШ № 38, СЗШ № 75 імені Лесі Українки, СЗШ № 86, СЗШ № 91, СЗШ № 96, СЗШ № 98, СЗШ № 99, СЗШ № 23, ССЗШ № 93, ССЗШ № 2, ССЗШ № 5 імені Іллі та Іванни Кокорудзів). Старшокласники спробували свої сили в перекладі з англійської, німецької, іспанської й польської мов. Кафедра технічного перекладу Львівського державного університету безпеки життєдіяльності четвертий рік поспіль долучається до проведення цього

конкурсу спільно з перекладацькою компанією повного циклу «Лінгвістичний Центр» та кафедрою перекладознавства та контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура Львівського національного університету імені Івана Франка. Цього року учасники, які з поважних причин не могли прибути до Львова, брали участь у конкурсі дистанційно – виконували завдання на веб-сторінці конкурсу.

АНОТАЦІЇ

Англо-український словник пожежно-технічних термінів – Понад 20 000 термінів і термінологічних сполучень / Шуневич Б., Вовчасть Н., Дробіт І., Коваль М., Рак Н., Чалий Д.; За ред. Шуневича Б., Ковалья М. – Львів: ЛДУ БЖД, 2015. – 354 с.

«Англійсько-український словник пожежно-технічних термінів» містить понад 20 тисяч термінів і термінологічних сполучень сучасної англійської та української мов.

У словнику представлена науково-технічна термінологія з такої тематики: основи розвитку та припинення горіння, окислення і термічний розклад, пожежна небезпека речовин і матеріалів, вогнегасні суміші, вогнезахист, пожежне водопостачання, пожежна техніка, обладнання та інструменти, пожежний одяг і спорядження, пожежна тактика, термодинаміка і теплопередача в пожежній справі, пожежна безпека на будівництві, пожежна безпека на транспорті, пожежна безпека лісових і сільськогосподарських угідь, засоби пожежогасіння, пожежні машини, вогнегасники, пожежна сигналізація та ін.

Словник пожежно-технічних термінів розрахований на курсантів, студентів та ад'юнктів пожежної галузі, слухачів курсів післядипломної освіти, а також працівників аварійно-рятувальних підрозділів України.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бабелюк Оксана Андріївна – Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри технічного перекладу

Білецька Олена Василівна – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри практики англійської мови

Залужна Марина Володимирівна – Запорізький національний університет, викладач кафедри англійської філології

Іванченко Марія Юріївна – Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри технічного перекладу

Козяревич-Зозуля Ліана Василівна – Київський національний лінгвістичний університет, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов і перекладу

Лут Катерина Анатоліївна – Запорізький національний технічний університет, кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу

Марчишина Алла Анатоліївна – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, докторант кафедри германських мов і перекладознавства

Мелько Христина Богданівна – Київський національний лінгвістичний університет, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу

Михайленко Валерій Васильович – Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри перекладу та філології

Пальчевська Олександра Святославівна – Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри технічного перекладу

Петлюченко Наталія Володимирівна – Національний університет «Одеська юридична академія», доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов

Підгорна Анна Борисівна – Запорізький національний технічний університет, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології

Попова Олена Іванівна – Запорізький національний технічний університет, викладач кафедри англійської філології

Приходько Ганна Іллівна – Запорізький національний університет, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології

Приходько Інна Володимирівна – Херсонський державний університет, аспірант кафедри англійської мови та методики її викладання

Томчаковська Юлія Олегівна – Національний університет «Одеська юридична академія», кандидат філологічних наук, доцент кафедри германських та романських мов

Хацер Ганна Олексіївна – Запорізький національний університет, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови

Шановні колеги!

ЛЬВІВСЬКИЙ ФІЛОЛОГІЧНИЙ ЧАСОПИС запрошує до публікації докторів наук, кандидатів наук та молодих науковців (студентів, аспірантів, здобувачів)

Вимоги до оформлення публікацій

1. Рукопис подавати у форматі *.doc (MSWord): гарнітура Times New Roman, кегль 14, міжрядковий інтервал 1,5, береги ліворуч, зверху, внизу – 2,5 см, праворуч – 1 см. Відступ абзацу – 1,25 см. Чітко диференціювати тире (–) та дефіс (-).

2. Згідно з вимогами ДАК МОН України, публікації у фахових виданнях повинні супроводжуватись УДК, анотацією (обсяг 3-5 рядків) та переліком ключових слів (3-5) українською, російською та англійською мовами.

Анотацію і ключові слова подавати перед текстом статті (кегль 14, міжрядковий інтервал 1,5, курсив), ключові слова – напівжирним.

Анотації російською та англійською мовами супроводжуються прізвищем й ініціалами автора, а також назвою статті відповідною мовою. Між анотаціями – подвійний відступ.

3. Статті повинні мати такі необхідні елементи (виділені напівжирним у тексті статті):

- 1) постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності;
- 2) аналіз останніх досліджень і публікацій;
- 3) формулювання мети і завдань статті;
- 4) виклад основного матеріалу дослідження;
- 5) висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі.

4. Для виділення цитати в тексті слід користуватись такими лапками: «повсюдне домінування Інтернет ресурсів» [2, 444]... (у тексті українською чи російською мовами) і такими лапками “neologisms” (у тексті іноземною мовою). Покликання на теоретичні джерела подавати в тексті згідно з переліком літератури у квадратних дужках так:

- 1) одне джерело [2, 444–445];
- 2) два і більше джерела [4, 154; 6, 768];
- 3) джерело без наведеної сторінки [2].

Покликання на джерела ілюстративного матеріалу подавати в круглих дужках: (8, 15).

5. Ілюстрації (схеми, графіки, діаграми тощо) нумерувати в межах статті і супроводжувати підписом під ними (наприклад, Рис. 1. Базові категорії наративних речень). Таблиці теж нумерувати в межах статті і супроводжувати назвою, розміщеною над таблицею по центру.

6. Приклади ілюстративного матеріалу виділяти лапками і курсивом. Приклади, що містять більше, ніж одне речення, розміщувати з окремого абзацу із відступом 15 мм від лівого берега, наприклад:

He coughs and splutters on the other end of the telephone. He has fallen out with all his friends over this. If needs be he will disown his daughters. He will stand alone against the world-alone apart from the beautiful woman by his side (14, 123).

7. Перелік цитованих джерел під назвою **ЛІТЕРАТУРА** друкувати 12 кеглем з міжрядковим інтервалом 1,5 одразу після тексту статті, дотримуючись такої послідовності подання:

- 1) теоретичні праці, написані кирилицею;
- 2) теоретичні праці, написані латиницею;
- 3) словники та довідкова література (в алфавітному порядку згідно з вимогами державних бібліографічних стандартів).

4) **ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ** нумерувати окремо.

8. Між ініціалами цитованих авторів упродовж статті та у **ЛІТЕРАТУРІ** слід використовувати функцію одночасного натискання клавіш Ctrl+Shift+пробіл.

9. Обсяг публікацій: 8-12 сторінок. Публікації приймаються в електронному варіанті й перевіряються системою Антиплагіат. Редакційна колегія залишає за собою право відхиляти статті, які не відповідають зазначеним вимогам, повертати авторам для доопрацювання, а також зберігає право на редагування матеріалів, їхнє скорочення й уточнення найменування. За зміст, точність і вірогідність викладених фактів, цитат і покликань відповідає автор.

Приклад оформлення статті

УДК 811.111: 801.8: 82.09: 81'322.5

ГРАФІЧНА ФОРМА ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ГРАФІЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Білецька О. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті досліджено взаємовідношення понять «форма» та «зміст» у лінгвопоетиці. Особливу увагу приділено характерним ознакам нової графічної форми постмодерністського художнього тексту крізь призму графічної лінгвістики.

Ключові слова: форма, зміст, графічна лінгвістика, візуалізація, нова графічна форма, постмодерністський художній текст, традиційний художній текст.

Билецкая Е. В. Графическая форма постмодернистского художественного текста сквозь призму графической лингвистики. В статье рассматривается взаимоотношение понятий «форма» и «смысл» в лингвопоетике. Особое внимание уделяется характерным признакам новой графической формы постмодернистского художественного текста сквозь призму графической лингвистики.

Ключевые слова: форма, смысл, графическая лингвистика, визуализация, новая графическая форма, постмодернистский художественный текст, традиционный художественный текст.

Biletska O. V. Graphic form of postmodern text through the prism of graphic linguistics. The article highlights the interdependence of the notions "form" and "content" in linguopoetics. Special attention is drawn to the characteristic features of the new graphic form of postmodern text through the prism of graphic linguistics... (250 words)

Key words: form, content, graphic linguistics, visualization, new graphic form, postmodern text, traditional text.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Стрімке поширення нових цифрових, електронних та комп'ютерних технологій, зокрема «повсюдне домінування Інтернет ресурсів» [2, 444]...

ДЛЯ НОТАТОК

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

**ЛЬВІВСЬКИЙ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ЧАСОПИС**

№ 1 2017

Макетування та верстка
Наталія Кузнєцова

Здано до набору 01.09.2017 р. Підписано до друку 02.09.2017 р.
Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 11,86
Замов. № 25/17. Наклад 300 прим.

Видавничий дім «Гельветика»
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.